

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Analýza cizinců, jejich kvalifikace a působení v Moravskoslezském kraji

The Analysis of Foreginers, Their Qualification and Overall Behaviour
in the Moravian-Silesian Region

Student: Bc. Lucie Holešinská

Vedoucí diplomové práce: Ing. Lubor Tvrdý

Ostrava 2009

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně.

V Ostravě dne 30. dubna 2009

.....

Bc. Lucie Holešinská

Práce by nevznikla bez vstřícné spolupráce a ochoty při poskytování běžně nevykazovaných statistických dat o cizincích, které mi měsíčně zasílali vedoucí a pracovníci oddělení analýz a prognóz a trhu práce ÚP v Ostravě, Novém Jičíně a Frýdku-Místku, takže jim touto cestou děkuji. Poděkování patří rovněž pracovníkům ostatních ÚP v MSK.

Dále bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce, Ing. Luboru Tvrdému, za odborné vedení a připomínky.

Obsah

ÚVOD	6
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
1.1 VYMEZENÍ A TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K MIGRACI	8
1.1.1 <i>Typologie migrace</i>	9
1.1.2 <i>Vybrané teoretické přístupy k migraci</i>	10
1.1.2.1 Push-pull model	10
1.1.2.2 Makro a mikro-struktury	11
1.1.2.3 Čtyřstupňový model migrace	12
1.2 TRH PRÁCE A MIGRACE	12
1.2.1 <i>Trh práce</i>	13
1.2.1.1 Poptávka a nabídka na trhu práce	13
1.2.1.2 Lidský kapitál a jeho vliv na poptávku a nabídku práce	14
1.2.2 <i>Pojetí pracovní migrace</i>	15
1.2.2.1 Pracovní migrace jako investice do lidského kapitálu	16
1.2.2.2 Teorie duálního neboli segmentovaného pracovního trhu	17
1.2.3 <i>Migrace méně a vysoce kvalifikovaných pracovníků</i>	19
1.3 ETNICITA A ZAČLEŇOVÁNÍ MIGRANTŮ	19
1.3.1 <i>Vymezení etnické menšiny</i>	20
1.3.2 <i>Exkluze či inkluze</i>	21
2 EVROPSKÁ A NÁRODNÍ POLITIKA MIGRACE A PRÁVNÍ PŘEDPISY	23
2.1 MIGRACE A EVROPSKÁ UNIE – HLAVNÍ MEZNÍKY VÝVOJE	23
2.1.1 <i>Amsterodamská smlouva a schengenské acquis</i>	24
2.1.1.1 Schengenský prostor	25
2.1.2 <i>Tamperský a Haagský program</i>	26
2.1.3 <i>Současná politická opatření v oblasti migrace</i>	26
2.2 MIGRACE A ČESKÁ REPUBLIKA	28
2.2.1 <i>Migrační a integrační politika ČR</i>	28
2.2.1.1 Projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“	30
2.2.1.2 Projekt „Zelené karty“	32
2.2.1.3 Boj s nelegální migrací	33
2.2.2 <i>Pobyt cizinců na území ČR</i>	34
2.2.3 <i>Zaměstnávání pracovníků ze zahraničí v ČR</i>	37

2.2.3.1	Evidence úřadu práce a zaměstnavatele	38
2.2.3.2	EURES	38
2.2.4	<i>Cizinci s živnostenským oprávněním</i>	39
2.2.5	<i>Současná ekonomická krize a pomoc cizincům při ztrátě zaměstnání</i>	39
3	VÝVOJ EKONOMICKÉ SITUACE A ZAHRANIČNÍ IMIGRACE V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI.....	41
3.1	PROSTOROVÉ VYMEZENÍ A ADMINISTRATIVNÍ ČLENĚNÍ KRAJE	41
3.2	DEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA KRAJE.....	42
3.2.1	<i>Věková a struktura</i>	43
3.2.2	<i>Vzdělanostní struktura.....</i>	43
3.3	VÝVOJ A DEMOGRAFICKÉ SLOŽENÍ CIZINCŮ V KRAJI	44
3.3.1	<i>Vývoj zahraniční imigrace v kraji a jeho okresech</i>	44
3.3.2	<i>Typy pobytu, členění dle pohlaví a věkové složení cizinců</i>	46
3.3.3	<i>Národnostní složení cizinců</i>	47
3.4	CHARAKTERISTIKA HOSPODÁŘSTVÍ KRAJE	48
3.4.1	<i>Příliv investic a průmyslové zóny.....</i>	49
3.4.2	<i>Trh práce</i>	50
3.4.2.1	<i>Zaměstnanost</i>	50
3.4.2.2	<i>Nezaměstnanost a aktuální vývoj.....</i>	51
3.5	CIZINCI NA KRAJSKÉM TRHU PRÁCE	52
3.5.1	<i>Cizinci evidovaní úřady práce.....</i>	55
3.5.1.1	<i>Cizinci evidovaní úřady práce v členění dle typu evidence</i>	56
3.5.1.2	<i>Národnostní a věkové složení cizinců evidovaných úřady práce.....</i>	56
3.5.1.3	<i>Specifická forma zaměstnávání cizinců z východního bloku</i>	57
3.5.1.4	<i>Doba zaměstnání cizinců v evidenci úřadů práce a typ pracovního povolení</i>	58
3.6	SHRNUTÍ SITUACE V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI	59
4	KVALIFIKACE A ROZBOR EKONOMICKÝCH ČINNOSTÍ CIZINCŮ VE VYBRANÝCH OKRESECH KRAJE	60
4.1	VÝBĚR ANALYZOVANÉHO VZORKU A STANOVENÍ KVALIFIKACE	60
4.2	VÝVOJ ZAMĚSTNANOSTI CIZINCŮ V OBDOBÍ ŘÍJEN 2008-ÚNOR 2009	62
4.3	VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA CIZINCŮ.....	63
4.3.1	<i>Vzdělanostní struktura cizinců v členění dle pohlaví.....</i>	64
4.3.2	<i>Vzdělanostní struktura cizinců dle věku a národnosti.....</i>	65
4.4	KVALIFIKACE CIZINCŮ DLE VÝKONU ZAMĚSTNÁNÍ.....	66
4.4.1	<i>Kvalifikace cizinců v členění dle pohlaví</i>	68

4.4.2	<i>Kvalifikace cizinců dle věku a národnosti.....</i>	69
4.5	ZÁVISLOST VZDĚLÁNÍ A KVALIFIKACE NA VÝKONU ZAMĚSTNÁNÍ.....	71
4.6	ROZBOR EKONOMICKÝCH ČINNOSTÍ CIZINCŮ DLE ODVĚTVOVÉ STRUKTURY	73
4.6.1	<i>Ekonomické činnosti cizinců dle okresu, pohlaví a národnosti.....</i>	75
4.6.2	<i>Kvalifikace cizinců v sektorech hospodářství.....</i>	77
4.7	SHRNUTÍ A PROFILY CIZINCŮ DLE NÁRODNOSTÍ.....	77
5	DOPADY, ZHODNOCENÍ A DOPORUČENÍ.....	80
5.1	ZHODNOCENÍ A DOPADY	80
5.1.1	<i>Sekundární trh práce a kvalifikace cizinců v kraji.....</i>	84
5.1.2	<i>Zhodnocení současné situace a její dopady na cizince v regionu.....</i>	85
5.2	DOPORUČENÍ.....	87
	ZÁVĚR.....	89
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	92
	SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ	
	PROHLÁŠENÍ O VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ	
	SEZNAM PŘÍLOH	

Úvod

Migrace je součástí celé historie lidstva a ovlivňuje tak demografické, ekonomické, sociální i kulturní struktury a vazby v jednotlivých oblastech, státech a regionech. Ani Česká republika, jakožto ekonomicky vyspělejší země, není v dnešním globalizovaném světovém systému výjimkou v oblasti přílivu cizinců a z původní převážně tranzitní země se stává zemí cílovou.

Tento vývoj má spolu s negativním demografickým trendem a nedostatečně uspokojivou strukturou domácí pracovní síly za následek nezbytnost aplikace aktivní a pružně reagující migrační a integrační politiky, v souladu se směřováním a zájmy Evropské unie. Vzhledem k prozatímnní neexistenci ucelenější koncepce migrační politiky v ČR je důležité pečlivě zvážit její zaměření, protože právě na jejím nastavení záleží, jakým směrem se bude zahraniční migrace na území státu i jeho regionů ubírat a do jaké míry bude možné regulovat například složení zahraniční pracovní síly z hlediska kvalifikace či nelegální migraci a aktivity s ní spojené.

Česká republika je v porovnání s jinými imigračními státy teprve nováčkem postupně sbírajícím zkušenosti s příchodem a aktivitami cizinců a stejně jako v jiných oblastech je i v tomto případě důležitá spolupráce a intenzivnější zapojení i na nižších úrovních vládnutí a samospráv.

Cílem této práce je tedy analýza kvalifikace a působení cizinců na pracovním trhu v Moravskoslezském kraji v kontextu měnících se legislativních a politických podmínek. Zohledněny budou také širší celospolečenské aspekty a rovněž současná ekonomická situace a její dopady na zaměstnanost a kvalifikačně odlišné skupiny zahraničních pracovníků.

Kvalifikací a působením cizinců na trhu práce je myšleno, s jakým stupněm vzdělání vstupují cizinci na krajský trh práce, ve kterých sektorech hospodářství a na jakých pracovních pozicích se v rámci stanovených kvalifikačních kategorií nejvíce uplatňují, a to rovněž ve vztahu k jejich národnostnímu složení, pohlaví a věkové struktuře.

Předkládaná diplomová práce rozšiřuje, doplňuje a aktualizuje tematiku rámcově započatou již v mé bakalářské práci a prohlubuje ji právě o teoretické a socioekonomické aspekty imigrace a její dopady, vývoj v oblasti migrační a integrační politiky v ČR i na půdě

EU, vzdělanostní a kvalifikační úroveň cizinců a specifikaci jejich pracovních aktivit a zaměření, včetně politických a hospodářských vlivů, které na imigraci působí.

Téma bylo zvoleno z důvodu absence podobných rozborů. Dosažené výsledky by mohly posloužit jako východisko pro zmapování kvalifikační a vzdělanostní struktury cizinců i v ostatních regionech ČR. Dále mohou přispět k získání ucelenější představy o jejich pracovním uplatnění na krajském trhu práce a v sektorech hospodářství a k lepšímu zhodnocení současných i budoucích potřeb zahraniční pracovní síly v souvislosti s tvorbou migračních a navazujících politik a opatření, a to i na lokální úrovni.

Výsledky práce budou využity pro přípravu grantu Sociální vývoj Moravskoslezského kraje – možnosti a rizika, který bude podán v rámci dotačního programu Podpora vědy a výzkumu v Moravskoslezském kraji (RRC/04/2009).

Struktura práce je koncipována do pěti vzájemně provázaných částí. Nejprve budou uvedena teoretická východiska migrace, včetně vybraných teorií pracovní migrace a aspektů začleňování migrantů do společnosti. Následně vymezím základní politické směry a jejich vývoj v oblasti migrace a integrace jak na národní, tak na evropské úrovni, a rozvedeny budou také legislativní podmínky pobytu a ekonomických aktivit migrantů v českém právním prostředí, které se neustále vyvíjejí a mění.

Třetí část se již konkrétně zaměří na demografickou a hospodářskou charakteristiku Moravskoslezského kraje a vývoj zahraniční migrace a jejích znaků a celkovou zaměstnanost cizinců, podrobněji rozvedenou u zahraničních pracovníků evidovaných úřady práce. Dále bude provedena podrobná analýza kvalifikace a rozbor ekonomických činností těchto cizinců ve vybraných okresech, včetně vytyčení typických profilů nejvíce zastoupených národnostních skupin. Poslední část bude věnována zhodnocení, dopadům a možným doporučením v dané oblasti, načež budou shrnuty celkové výsledky práce a stanoveny závěry z nich plynoucí.

1 Teoretická východiska

První část práce je zaměřena na vymezení a definování základních teoretických předpokladů a východisek souvisejících s daným tématem. Nejprve charakterizuje migraci obecně a následně se věnuje pracovnímu trhu a migraci pracovní síly.

1.1 Vymezení a teoretické přístupy k migraci

Jednotná definice pojmu „migrace“, stejně tak jako univerzálně akceptovaná definice pojmu „migrant“, neexistuje. Už samotný tento fakt signalizuje obtížnost objektivního popisu, hodnocení či mezinárodní komparace tohoto celosvětového fenoménu.

Jednu z možných interpretací nabízí definice Mezinárodní organizace pro migraci (International Organization for Migration, IOM), dle které je migrace „proces pohybu osob buď přes hranice či uvnitř státu“. Jedná se o „pohyb lidí jakéhokoli trvání, složení a z jakéhokoli důvodu“.

Modifikovanou definici nabízí IOM z pohledu geografického, kdy je migrace vnímána jako „pohyb člověka nebo skupiny osob z jedné územní jednotky do druhé přes administrativní či politické hranice, za účelem usadit se natrvalo nebo dočasně na jiném místě než původním“¹.

Dle OSN je migrantem každá osoba, která pobývá mimo svou vlast alespoň jeden rok. Jen z tohoto nástinu je evidentní, že nepanuje shoda minimálně v tom, co lze považovat za migraci z časového hlediska. Avšak v souvislosti s délkou trvání takového přemístění je nutno rozlišovat mezi migrací a ostatními formami prostorové mobility, jako je periodicky se opakující či dočasná mobilita, čímž je míněna například dojíždka za prací, turistika apod., což se do migrace nezahrnuje. Přesto se i tyto formy prostorové mobility mohou stát předpokladem pro trvalé přesídlení (Tvrdý, 1997).

¹ Jak je patrné z výše uvedeného, IOM zahrnuje do migrace i mobilitu uvnitř státu. Nicméně v posledních letech se do popředí zájmu dostala zejména přeshraniční, tedy mezinárodní migrace, což vedlo k jistě reklasifikaci vnitřní migrace na tzv. „population redistribution“ (přemísťování či přerozdělování obyvatel), obvykle spojované s urbanizací, a pojem migrace začal být využíván v kontextu mobility mezinárodní (Skeldon, 1997). V této práci bude migrace rovněž chápána jako mezinárodní mobilita, nebude-li výslovně uvedeno jinak.

Dle směru pohybu dále rozlišujeme emigraci, která značí vystěhování do zahraničí, což z pohledu přijímající zahraniční země znamená imigraci, tedy přistěhovalectví.

1.1.1 Typologie migrace

Členění migračních pohybů je rovněž různorodé a můžeme na něj nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Dle Skeldona lze vyčlenit tři dimenze, které jsou obvykle využívány pro kategorizaci migrace, a to *čas*, *prostor* (lokalizace) a *motivace* (příčina). Z časového hlediska, tedy dle délky pobytu, je možné identifikovat migraci dočasnou či trvalou, nebo také krátkodobou a dlouhodobou². Pomineme-li přesídlování uvnitř státu, lze v mezinárodní rovině rozlišovat migraci kontinentální (možno dále specifikovat na migraci regionální, např. region střední Evropy) a mezikontinentální. Hledisko příčiny je velmi rozsáhlé. Kupříkladu Henig rozděluje toto kritérium na dvě oblasti, a to na dobrovolnou a nedobrovolnou migraci³. Do dobrovolné migrace je zpravidla řazena pracovní migrace⁴, sjednocování rodin, zahraniční studia apod., zatímco nedobrovolně lidé migrují z politických či náboženských důvodů, v případě civilních válek či etnických konfliktů, a také z environmentálních důvodů, (v poslední době se rozšiřující přírodní katastrofy, sucho atd. a jejich negativní dalekosáhlé důsledky).

Velmi často se využívá také politicko-administrativní kategorizace migračních pohybů, která se může lišit stát od státu, v důsledku odlišné relevantní legislativy či přístupu výkonné moci. Přesto je možno uvést typický příklad takovéto typologie, tu předkládá Rosemarie Rogers (Agozino, 2000: 29; Tvrdý, 1997: 6):

- *Legálně přijatí imigranti*, u nichž se očekává usídlení v hostitelské zemi (patří zde tedy i rodinní příslušníci v rámci sjednocování rodin),
- *legálně přijatí dočasní migranti*, za které se pokládají sezónní pracovníci, nesezónní pracovníci pobývající v zemi v rámci kontraktu, po jehož skončení se vracejí domů (polokvalifikovaná či nekvalifikovaná pracovní síla),

² IOM udává pro krátkodobou migraci časový interval v rozmezí nejméně tří měsíců, ale méně než jednoho roku. Za dlouhodobou migraci pokládá migraci v délce nejméně jednoho roku a trvalý pobyt označuje jako právo žít a pracovat v hostitelské zemi časově neomezeně.

³ Dobrovolná migrace je vyjádřením vědomé a svobodné volby, na rozdíl od nedobrovolné, která je vynucená, a to mnohdy násilím.

⁴ Za zmínku však stojí fakt, že ne vždy je migrace za prací zcela dobrovolná. Například může nastat situace, kdy člověk odchází pracovat do zahraničí z důvodu vyšších výdělků (někdy až mnohonásobně), aby byl vůbec schopen uživit rodinu nebo zlepšit její ekonomickou situaci.

- *mezipodnikové převody pracovníků, studijní pobyty a podobné kategorie dočasné migrace* (vysoce kvalifikovaná pracovní síla),
- *ilegální migranti* (tajní, nedokumentovaní),
- *žadatelé o azyl*, kteří žádají o přiznání statutu uprchlíka,
- *uprchlíci*, což jsou osoby mající odůvodněný strach z pronásledování z rasových, náboženských, národnostních, etnických či politických důvodů⁵ (IOM, 2004).

1.1.2 Vybrané teoretické přístupy k migraci

Teoretických přístupů vysvětlujících migraci existuje celá řada, a to zejména z důvodu komplexnosti tohoto jevu. Pojetí v podání geografů, demografů, ekonomů, sociologů či politologů často vycházejí ze zcela odlišných předpokladů a metodologií⁶. Existuje však stěžejní rozdíl mezi dvěma paradigmaty. První se přiklání k určitému „zevšeobecnění“, založeném na kvantitativní analýze velkého množství individuálních případů. Druhé paradigma symbolizuje spíše kolektivistické a institucionální přístupy, hledající vysvětlení migračních pohybů v historickém kontextu sílící globalizace ekonomiky (Castles a Miller, 1993).

1.1.2.1 Push-pull model

Příkladem prvního paradigma může být takzvaný „*push-pull*“ model (push – tlačit, pull – táhnout). Ten spatřuje příčiny migrace v kombinaci „push“ faktorů pobízejících lidi k odchodu ze zemí svého původu (demografický růst, nízká úroveň životních standardů, nedostatek ekonomických příležitostí, politické represe) a „pull“ faktorů lákajících tyto lidi ze strany země přijetí (poptávka po práci, dostupnost země, dobré ekonomické příležitosti a politické svobody). Tento typ modelu zdůrazňuje individuální rozhodnutí migrovat, založené na racionálním porovnání relativních nákladů a přínosů tohoto rozhodnutí, tzv. cost-benefit analýze.

Model je spjat zejména s neoklasickou ekonomickou teorií (především z teorií trhu práce), která předpokládá, že jednotlivci maximalizují svůj užitek. Pro popis imigračního trhu jej využívá například Borjas, který spatřuje příčiny odchodu ze země v hledání maximálního blahobytu jedince. Samozřejmě je takovéto jednání omezeno finančními zdroji jedince

⁵ Statut uprchlíka definuje Konvence OSN z roku 1951, ta byla v roce 1967 modifikována dodatečným Protokolem, který zrušil časové a geografické omezení tohoto statutu.

⁶ Cílem této kapitoly není detailní analýza přístupů k migraci, což by vzhledem k jejich množství a celkovému zaměření práce ani nebylo možné, ale pouze nástin vybraných ekonomických konceptů pro osvětlení příčin vzniku migrace.

a příslušnou legislativou země původu (emigrační předpisy) a potenciálních zemí přijetí (imigrační předpisy). Na základě výměny a porovnání dostupných informací imigračního trhu pak jednotlivci zvažují, zda je pro ně výhodnější migrovat či nikoliv⁷.

Avšak v současnosti se uvedený přístup setkává s kritikou, kdy je chápán jako zjednodušující a neschopný vysvětlit aktuální či predikovat budoucí pohyby obyvatel. Castles a Miller uvádějí některé kritizované body modelu. Kupříkladu zmiňují empirické studie ukazující, že jen velmi zřídka dochází k migraci nejchudších obyvatel z nejméně rozvinutých zemí do zemí vyspělých. Poukazují na to, že mnohem častěji emigrují lidé se středním sociálním statutem, a to z oblastí, které procházejí ekonomickými a sociálními změnami. Dalším příkladem nedokonalosti modelu je jeho neschopnost objasnit důvody, proč určité skupiny migrantů preferují danou zemi před jinou. Neoklasická teorie navíc pokládá působení státu za „odchylku narušující „normální“ fungování trhu. Avšak zkušenosti z historie i současnosti ukazují, že právě stát hraje téměř vždy hlavní roli v oblasti zahájení, formování a kontroly migrace“ (Castles a Miller, 1993: 22).

1.1.2.2 Makro a mikro-struktury

Jiný přístup k migraci lze spatřovat v analýzách, jež nahlíží na každý specifický migrační pohyb jako na výsledek interakce tzv. *makro a mikro-struktur*. Tento typ úvah inklinuje k historickému přístupu založeném na konceptu globální interdependence. Makro-struktury znázorňují rozsáhlé institucionální faktory, jako je politicky formované světové hospodářství, vnitrostátní vztahy, právo a legislativa a počínání států (přijímajících i vysílajících) vedoucí buď k usnadnění, či k preventivním opatřením a kontrole migrace. Velkou roli v tomto procesu sehrávají i mezinárodní vztahy a tendence k prohlubování integrace světové ekonomiky.

Mikro-struktury jsou charakterizovány jako neformální sítě⁸ tvořené migranty samotnými za účelem adaptace a vyrovnání se s přechodem a usazením v jiné zemi. Tyto neformální sítě zahrnují psychologickou adaptaci, osobní a rodinné vztahy, přátelství, sounáležitost ke komunitě a vzájemnou pomoc v ekonomických a sociálních záležitostech. V této dimenzi mají nesmírný význam informace a tzv. kulturní kapitál⁹.

⁷ Podrobněji se neoklasickou teorií ve vztahu migrace a trhu práce zabývá Kapitola 1.2.2.1.

⁸ Pro koncept těchto sítí se dříve užívalo označení „řetězová migrace“.

⁹ Pod pojmem kulturní kapitál jsou zahrnuty znalosti o jiné zemi, schopnost zorganizovat vycestování, nalezení práce a adaptace na nové prostředí.

„Makro a mikro-struktury jsou vzájemně propojeny na všech úrovních“ (Castles a Miller, 1993: 23). Daný koncept se tedy snaží o zahrnutí komplexních faktorů a interakcí vedoucích k mezinárodní migraci.

1.1.2.3 Čtyřstupňový model migrace

Migrační proces je možno zobecnit a nalézt u něj určitou vnitřní dynamiku, která je vyjádřena následujícím, tzv. *čtyřstupňovým modelem* (Castles a Miller, 1993: 25):

- 1. stupeň: dočasná pracovní migrace mladých pracovníků, kteří jsou však stále vázáni na svou domovskou zemi a posílají tam své výdělky,
- 2. stupeň: prodlužování pobytu a rozvoj sociálních sítí založených na spřízněnosti či stejné oblasti původu a potřeba vzájemné pomoci v novém prostředí,
- 3. stupeň: opětovné spojování rodin, rostoucí uvědomění dlouhodobého usídlení, postupné odlučování od domovské země a vznik etnických společenství s vlastním institucionálním zázemím (asociace, obchody, kavárny, agentury, profese),
- 4. stupeň: trvalé usazení závisující na politice vlády a chování obyvatelstva dané země, jež vyústí buď v jistý legální statut a případně občanství, nebo naopak k politické exkluzi, socioekonomické marginalizaci a k formování stálých etnických minorit.

Model se uplatnil v období po druhé světové válce, kdy došlo k silnému nárůstu migrace v řadě oblastí, a hodí se také pro zachycení vývoje pohybu lidí v období de/kolonizace. Méně vhodné je jeho použití při pohybech uprchlíků a dočasné migraci vysoce kvalifikovaných pracovníků. Avšak i tyto typy pohybů mohou nakonec směřovat k dalším stupňům, uvedeným v modelu.

1.2 Trh práce a migrace

Tato kapitola se již konkrétně zabývá trhem práce a pracovní migrací, jejichž teoretické vymezení je nezbytným podkladem pro analytickou část. Považuji za vhodné shrnout základní mikroekonomické charakteristiky týkající se trhu práce a vymezit pojmy, které budou v následujících kapitolách použity nebo s nimi souvisejí. Následně bude objasněno pojetí migrace v kontextu trhu práce a kvalifikace.

1.2.1 Trh práce

Trh práce je trhem výrobních faktorů a stejně jako na trhu statků se i zde střetává nabídka s poptávkou. Rozdíl je však v tom, že zatímco na trhu statků stojí domácnosti na straně poptávky a firmy na straně nabídky, na trhu práce je tomu právě naopak, firmy zde vystupují jako poptávající práci a domácnosti tuto práci nabízejí. Výsledkem jejich vzájemného střetávání je tržní cena práce, tedy mzda, která je upravována i mimotržními faktory, jako je kolektivní vyjednávání, intervence státu apod. „Subjekty zde působící jsou pracovníci, kteří usilují o maximalizaci svého užitku, firmy maximalizující svůj zisk a vláda ovlivňující jejich rozhodnutí zejména v podobě pracovního zákonodárství a daní“ (Holešinská, 2007: 9).

1.2.1.1 Poptávka a nabídka na trhu práce

Poptávka po práci je odvozena od poptávky po výrobcích a službách, tzn., že firmy tento výrobní faktor najímají, aby mohly vyrábět statky uspokojující přání a potřeby zákazníků, z čehož jim plyne určitý zisk. Cílem firmy maximalizující zisk je vyrábět s co nejnižšími náklady a prodávat s co nejvyššími výnosy. Budeme-li uvažovat teoretický model dokonalé konkurence na trhu práce¹⁰, bude firma najímat práci do té doby, dokud se příjem z mezního produktu práce MRP_L (dodatečný příjem v důsledku zaměstnání další jednotky práce¹¹) nevyrovná mezním nákladům na práci MFC_L , které se v tomto případě rovnají ceně práce, mzdě¹². Poptávka po práci je tedy dána příjmem z mezního produktu práce MRP_L a poptávané množství práce je závislé na výši mzdové sazby. Tento ideální stav je poněkud vzdálen skutečné realitě, kde na rozhodování firmy působí řada dalších faktorů (nepružnost mezd a cen, existence odborů, institut minimální mzdy, institucionální faktory a další), avšak základní mechanismus modelu se v různých měřích na reálném trhu uplatňuje a podrobnější zkoumání není smyslem této práce.

Opustíme-li předpoklad homogenity dokonalé konkurenčního trhu práce, přiblížíme se realitě, protože trh práce je ve skutečnosti silně segmentován na „řadu dílčích trhů, které jsou

¹⁰ O dokonalé konkurenčním trhu hovoříme, jsou-li splněny tyto předpoklady: existence velkého počtu subjektů, přičemž žádný z nich nemůže ovlivnit cenu či množství nabízené, resp. poptávané práce; práce je homogenní (dokonalá substituce pracovníků a zaměstnavatelů); existence dokonalé informovanosti.

¹¹ V dokonalé konkurenci je MRP_L součinem fyzického mezního produktu práce MPP_L (změna objemu produkce v důsledku zapojení dodatečné jednotky práce) a ceny výrobku P , který daná firma vyrábí. V nedokonalé konkurenci je cena produktu P vyšší než je mezní příjem z prodeje dodatečné jednotky produktu MR , a proto se v tomto případě při výpočtu MRP_L dosazuje, místo ceny produktu P , právě mezní příjem MR .

¹² V nedokonalé konkurenci jsou MFC_L větší než mzda w a firma se chová jiným způsobem (např. monopson na trhu práce).

do značné míry nekonkurenční ve smyslu substituce jedné práce prací jinou“ (Jurečka, Březinová, 2002: 155). Kromě segmentace profesní, existuje segmentace odvětvová a geografická, jejíž příčinou je omezená prostorová mobilita pracovní síly. Zejména z hlediska profesního rozdělení trhu práce existují vysoké rozdíly ve mzdových sazbách.

*Nabídka práce*¹³ znamená množství práce, které nabízejí její vlastníci při různých úrovních mzdové sazby. Obecně, roste-li mzdová sazba, zvyšuje se množství nabízené práce a naopak. Z hlediska individuální nabídky práce se rozhodování jednotlivce odvíjí od jeho subjektivních preferencí, kdy zvažuje, jakou kombinaci práce a volného času zvolí, aby maximalizoval užitek, přičemž je omezen časem (den má pouze 24 hodin). Podmínkou maximalizace užtku jednotlivce je tedy rovnost mzdy a mezní míry substituce volného času spotřebou. V jednotlivých případech nemusí růst mzdové sazby znamenat růst množství nabízené práce. Svou roli zde sehrávají také náklady obětované příležitosti, v tomto případě ztráta volného času ve prospěch práce¹⁴.

1.2.1.2 Lidský kapitál a jeho vliv na poptávku a nabídku práce

Za investice do lidského kapitálu jsou v ekonomické teorii často považovány investice do vzdělání. „*Lidský kapitál je soubor znalostí a zručností, kterými disponuje pracovník, a který může být pronajat. Tyto znalosti a schopnosti získané pracovníkem ze vzdělání, pracovního výcviku a z vlastní zkušenosti vytváří určitý druh produktivního kapitálu. Hodnota tohoto kapitálu je určena na pracovním trhu*“ (Šimek, 2006: 43). Investují-li jednotlivci do lidského kapitálu, porovnávají současné náklady s budoucími výnosy, stejně jako u jiných typů investování¹⁵. Za náklady lze označit náklady přímé (školné, doprava, apod.) a náklady nepřímé (náklady obětované příležitosti v podobě ušlých mezd v době studia). Výnosem této investice je zvýšená mzda v budoucnu a další nepeněžní efekty, jako je vyšší společenská prestiž, postavení v zaměstnání apod.

¹³ Z makroekonomického hlediska se dá na nabídku práce, která je uspokojená, nahlížet jako na zaměstnanost, (v případě neuspokojené nabídky práce lze hovořit o nezaměstnanosti), přičemž za zaměstnané jsou považovány ekonomicky aktivní osoby pracující na plný či částečný úvazek, osoby samostatně výdělečně činné a osoby spolupracující (Holešinská, 2007).

¹⁴ Zde se projevují různou měrou dva efekty: substituční (nahrazování volného času prací) a důchodový (změna mzdy vyvolá změnu ceny volného času a to vede také ke změně reálného důchodu jednotlivce). Tyto efekty působí proti sobě a výsledná alokace volného času a práce závisí na tom, který z nich převáží, což je také subjektivní záležitost.

¹⁵ Rozhodnutí o investici lze uskutečnit na základě výpočtu diskontního ukazatele čisté současné hodnoty NPV či využít ukazatel vnitřního výnosového procenta IRR, jako u jiných typů investic. Matematické vyjádření ukazatelů je součástí Přílohy č.1.

Teorie lidského kapitálu předpokládá, že kvalifikovaní pracovníci dosahují vyššího mezního produktu práce MPP_L , což zároveň zvyšuje příjem z mezního produktu práce MRP_L (viz pozn. 11), tím pádem také poptávku po této kvalifikované práci a mzdové sazby. Z uvedeného je evidentní, že méně kvalifikovaní či nekvalifikovaní pracovníci mají nižší mzdy a také poptávka po nich je nižší než je tomu na trhu kvalifikované pracovní síly.

Také firma má možnost zvýšit produktivitu svých zaměstnanců, bude-li investovat do jejich lidského kapitálu. V tomto případě však musí kalkulovat nejen současné, ale také budoucí příjmy z mezního produktu práce, resp. mezní náklady na práci¹⁶. Zde je na místě rozlišit lidský kapitál na obecný (obecné znalosti pro uplatnění v různých profesích) a specializovaný (znalosti specifické pro konkrétní povolání)¹⁷.

Je třeba dále zmínit, že existují povolání, kde je nezbytné mimořádné nadání a dovednosti, za což jsou patřičně honorována (umělci, sportovci apod.). Avšak v případě, že by daný člověk vykonával jiné zaměstnání, než pro které má tyto vlohy, jeho výdělek by byl nesrovnatelně nižší. U těchto osob je nabídka práce naprosto nezávislá na mzdové sazbě (Šimek, 2006). Dále lze podotknout, že ne každý vykonává zaměstnání, pro něž má patřičnou kvalifikaci nebo vzdělání, a to platí také u zahraniční pracovní migrace.

1.2.2 Pojetí pracovní migrace

Pojem pracovní migrace může být vykládán různými způsoby a jeho nekonzistence je způsobena odlišným historickým a sociálním profilem imigračních systémů jednotlivých států. Další odchylku způsobuje difference ve vymezení ekonomické aktivity, tedy kdo z migrantů je pokládán za součást pracovní síly.

OSN definuje pracovního migranta jako „osobu zapojenou do výdělečné aktivity ve státě, jehož není příslušníkem“¹⁸ (Linhartová, 2009: 2).

¹⁶ Výpočet lze provést na základě komparace současné hodnoty budoucích příjmů z mezního produktu práce $P MRP_L$ a současné hodnoty budoucích mezních nákladů na práci $P MFC_L$, viz Příloha č.1.

¹⁷ Firma může takovouto investicí čelit riziku „přetažení“ pracovníka do jiné firmy, čímž by se investice stala ztrátovou, a proto mu musí vyplácet vyšší mzdu rovnou mzdě nabízené konkurenčním zaměstnavatelem. Někdy však musí zaměstnanec podepsat smlouvu, která jej přímo zavazuje pracovat pro firmu určitou dobu po získání kvalifikace. Obdrží-li však pracovník specializovaný výcvik, nemusí být tento fakt relevantní pro ostatní zaměstnavatele. Firma mu tak může vyplácet vyšší mzdu, než by mu platila konkurence, avšak nižší než je její příjem z mezního produktu práce MRP_L (Šimek, 2006).

¹⁸ Dle Úmluvy o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin, která vstoupila v platnost v roce 2003. V současnosti má Úmluva 54 signatářů. ČR se jí doposud neúčastní, zájem o ni projevují především rozvojové země, z nichž většinou migrující pracovníci pocházejí.

Ekonomická teorie přistupuje k migraci jako k mobilitě pracovní síly a také státy povolují vstup na své území nejčastěji v důsledku potřeby pracovníků (důležité mohou být také demografické či humanitární faktory). Pracovníci migrují, protože chtějí zlepšit svou ekonomickou situaci, firmy mají zájem o vysokou produktivitu práce a nejsou-li jejich požadavky uspokojovány domácí pracovní silou, zaměstnávají cizince.

Massey uvádí několik přístupů k mezinárodní migraci, které se uplatňují v současnosti. *Neoklasická ekonomie* spatřuje její příčiny ve mzdových diferencích a podmínkách zaměstnanosti v různých zemích. Dle této teorie je odchod ze země individuálním rozhodnutím s cílem maximalizovat osobní důchod, s ohledem na náklady migrace. *Nová ekonomie migrace* kontrastuje s neoklasickým pojetím, protože se nezabývá jen podmínkami na pracovních trzích, ale rozšiřuje tuto teorii i na další trhy. Rozdílem je rovněž pojetí migrace jako rozhodnutí domácnosti (rodiny, komunity) s cílem nejen maximalizovat důchod, ale také minimalizovat rizika a překonat omezení spojená s různými druhy tržních selhání. Uvedené teorie v podstatě modelují rozhodování na mikroekonomické úrovni. *Teorie segmentovaného pracovního trhu* a *teorie světových systémů* se již těmito mikroekonomickými procesy nezabývají a namísto nich operují se silami působícími na vyšším stupni agregace. Tvůrci těchto teorií spojují imigraci se strukturálními požadavky moderních průmyslových ekonomik a později považují imigraci za přirozený důsledek pronikání kapitalismu přes národní hranice¹⁹.

Pro účely práce byly vybrány dva přístupy, a to neoklasická teorie a teorie segmentovaného trhu práce, které budou dále blíže specifikovány.

1.2.2.1 Pracovní migrace jako investice do lidského kapitálu

John Hicks spatřuje hlavní příčiny migrace v rozdílném čistém ekonomickém prospěchu, především v rozdílných mzdách (Borjas, 1996). Tuto hypotézu využívají jako výchozí bod v podstatě všechny moderní analýzy migračních rozhodnutí a pohlíží na migraci pracovníků jako na formu investice do lidského kapitálu. Pracovníci se rozhodují na základě příležitostí, které jim může přinést zaměstnání na alternativním trhu práce (vyšší mzda), což poměrují s náklady na přestěhování (přímé náklady související se stěhováním) a vybírají variantu přinášející maximální čistou současnou hodnotu jejich budoucích příjmů.

¹⁹ Podrobnější popis a rozpracování současných teorií a rozdílů mezi nimi viz Massey, 2005.

Je-li čistý výnos z migrace²⁰ (rozdíl mezi alternativní současnou hodnotou budoucích příjmů²¹ mínus náklady na přestěhování) kladný, bude dle neoklasické teorie docházet k pracovní migraci.

Borjas dospívá k názoru, že k migraci dochází, pokud existuje „dobrá šance“ návratnosti investice do přestěhování. Toto tvrzení vychází z následujících empiricky testovaných aspektů. Pravděpodobnost migrace za prací roste, zlepšují-li se ekonomické příležitosti v zahraniční zemi (zvyšuje se čistý výnos z migrace) a naopak, zvyšují-li se možnosti zaměstnání v zemi původu a/nebo rostou náklady migrace, pravděpodobnost stěhování za prací klesá (snižuje se čistý výnos z migrace). Obecně lze předpokládat, že pracovníci budou migrovat do té doby, dokud se nevyrovnají reálné mzdové sazby.

Kromě výše důchodu sehrávají velkou roli také demografické charakteristiky, jako je věk a vzdělání. Pravděpodobnost migrace klesá s rostoucím věkem, což je nesporné, chápeme-li migraci jako investici do budoucích příjmů ve vztahu ke snižující se délce produktivního věku²². Ohledně vlivu vzdělání záleží na potřebách přijímajících zemí.

Neoklasický model nepopírá ani možnost reemigrace či zpětného návratu do původní země, což vysvětluje buď chybným rozhodnutím v důsledku přehnaného očekávání, nebo případem, kdy je migrace pouze dalším „krokem“ ke kariéře. Mnohá rozhodnutí přestěhovat se za prací však nejsou činěna individuálně, ale v rámci celých rodin. Neoklasické pojetí tento fakt zohledňuje a analýzu lze rozšířit také v tomto kontextu (podrobněji Borjas, 1996).

1.2.2.2 Teorie duálního neboli segmentovaného pracovního trhu

Teorie je založena na tvrzení, že mezinárodní migrace je důsledkem vnitřní poptávky po práci v moderních průmyslových společnostech, kde je tato permanentní poptávka po zahraniční pracovní síle spojena se samotnou strukturou rozvinutých ekonomik a rozhodně není zapříčiněna push faktory zdrojových zemí (nízké mzdy, vysoká nezaměstnanost), ale pull faktory zemí cílových (chronická a nezbytná potřeba zahraničních pracovníků).

²⁰ Matematické vyjádření čistého výnosu z migrace je uvedeno v Příloze č.1. Tento model však nezahrnuje psychologické aspekty, jež jsou individuální, a proto těžko zachytitelné (ztráta domova, přátel, možnost vyššího společenského postavení apod.).

²¹ Tento rozdíl je kladný, jsou-li celoživotní příjmy v zahraniční zemi vyšší než by byly tyto příjmy při setrvání pracovníka ve své zemi.

²² A skutečně, jak ukázaly prakticky všechny studie zaměřené na tuto problematiku, převážnou většinu migrantů tvoří mladí lidé. Z hlediska pohlaví migrují za prací častěji muži, nicméně účast žen postupně narůstá a v některých případech se stává dominantní (Skeldon, 1997).

Teorie duálního trhu rozděluje trh práce na dvě části, a to na primární a sekundární. Primární sektor nabízí vyšší mzdy, pracovní příležitosti s vyšší prestiží, stabilní podmínky zaměstnání, relativně dobré možnosti profesionálního růstu a dodržování předpisů a konvencí. Pro pracovníky je zde snadnější zvýšit si kvalifikaci nebo jsou kvalifikovaní již před přijetím do zaměstnání.

Sekundární sektor se vyznačuje pracovními místy s nižším sociálním statutem, nízkými mzdami a malými příležitostmi. Je pro něj charakteristická vysoká fluktuace pracovníků, protože jsou snadno nahraditelní, i když na druhou stranu, je zde snadnější získat zaměstnání než v sektoru primárním, což je však vykoupeno větší nestabilitou a častější nezaměstnaností. Vzhledem k malým či dokonce žádným možnostem zvýšit si kvalifikaci, je přechod ze sekundárního do primárního sektoru velmi omezen či zcela znemožněn (Šimek, 2006; Tvrdý, 1997). Na tomto trhu se pak koncentrují rizikové skupiny obyvatelstva (ženy, mladí či staří lidé, handicapované osoby), nekvalifikovaní či méně vzdělaní pracovníci, příslušníci etnických minorit. Vzhledem k tomu, že se domácí pracovníci snaží těmto neatraktivním místům vyhýbat, vzniká poptávka po dodatečné pracovní síle, kterou představují právě imigranti. Zahraničním pracovníkům, zejména těm s nižší kvalifikací, kteří jsou najímáni na krátkodobé úvazky, naopak umožní tento výdělek zvýšení sociálního postavení v zemi původu.

Massey navíc přidává terciární sektor s nabídkou pracovních míst, „která jsou automaticky přiřazována cizincům, zejména z důvodu jejich nízké atraktivity pro domácí pracovní sílu. Indikátorem existence terciárního trhu práce může být vyšší zaměstnanost v některých sektorech pracovního trhu ve srovnání s domácí populací a/nebo specifická poptávka zaměstnavatelů po zahraniční pracovní síle“ (Pořízková, 2008: 16-17).

Poptávka po pracovní síle v sekundárním (případně v terciárním) sektoru tedy může přetrvávat, i když v primárním sektoru roste nezaměstnanost, a také zahraniční pracovníci nutně nemusí ovlivňovat pracovní příležitosti a mzdy v přijímající zemi negativním způsobem.

Při tomto rozdělení trhu práce je nasnadě setkat se s diskriminací, kdy kupříkladu imigranti nebo příslušníci etnických menšin nemají přístup k primárnímu sektoru, ať už z rasových či náboženských důvodů nebo kvůli předsudkům a xenofobii. V určitých

případech hrají roli také legislativní omezení podmiňující možnost výkonu některých profesí kritériem státního občanství dané země.

1.2.3 Migrace méně a vysoce kvalifikovaných pracovníků

Dle studie Grosse a Schmitta²³ jsou hnací síly migrace odlišné z hlediska méně kvalifikovaných (low-skill) a vysoce kvalifikovaných (high-skill) pracovníků. Shledávají, že méně kvalifikovaní migranti reagují na většinu push a pull faktorů, a to především na výši relativních důchodů doma i v potenciální zemi přijetí a dále na přítomnost kulturních sítí v cílové zemi, což je posíleno faktem, že znalost místního jazyka je dostatečným faktorem k vyrovnání se s některými aspekty nového prostředí. Vysoce kvalifikované migranty však pohání pouze finanční stimuly v cílové zemi, zatímco možnost kulturního sdružování k usnadnění přechodu na pracovní trh cílové země je při rozhodování o odchodu ze země původu nezajímá.

Dalším zajímavým závěrem této studie je fakt, že volný pohyb pracovníků mezi zeměmi, který mimo jiné znamená snížení fixních nákladů migrace, má silný vliv na méně kvalifikované migranty, zatímco na ty vysoce kvalifikované nemá dopad (nebo jen velmi malý). Výrazně vyšším motivátorem než volný pohyb je právě vyšší příjem na osobu a odměny vyplývající z jejich znalostí a kvalifikace, což platí především pro vysoce kvalifikované pracovníky z rozvinutých zemí. U vysoce kvalifikovaných pracovníků z rozvojových či tranzitních zemí se jedná spíše o zvýšení životního standardu a užitku z nepeněžních výhod, jako je lepší zdravotní péče, možnosti vzdělávání apod. Z tohoto tvrzení je zřejmé, že pro přilákání vysoce kvalifikovaných pracovníků do dané země je nutné učinit více opatření, než je prosté uvolňování imigračních omezení.

1.3 Etnicita a začleňování migrantů

Na úvod je nezbytné vymezit rozdíl mezi etnikem (etnickou skupinou) a menšinou (minoritní skupinou), což nemusí být vždy totéž. Flanagan označuje za *etnickou* skupinu „*kulturně rozlišitelnou* skupinu, která stojí mimo další skupiny v jednotlivých společnostech“. Za *minoritní* chápe skupinu, „jejíž členové pociťují podřadnou *politickou* pozici, vyznačující se některými znevýhodněními a jistým stupněm bezmoci, stejně jako vědomě pojímají sebe

²³ Studie s názvem *Why do Low- and High-Skill Workers Migrate? Flow Evidence from France* (2006) zkoumá, jaké ekonomické faktory pohánějí mezinárodní migraci pracovníků a jakým způsobem se mění napříč různými úrovněmi znalostí a také hodnotí, jak ovlivňuje migrační stimuly existence volného pohybu a zda je odstranění překážek pohybu motivující pro více či méně kvalifikované pracovníky ze zahraničí.

samé jako *odlišnou* skupinu“ (Flanagan, 2002: 125). Rozdíl tedy spočívá v tom, že etnikum je odlišné kulturně, zatímco menšina politicky. Z toho vyplývá, že menšina může i nemusí být etnikem a některé etnické skupiny mohou být majoritní. Dále se však budeme zabývat pouze etnickými menšinami (v kontextu migrace).

1.3.1 Vymezení etnické menšiny

Členové etnické skupiny sdílejí vědomí společného původu, spojují je zvláštní kulturní znaky, tradice, hodnoty a mentalita. Etnická menšina může být definována jako skupina mající některé z následujících charakteristik (Castles a Miller, 1993: 26-27):

- Podřadné postavení skupiny ve společnosti,
- zvláštní fyzické nebo kulturní charakteristiky, jež mají dominantní skupiny méně v úctě,
- sebeuvědomění skupiny, která je svázána na jedné straně jazykem, kulturou a pocity sdílené historie, tradice a osudu a na druhé straně společnou pozicí v dané společnosti,
- členství v etnické menšině je do určité míry předáváno budoucím generacím po rodové linii.

Etnická menšina tak může být plodem buď „other-definiton“ (vymezení jinými) či „self-definition“ (sebeurčení). Vznikne-li etnická menšina na základě „other-definition“, je pojímána jako komunita nežádoucích charakteristik a je jí přiřazována podřadná sociální pozice ze strany většiny. V podstatě tedy dochází k jejímu utváření na základě společenské exkluze, což může být vnímáno jako rasismus. Dojde-li k vytvoření etnické menšiny na základě sebeurčení, jedná se o vědomý postoj dané komunity na základě sdíleného kulturního, sociálního a historického vědomí (etnická identita). Je však jen částečnou pravdou, že etnická identita „je něco co si s sebou imigranti přinesli ze svých zemí“, protože etnicita není izolovaným jevem, ale je „...výsledkem střetu mezi dvěma nebo více skupinami, které na sebe vzájemně působí uvnitř stejné společnosti“ (Flanagan, 2002: 126).

Flanagan tvrdí, že „eticita je výsledkem migrace“ (Flanagan, 2002: 126), avšak Castles a Miller toto tvrzení mírně modifikují a říkají, že „vznik etnické menšiny není automatickým výsledkem imigrace, ale spíše důsledkem specifických mechanismů marginalizace, které působí na různé skupiny různými způsoby“ (Castles a Miller, 1993: 29).

1.3.2 *Exkluze či inkluze*

Začleňování imigrantů do společnosti v hostitelské zemi je velmi různorodé a odráží v sobě řadu aspektů, včetně individuálního postoje samotných imigrantů. Tyto rozdíly jsou spatřovány zejména v samotné příčině migrace (především z hlediska dobrovolnosti), ve složení migračního toku (věk, pohlaví, kvalifikace), v kontextu přijetí (postoj a legislativní podmínky země přijetí) a také v prostorovém rozmístění imigrantů (Tvrdý, 1997).

Jak již bylo uvedeno výše, mnoho imigrantů a etnických menšin je v hostitelské zemi postiženo sociálním vyloučením. Tato exkluze ovšem nemusí být způsobena pouze onou „other-definition“. Dle Agozina mnoho imigrantů přicházejících do země za prací za účelem zlepšit své životní podmínky doma, pracuje od rána do večera ve snaze vydělat maximum možných finančních prostředků. Samotný tento fakt zapříčiňuje separaci, poněvadž příliš šancí na interakci se společností tímto způsobem nevzniká. Imigranti si mohou sami zvolit izolaci v důsledku „kulturního šoku“ nebo jako ochranu před ním. Tuto ochranu poskytuje také život v etnické komunitě (existuje-li), ze které mohou imigranti později odejít ve snaze integrovat se do nové společnosti, což může být značně obtížné.

Úplné začlenění migrantů do společnosti by bylo samozřejmě ideální. Již samotná migrační politika země nebo určitého uskupení zemí (př. EU) napovídá, do jaké míry si vlády zemí přejí a podporují začleňování cizinců mezi své občany, případně koho preferují (např. z hlediska kvalifikace) při přijetí, a jakým typům migrace se naopak snaží zamezit (vyjma ilegální migrace).

Můžeme rozlišit některé standardní typy procesu začleňování odrážející různý stupeň společných snah o soužití (Agozino, 2000: 49):

- *Adaptace*, což jsou převážně jednání a snahy imigrantů k přizpůsobení se standardům hostitelské země,
- *převzetí kultury (acculturation)*, kdy imigranti přebírají řadu kulturních rysů a hodnot dané země,
- *asimilace* znamená, že hostitelská země diktuje podmínky, dle kterých mohou imigranti v zemi žít („do it like us, son, or else“)
- *integrace* (viz níže).

Adaptace a převzetí kultury znamenají jednostranné akce ze strany imigrantů směrem k hostitelské zemi, které jsou pro imigranty pozitivem a na hostitelskou zemi mohou mít neutrální či pozitivní dopad. Asimilace je také jednostranným počinem, tentokrát však ze strany hostitelské země směrem k migrantům a lze ji vůči nim chápat jako negativní akt (může však být i pozitivní).

Integrace je nejpozitivnější formou procesu začleňování, protože znamená oboustranný zájem na hodnotném společném soužití. Hostitelská země aktivně pomáhá imigrantům usadit se a cítit se „doma“, imigranti se vlivem tohoto jednání dobrovolně snaží přizpůsobit pravidlům, tradicím, zvyklostem a podmínkám dané země.

Z hlediska aktérů podílejících se na integračním procesu můžeme vymezit minimálně tři, a to konkrétně imigranty samotné, společnost, jejíž reakce na cizince stanovují podmínky jejich sociálního začlenění, a stát vytvářející legislativu a institucionální základ. Integrace cizinců tak probíhá na úrovni individuální, společenské a institucionální, přičemž klíčovou je integrace na trhu práce (Pořízková, 2008).

Integrace cizinců je nezbytná pro zachování sociální soudržnosti hostitelských společností a pro ekonomický rozvoj. Neintegrování cizinci jsou ve srovnání s majoritní skupinou postiženi vyšší nezaměstnaností, nižší vzdělaností, kvalifikací a nižšími příjmy, jsou více závislí na sociálních dávkách a rostou u nich tendence k segregaci, přičemž jsou často diskriminováni (KIC aktualizovaná, 2005).

2 Evropská a národní politika migrace a právní předpisy

Události na poli migrační a integrační politiky EU, včetně volného pohybu osob, ovlivňují i směřování politiky ČR. Účelem kapitoly je vytyčení zásadních politických rozhodnutí a aktů, které se vztahují k volnému pohybu osob a imigraci na území ČR a potažmo i na území Moravskoslezského kraje, a dále objasnění právní úpravy pobytu a zaměstnání cizinců na území ČR.

2.1 Migrace a Evropská unie – hlavní mezníky vývoje

Evropské společenství (ES)²⁴ se zpočátku zabývalo především volným pohybem pracovníků v členských státech, zatímco migrací ze třetích zemí pouze okrajově. V současnosti je však tato agenda jednou z nejdynamičtějších. Vývoj migrační politiky ES/EU lze rozdělit do tří fází v souvislosti s reformami základních smluv (Baršová, Barša, 2005: 134):

- Počátky mezivládní spolupráce zemí ES od druhé poloviny 70. let do 1.11.1993, kdy vstoupila v platnost Smlouva o EU (Maastrichtská smlouva, SEU),
- období institucionalizované mezivládní spolupráce mezi zeměmi EU od 1.1.1993 do 1.5.1999, tedy vstupu v platnost Amsterodamské smlouvy,
- období komunitarizace migrační a azylové politiky²⁵ od 1.5. 1999 do současnosti.

Teprve v prvním uvedeném období začínají členské státy ES spolupracovat při řešení určitých problémů spojených s migrací, nicméně k zintenzivnění spolupráce dochází až s přijetím Jednotného evropského aktu v roce 1986, kterým bylo stanoveno vytvoření jednotného vnitřního trhu (JVT) do konce roku 1992²⁶. Zde se jen zmíním, že již v roce 1985

²⁴ Název Evropské společenství byl zaveden Maastrichtskou smlouvou, a mění tak pojmenování původního Evropského hospodářského společenství (EHS). Evropská společenství označují tři subjekty, a to EHS, EURATOM (Evropské společenství pro atomovou energii) a ESVO (Evropské společenství uhlí a oceli zaniklo v roce 2002). Tato Společenství mají právní subjektivitu a jsou součástí prvního pilíře EU (pilíře zaniknou, vstoupí-li v platnost Lisabonská reformní smlouva, kdy se EU stane právním nástupcem Společenství, a získá tak právní subjektivitu). Zkratka ES tedy v tomto textu symbolizuje Evropské společenství (původní EHS), k němuž se vztahuje řešená problematika, při zohlednění faktu, že státy byly a jsou členy všech tří, resp. dvou Společenství.

²⁵ Oblast azylové politiky, kde byla rovněž implementována řada významných opatření, nebude blíže rozváděna, jelikož není hlavní náplní práce.

²⁶ Vytvoření JVT znamená garanci čtyř základních svobod (volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu) a právě volný pohyb osob je možný pouze odstraněním kontrol na vnitřních hranicích. K zajištění bezpečnosti je tedy nezbytné zpřísnění kontrol na hranicích vnějších. Harmonizace migrační a azylové politiky je tudíž nutností.

došlo k podpisu tzv. Schengenské dohody, které se však účastnilo pouze pět členských států ES²⁷ (viz Kapitola 2.1.1.1).

Ve druhém uvedeném období vstoupila v platnost Maastrichtská smlouva, jež zavedla třípilířovou strukturu a součástí třetího pilíře (spolupráce v oblasti justice a vnitřních věcí), který má (stejně jako druhý pilíř) mezivládní charakter, se stala také vízová, azylová a přistěhovalecká politika.

2.1.1 Amsterodamská smlouva a schengenské acquis

Amsterodamská smlouva, podepsaná 2.10.1997, vstoupila v platnost k 1.5.1999. Tato smlouva, pozměňující Smlouvu o EU (SEU) a Smlouvu o založení ES (SES) a další akty, měla zásadní význam pro oblast vízové, azylové a přistěhovalecké politiky a pro další politiky týkající se volného pohybu osob, které začlenila do prvního pilíře (**Hlava IV**, čl. 61-69). Zároveň do právního rámce EU začlenila schengenské acquis²⁸, a to v podobě protokolu připojeného k pozměněným smlouvám (Protokol o začlenění schengenského acquis do rámce EU)²⁹. Tyto akty vedly k usnadnění rozhodování a ke společnému přístupu v dané oblasti, kdy se z právně nezávazných politických dokumentů staly závazné předpisy primárního práva (Baršová, Barša, 2005).

Článek 2 SEU (v konsolidovaném znění) stanovuje „...zachovávat a rozvíjet Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zaručen volný pohyb osob ve spojení s vhodnými opatřeními týkajícími se kontroly na vnějších hranicích, práva azylu, přistěhovalectví a předcházení organizovanému zločinu...“. A právě za účelem vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva stanovil čl. 61 SES přijmout do pěti let po vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost opatření³⁰, která povedou k naplnění cílů definovaných čl. 2 SEU.

²⁷ Při podpisu Schengenské smlouvy mělo ES devět plnohodnotných členů (Španělsko a Portugalsko již měly podepsanou smlouvu o přistoupení, ale ta byla platná až k 1.1.1986).

²⁸ Schengenské acquis je tvořeno Dohodou z roku 1985, Úmluvou z roku 1990 (viz dále), dohodami o přistoupení a dalšími protokoly a rozhodnutími, přičemž je rozděleno mezi první a třetí pilíř.

²⁹ Hlavy IV Amsterodamské smlouvy se neúčastní Spojené království, Irsko a také Dánsko. První dvě země mají možnost připojit se k některým opatřením jejich přijetím ad hoc (připojení pouze v jednotlivých případech), zatímco Dánsko se účastní pouze opatření vztahujících se k schengenskému acquis, avšak nemůže se připojit k jiným opatřením stejným způsobem jako Spojené království a Irsko.

³⁰ Postup rozhodování Rady v období pěti let po vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost, a také po tomto období, stanovuje čl. 67 SES.

Z hlediska zaměření této práce je velice důležité zmínit také **Hlavu III** SES týkající se volného pohybu osob, služeb a kapitálu. Čl. 39 SES zajišťuje volný pohyb pracovníků v ES při odstranění všech forem diskriminace. Ti mají právo ucházet se o nabízená pracovní místa, přitom se volně pohybovat a pobývat na území členských států za účelem výkonu zaměstnání a zůstat zde i po skončení zaměstnání za stanovených podmínek (čl. 39 se nevztahuje na zaměstnání ve veřejné správě). Zdůrazněna je podpora výměny mladých pracovníků. Zajištěna musí být rovněž spolupráce mezi úřady práce a v neposlední řadě musí fungovat také kvalitní systém sociálního zabezpečení. Občané členských států EU (nejen pracovníci) jsou dle této Hlavy oprávněni usazovat se, stejně tak jako zřizovat si zastoupení, pobočky nebo dceřiné společnosti na území jiných členských států, přičemž svoboda usazování zahrnuje i výkon samostatně výdělečných činností.

2.1.1.1 Schengenský prostor

První Dohoda o postupném odstraňování kontrol na společných hranicích byla v rámci mezivládní spolupráce podepsána v lucemburském Schengenu 14.6.1986, a to mezi Belgií, Francií, Lucemburskem, Německem a Nizozemím. K Dohodě podepsaly uvedené státy 19.6.1990 prováděcí Úmluvu, která vstoupila v platnost k 23.3.1995. Tímto vznikl tzv. schengenský prostor, jenž se postupně rozšiřoval o další členy a od 12.12.2008 zahrnuje 25 států, a to 22 členských zemí EU a 3 nečlenské státy³¹.

V schengenském prostoru byly zrušeny kontroly na vnitřních hranicích³², k čemuž bylo nezbytným předpokladem vytvoření tzv. Schengenského informačního systému (SIS), což je centrální databáze obsahující informace o hledaných osobách a věcech, do které přispívají všechny členské státy ze svých národních databází. Tímto se urychluje a zefektivňuje pátrání po nežádoucích osobách či ztracených a odcizených věcech. Odstranění vnitřních kontrol znamenalo zpřísnění na vnějších hranicích, přičemž v této sféře je

³¹ Jedná se o zakládajících 5 členů, ke kterým se dále připojila Itálie (1990), Španělsko a Portugalsko (1991), Řecko (1992), Rakousko (1995), Dánsko, Finsko a Švédsko (1996), Island a Norsko (2000), ČR, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko (2007) a nově Švýcarsko (2008). Spojené Království (2000) a Irsko (2002) se spolupráce účastní jen částečně, a to v oblasti bezpečnosti a justice, přičemž hraniční a celní kontroly zůstaly zachovány. Kypr požádal o odklad svého členství až do zprovoznění databáze SIS II (její provoz je podmínkou pro další rozšíření), na rozdíl od zbylých 9 států, které se k schengenské spolupráci přidaly 21.12.2007 díky portugalskému projektu SISone4all (umožnil realizaci připojení do současného SIS 1+ do doby, než bude SIS II zprovozněn). Bulharsko a Rumunsko usilují o vstup v roce 2011, splní-li požadovaná kritéria. Dalším adeptem pro vstup je rovněž Lichtenštejnsko.

³² Každý signatář může znovu obnovit kontroly na svých hranicích, avšak pouze dočasně za specifických a jasně stanovených okolností, jako je zachování veřejného pořádku či národní bezpečnost.

významným aktérem agentura FRONTEX³³. Pravidla pro přeshraniční pohyb osob upravuje od října 2006 Schengenský hraniční kodex.

V rámci vízové politiky je harmonizována oblast krátkodobých víz pro občany třetích zemí, pro něž bylo zavedeno tzv. jednotné schengenské vízum³⁴. Vytvořen byl také Vízový informační systém (VIS), což je centrální databáze žadatelů o udělení víza ve státech schengenské spolupráce, na něž jsou napojeny databáze národních³⁵. Spolupráce probíhá také v policejní a justiční oblasti, kde bylo významným prvkem zavedení evropského zatýkacího rozkazu, předávání osob ve výkonu trestních rozsudků či zákaz dvojího trestu (oblast třetího pilíře).

2.1.2 Tamperský a Haagský program

V roce 1999 byly na summitu Evropské rady ve finském Tampere vytyčeny čtyři kategorie imigrační a azylové politiky, a to partnerství se zeměmi původu migrantů, společný evropský azylový systém, spravedlivé zacházení s občany třetích zemí a řízení migračních toků. V průběhu pětiletého období implementace Tamperského programu (1999-2004) byly hlavním úspěchem v oblasti legální migrace legislativní akty vztahující se ke znovu sjednocení rodin a statutu dlouhodobě pobývajícího rezidenta (viz pozn. 69). V oblasti vztahů ze třetími zeměmi byla uzavřena řada readmisních dohod.

Na tuto agendu navázal na období 2005-2009 Haagský program, přijatý Evropskou radou v roce 2004. Cíle programu, v souladu s Lisabonskou strategií, jsou detailnější, avšak méně ambiciózní než dříve. Realizace definovaných cílů je konkretizována Akčním programem z roku 2005. Haagský program zdůrazňuje především potřebu srozumitelného a komplexního přístupu ve všech oblastech imigrace a za velmi důležitou pokládá integraci cizích státních příslušníků. Během roku 2009 započne příprava nového, tzv. post-haagského programu, na období 2010-2014.

2.1.3 Současná politická opatření v oblasti migrace

V roce 2005 byl Evropskou komisí předložen *Plán politiky legální migrace*, který vychází z Haagského programu a tvoří tzv. cestovní mapu na období let 2006-2009, v němž

³³ Evropská agentura pro řízení operativní spolupráce na vnějších hranicích členských států EU vznikla v roce 2004.

³⁴ Jednotné schengenské vízum, které je vydáváno k pobytu až na 90 dnů během šestiměsíčního období, opravňuje občany nečlenských zemí k pobytu a volnému pohybu ve všech státech schengenského prostoru.

³⁵ Národní databáze ČR by měla být k centrální evropské databázi VIS připojena v polovině roku 2009.

mají být Komisí a členskými státy EU realizovány opatření ve čtyřech hlavních oblastech (MV, 2008):

- Legislativa EU (předložení 5 nových směrnic a eventuální revize směrnic stávajících³⁶),
- nelegislativní nástroje ke zlepšení informovanosti, posílení politických debat a zvyšování znalostí a vědomostí o imigraci,
- opatření k dalšímu zdokonalení integrace ekonomických migrantů do společnosti,
- posílení spolupráce mezi EU a zeměmi původu ekonomických migrantů.

Z haagského programu vychází také *Rámcový program Solidarita a řízení migračních toků* na období 2007-2013, který stanovuje finanční mechanismy solidarity rovněž ve čtyřech oblastech (MV, 2008):

- Kontrola a dohled na vnějších hranicích, vízová politika ve vzájemném doplnění se s agenturou FRONTEX,
- navrácení státních příslušníků třetích zemí nezákonně pobývajících v EU,
- integrace státních příslušníků třetích zemí oprávněně pobývajících v EU,
- azyl.

Součástí rámcového programu se staly čtyři fondy, které v podobě rozhodnutí přijala Evropská rada v roce 2007. Jedná se o Evropský fond pro integraci státních příslušníků třetích zemí a Fond pro vnější hranice na období 2007-2013, a dále Evropský uprchlický fond a Evropský návratový fond na období 2008-2013.

V říjnu 2008 byl za francouzského předsednictví přijat *Evropský pakt o migraci a azylu*, jehož smyslem je sjednocení pravidel a přístupů migračních a azylových politik členských států EU. Mimo to dále usiluje o podporu pracovní migrace, zintenzivnění boje s nelegální migrací a zjednodušení návratu těchto nelegálních migrantů, o regulaci sjednocování rodin a posílení kontrol na hranicích EU. Opatření Paktu by měla být podkladem pro agendu migrační a azylové politiky na období 2009-2015 (Kavanová, 2008).

Jak vyplývá i z výše uvedeného, mezi priority EU patří také prevence nelegální migrace a návrat nelegálních migrantů do zemí původu. Kromě řady readmisních dohod, které

³⁶ Jednotlivé návrhy směrnic jsou uvedeny v Příloze č. 2.

jsou sjednávány s mnoha třetími zeměmi, a přijímání aktů sekundárního práva, bych dále zmínila databázi otisků prstů žadatelů o azyl a cizinců nelegálně překračujících hranice států EU, tzv. EURODAC³⁷, která je využívána od 15.1.2003. Databáze tak pomáhá předcházet nelegálním pobytům a zneužívání požadování azylu v jiné zemi, byl-li předtím jinde v EU zamítnut, apod.

2.2 Migrace a Česká republika

Současné trendy imigrace spatřujeme na území Česka až po roce 1989³⁸. Do té doby nelze hovořit ani o explicitní imigrační politice, což vzhledem k tehdy uzavřeným hranicím není nijak zarážející³⁹. Politický převrat měl na zahraniční migraci zásadní dopad. Do poloviny 90. let byla ČR převážně tranzitní zemí migrantů z východu na západ, postupně se stala zemí cílovou a v současnosti se ČR řadí k zemím s vysokou imigrační dynamikou (i přesto, že podíl cizinců na populaci je zde mnohem nižší, než ve většině západních zemí)⁴⁰. Největší zastoupení zde mají občané Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu, Ruska a Polska.

2.2.1 Migrační a integrační politika ČR

Z hlediska formování migrační politiky je možné vymezit tři období, a to 1990-1995, 1996-1999 a 1999 až do současnosti (Baršová, Barša, 2005). V první etapě se uplatňoval liberální přístup k příchodu cizinců, migrace byla evidována spíše než omezována a policejní složky dostaly pravomoc zasáhnout proti nelegálním příchoďům a porušování zákona ze strany cizinců. Došlo k uvolnění vízové politiky, vznikly základy právní regulace a institucionálního zabezpečení pobytu žadatelů o azyl a uprchlíků. Legální trvalé usazení

³⁷ EURODAC vznikla na základě Dublinské úmluvy, která byla podepsána v roce 1990, s platností od roku 1997. Jedná se o úmluvu o určení státu odpovědného za přezkoumávání žádosti o azyl podané v jednom ze členských států EU. V roce 2003 ji nahradilo nařízení Dublin II.

³⁸ Pro území současné ČR bylo příznačné vystěhovalectví od poloviny 19. století až do 90. let 20. století. Výjimku tvořily návratové vlny po dvou světových válkách (1918-1920, 1945-1949).

³⁹ Existovala pouze politika vnitřní migrace související například se snahou o rozptýlení Romů. Z hlediska zahraniční migrace udržovalo Československo bezvízový styk téměř se všemi zeměmi socialistického bloku. Avšak tehdejší počty cizinců na našem území nebyly nijak vysoké. Převládala především dočasná pracovní migrace v rámci RVHP, která byla regulována formou mezinárodních dohod, přičemž nejdelší tradici měla spolupráce s Polskem. V rámci socialistické pomoci byla uzavřena řada takovýchto dohod (velmi významnou se stala spolupráce s Vietnamskou socialistickou republikou v rámci dohod o odborné přípravě a zaměstnávání vietnamských občanů, obdobné dohody o zaměstnávání měly i další země, jako Kuba, Mongolsko, Angola, Severní Korea, Laos či Kypr), avšak tyto dohody byly po roce 1989 ukončeny a většina z těchto cizinců se vrátila do svých zemí. Ovšem někteří pracovníci, a to především z Vietnamu, využili nových ekonomických příležitostí a zůstali na našem území. Také bezvízový styk byl z mnoha zemí bývalého socialistického bloku zrušen až v roce 2000 (např. s Ukrajinou), což mělo za následek vytvoření zvláštního systému zaměstnávání cizinců (Ukrajinců) přes zprostředkovatele (tzv. klientský systém, viz Příloha č. 4), jež hraničí se zákonem (Baršová, Barša, 2005).

⁴⁰ K 31.12.2007 činil podíl cizinců na populaci ČR 3,3 % (ČSÚ, 1414-08, 2008).

však bylo možné pouze za účelem sloučení rodiny, pokud byl manžel, přímý příbuzný či sourozenec cizince českým občanem (případně z humanitárních důvodů či v zahraničněpolitických zájmech ČR). Jak uvádí Pořízková, politika v oblasti zaměstnanosti byla spíše zaměřena na zaplnění pracovních míst, o která neměli občané ČR zájem. Zaměstnávání cizinců bylo snadnější také vlivem nízké míry nezaměstnanosti, přičemž mělo spíše dočasný charakter, tudíž se neprojevovaly ani výraznější snahy o integraci cizinců na pracovním trhu.

Období let 1996-1999 bylo obdobím restriktivním, kdy docházelo ke zpřísnování podmínek pobytu a zaměstnávání cizích státních příslušníků. Restrikce byly odrazem růstu nezaměstnanosti, nabytého uvědomění dlouhodobých dopadů nelegálního přistěhovalectví a počátku harmonizace legislativy s *acquis* ES. V roce 1999 byl přijat také nový cizinecký zákon⁴¹, s účinností od 1.1.2000 (v témže roce také nabyt účinnosti zákon o azylu⁴²), který již, mimo jiné, umožňoval žádat o trvalý pobyt na území ČR, a to po 10 letech dlouhodobého pobytu⁴³.

Z hlediska integračních snah je období let 1990-1998 charakteristické pouze dílčími opatřeními (například v souvislosti s uprchlíky či návratem krajanů). Ucelená koncepce neexistovala také vlivem nezájmu EU o otázky integrace cizinců až do konce 90. let.

Zatím poslední etapu migrační a integrační⁴⁴ politiky je nazýváno období od roku 1999 do současnosti, kdy se začíná projevovat komplexnější přístup a vznikají první koncepce formulující imigrační a integrační politiku. V rámci integračních snah byla zřízena Komise ministra vnitra pro integraci cizinců⁴⁵ a byly přijaty dva strategické dokumenty vztahující se k integraci dlouhodobě legálně usazených cizinců (pobyt nejméně po dobu jednoho roku), a to *Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR* v roce 1999 (15 formulovaných zásad je uvedeno v Příloze č. 3) a *Koncepce integrace cizinců na území ČR* (koncepce, KIC) v roce následujícím. Koncepce řešila především oblast rozdělení kompetencí a odpovědnosti příslušných resortů a promítly se do ní závěry z Tampere (viz Kapitola 2.1.2). Na základě Zásad a Koncepce jsou stanovovány konkrétní cíle a opatření v každoročně aktualizovaných

⁴¹ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých dalších zákonů.

⁴² Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky.

⁴³ Novelou tohoto zákona z roku 2005 byla potřebná doba zkrácena na 5 let.

⁴⁴ Z hlediska integrační politiky rozdělují Baršová a Barša období od roku 1999 na dvě části, a to na fázi let 1999-2003, kdy byla integrační politika v gesci Ministerstva vnitra ČR, a na fázi od 1.1.2004, kdy byla tato agenda převedena pod působnost Ministerstva práce a sociálních věcí. MPSV tak zajišťuje mezirezortní koordinaci Koncepce integrace cizinců.

⁴⁵ V současnosti Komise MPSV pro integraci cizinců.

a vyhodnocovaných *Plánech integračních politik ministerstev*. Koncepce byla v roce 2005 revidována⁴⁶ a doplněna o návrhy konkrétních legislativních a praktických opatření. Představuje tak ucelený dlouhodobý rámec integrační politiky ČR a definuje čtyři prioritní oblasti, jakožto základní předpoklady integrace:

- *Znalost českého jazyka,*
- *ekonomická soběstačnost* (cizinec není odkázán na pomoc státu a je schopen zabezpečit své životní potřeby vlastními příjmy nebo pomocí příjmů ze zaměstnání či podnikání rodinných příslušníků),
- *orientace cizince ve společnosti* (po příchodu cizince jsou mu poskytovány základní informace v jemu srozumitelném jazyce, příručky, kurzy, asistence),
- *vztahy mezi cizincem a členy majoritní společnosti* (zvýšení informovanosti formou interkulturního a mezikulturního vzdělávání a upevňování dobrých vztahů).

K účinnosti Koncepce a k jejímu rozvoji po vstupu ČR do EU byly v roce 2003 přijaty *Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců* (6 formulovaných zásad je součástí Přílohy č. 3). Tyto obecné Zásady by měly být východiskem pro zpracování Koncepce migrační politiky ČR, ovšem doposud tak učiněno nebylo. Prioritou se stala formulace účinných opatření podporujících řízenou legální migraci a minimalizujících tu nelegální. Podpora legální migrace je patrná také z přechodu k aktivní migrační politice, konkrétně z projektu *Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*, který byl zahájen v roce 2003, či z nejnovějšího projektu *Zelených karet*, spuštěného od 1.1.2009.

2.2.1.1 Projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“

Tento projekt MPSV byl spuštěn v pětileté pilotní fázi v červenci 2003 s cílem přilákat do ČR kvalifikované zahraniční pracovníky a integrovat je do české společnosti, včetně jejich rodin. V říjnu 2008 rozhodla vláda o pokračování tohoto projektu již v nepilotní podobě⁴⁷. Na tomto místě je nutné podotknout, že projekt je určen pro zahraniční pracovníky ze třetích

⁴⁶ Za nejzávažnější nedostatek označuje aktualizovaná Koncepce fakt, že se původní verze „zaměřovala pouze na přiznávání práv cizincům a nechávala stranou otázku sociální integrace“(KIC aktualizovaná, 2005: 6). Aktualizovaná verze se vztahuje na cizince, kterým byl udělen pobyt (trvalý či dlouhodobý), a azylanty, přičemž nezahrnuje státní občany členských států EU a žadatele o azyl.

⁴⁷ Dle Pořízkové je projekt dokladem dvou významných změn v migrační a integrační politice. „Poprvé od vzniku novodobé ČR začíná být podporována trvalá pracovní migrace a zahraniční pracovní migrace již není pouze otázkou pomocných a málo kvalifikovaných pracovníků“. Druhá změna je dána „uvědoměním si možných důsledků demografického vývoje, ale také změnou požadavků na znalosti a dovednosti pracovníků, nedostatkem domácí pracovní síly v některých sektorech trhu práce a v neposlední řadě také nízkou atraktivitou některých pracovních míst pro domácí pracovní sílu“ (Pořízková, 2008: 11).

zemí⁴⁸. Jeho jádrem je možnost získat trvalý pobyt na území ČR v kratší době, než to umožňuje současný cizinecký zákon (po pěti letech pobytu). Účastníci a jejich rodinní příslušníci tak mohou trvalý pobyt získat již po 2,5 letech a v případě zařazení do kategorie vysoce kvalifikovaných pracovníků⁴⁹ po 1,5 roce (od července 2007). Výhody účasti spočívají v urychlení přístupu ke všem sociálním výhodám, volnému pohybu na trhu práce ČR atd. Projekt v podstatě napomáhá ke stabilizaci těchto osob v české společnosti. Jeho další nabídkou je poskytování 45 denní ochranné lhůty (od roku 2007, původně 30 dní) při ztrátě zaměstnání bez vlastního zavinění⁵⁰.

Podmínkou vstupu do projektu je zařazení do cílové skupiny⁵¹, dále povolení k zaměstnání a k němu odpovídající pobytový status (vízum nad 90 dní či povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání)⁵², minimálně středoškolské vzdělání ukončené maturitou a dostatečné bodové ohodnocení (min. 25 b, max. 66 b) při výběrovém řízení projektu (hodnotí se věk, vzdělání, pracovní zkušenost, znalost jazyků, vzdělání a praxe manžela/manželky).

Informační kampaň řídí MPSV a realizuje IOM, v rámci čehož vznikla i webová aplikace www.praceprocizince.cz s cílem propojit nabídku a poptávku po zaměstnání kvalifikovaných zahraničních pracovníků. K 6.11.2008 se projektu účastnilo celkem 1 228 zahraničních pracovníků, z toho 775 mužů, přičemž největší zastoupení měla Ukrajina, Rusko a Bulharsko (účast pouze v pilotní fázi) a z hlediska vzdělání vysokoškolsky vzdělaní cizinci ve věku 23-35 let (MPSV, 2008). Jak je patrné, účast není příliš vysoká, což může být ovlivněno tím, že uchazeči mohou vstoupit do projektu až poté, co si sami vyřídí povolení k zaměstnání a pobytu, čili tyto dvě nejsložitější oblasti zůstávají mimo projekt.

⁴⁸ Pod pojmem třetí země jsou rozuměny země stojící mimo EU/EHP a Švýcarsko.

⁴⁹ Podmínkou pro zařazení cizince do kategorie vysoce kvalifikovaných pracovníků je zaměstnání v ČR na pozici vyžadující vysokoškolské vzdělání odpovídajícímu kvalifikaci uchazeče.

⁵⁰ Bez účasti v projektu zde mohou cizinci pobývat, trvá-li účel jejich pobytu, tzn., že jsou-li zde za účelem zaměstnání a to ztratí, ztrácejí i právo na pobyt na území ČR.

⁵¹ Cílovou skupinu tvoří v současnosti občané těchto zemí: Albánie, Argentina, Arménie, Austrálie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Brazílie, Černá Hora, Filipíny, Gruzie, Guatemala, Honduras, Chile, Chorvatsko, Indie, Indonésie, Izrael, Japonsko, Jihoafrická republika, Kambodža, Kanada, Kazachstán, Korejská republika, Kostarika, Kuba, Kyrgyzstán, Laos, Makedonie (FYROM), Malajsie, Mexiko, Moldavsko, Myanmar, Nepál, Nikaragua, Nový Zéland, Panama, Paraguay, Ruská federace, Salvador, Singapur, Spojené státy americké, Srbsko, Srí Lanka, Tádžikistán, Thajsko, Turecko, Turkmenistán, Ukrajina, Uruguay a Uzbekistán. Pilotní fáze se účastnilo také Bulharsko. Dále jsou do cílové skupiny zařazeni zahraniční absolventi českých VŠ a SŠ (od července 2005) bez ohledu na zemi původu, kteří ukončili studium ve školním roce 1995 a později (absolventi VŠ) či 2000 a později (absolventi SŠ). Výjimku tvoří absolventi, kteří v ČR studovali v rámci rozvojové pomoci, ti se projektu neúčastní.

⁵² Od 1.1.2009 je také možné být držitelem tzv. zelené karty typu A nebo B, viz Kapitola 2.2.1.2.

2.2.1.2 Projekt „Zelené karty“

Vzhledem k tomu, že v současné době není ČR schopna pokrýt nedostatek pracovní síly z domácích zdrojů a systém legálního získávání zahraniční pracovníků není příliš efektivní, což nahrává právě nelegálnímu zaměstnávání cizinců, byl v říjnu 2007 schválen projekt MPO (ve spolupráci s MV, MPSV a dalšími resorty) „Zelené karty“, který je realizován s účinností od 1.1.2009⁵³. Cílem je flexibilní nábor odborníků ze zahraničí a snížení administrativní zátěže ze strany zaměstnavatele i cizince. Zelená karta představuje povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání v ČR ve zvláštních případech, tzn., že spojuje povolení k pobytu a povolení k zaměstnání, což jednoznačně urychluje a zjednodušuje celý proces.

Projekt je prioritně zaměřen na vysoce kvalifikované, ale zahrnuje i nekvalifikované zahraniční pracovníky z vybraných třetích zemí⁵⁴. Rozlišují se tři typy zelených karet:

- *Typ A* je určen pro kvalifikované pracovníky s vysokoškolským vzděláním a klíčový personál, jeho platnost je tříletá s možností prodloužení až o 3 roky,
- *typ B* obdrží cizinci pro pracovní pozice s minimálním požadavkem vyučen, platnost je dvouletá s možností prodloužení až o 3 roky,
- *typ C* slouží pro ostatní pracovníky (nekvalifikované), který má platnost 2 roky bez možnosti prodloužení.

Cizinci podávají žádost o vydání zelené karty na zastupitelských úřadech ČR, a to na konkrétní místa u konkrétních zaměstnavatelů, která jsou zveřejněna v online databázi MPSV⁵⁵. Z toho vyplývá, že projekt primárně vychází z potřeb zaměstnavatelů, tedy poptávky po práci v ČR. Je-li žádosti vyhověno, dostane cizinec nejprve vízum opravňující k pobytu na území ČR nad 90 dní za účelem převzetí zelené karty, která mu je vydána po jeho příjezdu (vydává MPO).

⁵³ Za tímto účelem byl novelizován zákon o zaměstnanosti, zákon o pobytu cizinců a další související zákony s účinností k 1.1.2009, viz dále.

⁵⁴ Australské společenství, Černá Hora, Chorvatská republika, Japonsko, Kanada, Korejská republika, Nový Zéland, Bosna a Hercegovina, Makedonie (FYROM), Spojené státy americké, Srbsko a Ukrajina.

⁵⁵ V této centrální evidenci volných pracovních míst obsaditelných držiteli zelené karty jsou poptávána pracovní místa zejména neobsaditelná pracovníky ČR a EU (do 30 dnů) nebo místa, která MPSV označí jako vhodná pro klíčový personál.

2.2.1.3 Boj s nelegální migrací

Eliminace nelegální migrace⁵⁶ je jedním z nejzávažnějších strategických zájmů ČR (také EU), který přetrvává i přes značný pokles zjištěných případů (rok 1998 – 44 672, rok 2007 – 8 096 zjištěných případů nelegální migrace dle MV, 2008). Avšak zapojením ČR do schengenské spolupráce je potřeba ochrany a aktivních opatření k zabránění tomuto negativnímu jevu stále aktuální, protože je mnohdy spojena s organizovaným zločinem.

Základním dokumentem je v této oblasti *Akční plán boje s nelegální migrací*, který byl schválen v roce 2004 a vychází ze zásady č. 3 výše zmiňovaného dokumentu *Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců* (viz Příloha č. 3). Tento koncepční dokument obsahuje rovněž každoročně aktualizovaný harmonogram pro plnění stanovených opatření. Příkladem konkrétního programu na tomto poli může být *Program podpory při potírání nelegální migrace*⁵⁷.

Provázanost nelegální migrace s nelegálním zaměstnáváním⁵⁸ a případným vykořisťováním cizinců je zjevná. ČR je z hlediska nelegální práce cílovou zemí zejména pro cizince s bývalého SSSR, Rumunska, Bulharska, Vietnamu, Indie, Číny, Mongolska a dalších asijských zemí (MV, 2008). Koordinace a spolupráce je v této oblasti zajišťována prostřednictvím Meziresortního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců (gesce MPSV), jehož prvořadým cílem je „rozbití“ klientského systému (o podstatě klientského systému pojednává Příloha č. 4). Mezi opatření směřující k omezování nelegální migrace a zaměstnanosti patří také projekty zahraniční rozvojové spolupráce MV ve spolupráci s dalšími organizacemi. Jako příklad lze uvést současný projekt s názvem *Legální pracovní migrace z Ukrajiny*⁵⁹.

⁵⁶ Za nelegální migraci jsou v ČR považovány „zjištěné případy nelegálního vstupu osob přes státní hranice na území státu z různých důvodů a nedovoleného způsobu opuštění státu a dále zjištěné případy nelegálního pobytu cizinců ve vnitrozemí, tj. porušení zákonem předepsané podmínky pro pobyt cizince“ (MV, 2008: 105). Jen pro úplnost lze uvést, že v ČR od roku 2002 převažuje porušování pobytového režimu nad nelegálními vstupy na území ČR.

⁵⁷ Pilotní fáze proběhla v období červen-prosinec 2007 s cílem vytvořit koordinovaný systém, kde bude dotčeným cizincům poskytována potřebná právní, sociální a psychologická podpora a zajištěna také jejich spolupráce s orgány činnými v trestním řízení.

⁵⁸ Nelegální práci (z hlediska cizince) se dle zákona o zaměstnanosti rozumí „pokud fyzická osoba - cizinec vykonává práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu s povolením k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání ve zvláštních případech (zelená karta)“... „nebo bez zelené karty, je-li podle tohoto zákona vyžadována; to neplatí v případě převedení na jinou práci podle § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce“ (zákon č. 435/2004 Sb., § 5, písm. e), odst. 2, ve znění novelizovaném zákonem č. 382/2008, účinném k 1.1.2009).

⁵⁹ Projekt „Legální pracovní migrace z Ukrajiny“ probíhá v rámci Asistenčního systému zaměstnávání občanů Ukrajiny v ČR, který je realizován Charitou ČR za podpory MV a MPSV. V podstatě se jedná o zacílenou

2.2.2 *Pobyt cizinců na území ČR*

Pobyt cizinců na území ČR je upraven především *Zákonem č. 326/1999 Sb.*⁶⁰, o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o pobytu cizinců, nebo cizinecký zákon), který upravuje podmínky vstupu, pobytu a vycestování z ČR, vymezuje působnost Policie ČR, MV a MZV. Zákon se však nevztahuje na osoby, které v ČR požádaly o azyl, doplňkovou či dočasnou ochranu nebo jsou azylanty či požívají ochrany a dále se nevztahuje na přechodný pobyt cizích ozbrojených sil.

Dle § 1 cizineckého zákona se za cizince považuje osoba „*která není státním občanem ČR, včetně občana EU*“. Již zde je nutné podotknout, že definice cizince z hlediska zaměstnávání není totožná (viz Kapitola 2.2.3).

Cizinecký zákon rozlišuje dvě kategorie cizinců, ti mohou na území ČR pobývat přechodně⁶¹ či trvale. První kategorií jsou občané EU/EHP a Švýcarska, kteří zde mohou vstupovat a pobývat bez jakékoliv formy oprávnění k pobytu⁶². Nicméně mají právo požádat o potvrzení k přechodnému pobytu, hodlají-li na tomto území pobývat po dobu delší než 3 měsíce⁶³, protože se tato doba započítává do doby rozhodné pro možnost podat žádost o povolení k trvalému pobytu.

Povolení k trvalému pobytu je občanům EU/EHP a Švýcarska obecně vydáváno po pěti letech nepřetržitého přechodného pobytu na území ČR, výjimku tvoří humanitární důvody. Stejně pravidlo platí i pro jejich rodinné příslušníky, avšak rodinný příslušník smí požádat o povolení k trvalému pobytu již po dvou letech nepřetržitého přechodného pobytu

informační kampaň a školení v podobě sítě poradenských a asistenčních center na Ukrajině a v ČR s cílem zamezit zneužívání ukrajinských pracovníků v ČR a nelegální migraci a přispět ke zvýšení informovanosti občanů Ukrajiny i českých zaměstnavatelů. V rámci tohoto systému jsou také realizovány webové stránky www.praceproukrajince.cz.

⁶⁰ Částečně pobyt cizinců upravuje také Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁶¹ Přechodně může cizinec pobývat na území ČR bez víza, na základě víza (krátkodobého, dlouhodobého, diplomatického, zvláštního), na základě povolení k přechodnému pobytu či na základě výjezdového příkazu (viz Hlava III cizineckého zákona).

⁶² Obdobné postavení mají také jejich rodinní příslušníci za zákonem stanovených podmínek, a to i tehdy, nejsou-li občany těchto států.

⁶³ Hodlají-li v ČR pobývat déle než 3 měsíce jejich rodinní příslušníci, nejsou-li občany EU/EHP či Švýcarska, jsou povinni požádat o povolení k přechodnému pobytu.

v případě, že je minimálně jeden rok rodinným příslušníkem občana ČR, který má v ČR trvalý pobyt, nebo občana EU, který zde má povolení k trvalému pobytu (od roku 2007)⁶⁴.

Z výše uvedeného vyplývá, že **občany EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinné příslušníky**⁶⁵ pobývajících v ČR můžeme typizovat do těchto skupin (ČSÚ, 1414-08, 2008, s ohledem na aktuální znění cizineckého zákona):

- *pobývají v ČR bez povolení k přechodnému či trvalému pobytu,*
- *pobývají v ČR na základě potvrzení/povolení k přechodnému pobytu,*
- *pobývají v ČR na základě povolení k trvalému pobytu.*

Druhou kategorií představují občané třetích zemí, kteří v ČR smějí pobývat pouze na základě uděleného víza, není-li pro ně vízová povinnost zrušena, což platí pouze při pobytu do 90 dní⁶⁶. V případě, že účel pobytu cizince přesahuje tuto lhůtu, uděluje se cizinci vízum k pobytu nad 90 dní⁶⁷, které má v tomto případě platnost 1 rok. Přesáhne-li účel pobytu 1 rok, je nutné požádat o povolení k dlouhodobému pobytu.

Nově (vzhledem k transpozici příslušných směrnic ES do českého práva) může být cizinci uděleno povolení k dlouhodobému pobytu i bez předchozího pobytu na základě víza nad 90 dní, a to za účelem společného soužití rodiny, studia či ochrany na území ČR, a dále za účelem vědeckého výzkumu⁶⁸ (od roku 2007) a za účelem zaměstnání na území ve zvláštních případech – zelená karta (od 1.1.2009, viz Kapitola 2.2.1.2). Stejným způsobem může požadovat povolení k dlouhodobému pobytu také rezident jiného členského státu EU (má-li cizinec trvalý pobyt v jiném státě EU a přiznán statut rezidenta a hodlá pobývat v ČR déle než 3 měsíce).

⁶⁴ V takovémto případě bylo dříve udělováno povolení k trvalému pobytu bezprostředně po nabytí statutu rodinného příslušníka.

⁶⁵ Rodinným příslušníkem občana EU/EHP a Švýcarska se bez ohledu na státní příslušnost rozumí jeho manžel/manželka a jejich potomci, jsou-li mladší 21 let nebo jsou-li na něm závislí, dále pak vyživovaní příbuzní tohoto občana a jeho manžela/manželky.

⁶⁶ V případě krátkodobého pobytu do tří měsíců platí Nařízení Rady č. 539/2001, v jehož příloze je stanoven seznam třetích zemí podléhajících vízové povinnosti („černý seznam“) a seznam třetích zemí osvobozených od vízové povinnosti („bílý seznam“). Na černém seznamu se nachází také kupříkladu Ruská federace, Ukrajina, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Makedonie (FYROM), Srbsko, Albánie a Moldávie, ty však mají vízový styk zjednodušený. Dále může cizinec pobývat na území ČR v případech stanovených § 18 platného cizineckého zákona.

⁶⁷ Vízum k pobytu nad 90 dní se také uděluje v případech stanovených § 30, odst. 2 cizineckého zákona, s dobou platnosti 6 měsíců.

⁶⁸ V tomto případě může cizinec žádat o povolení k dlouhodobému pobytu, má-li uzavřenu tzv. dohodu o hostování s českou výzkumnou organizací a bude na území pobývat déle než 3 měsíce. Platnost toho povolení je na dobu potřebnou k dosažení cíle, je-li kratší než rok, jinak po dobu dvou let, s možností opakovaného prodloužení.

Žádost o povolení k trvalému pobytu mohou cizinci ze třetích zemí podat rovněž obecně po pěti letech nepřetržitého pobytu v ČR⁶⁹, s výjimkami uvedenými v § 66 a 67 cizineckého zákona a v případě účasti v projektu „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků (viz Kapitola 2.2.1.1). Je-li cizinec rodinným příslušníkem občana ČR, který má na tomto území trvalý pobyt, může žádat o povolení k trvalému pobytu nejdříve po dvou letech nepřetržitého pobytu na území, z čehož musí být alespoň rok rodinným příslušníkem občana ČR (od roku 2007, obdobně jako je tomu u rodinných příslušníků předchozí kategorie)⁷⁰.

Na tomto místě je vhodné podotknout, že s platností od 1.1.2009 je k žádosti o povolení k trvalému pobytu cizince na území ČR vyžadován doklad prokazující požadovanou znalost českého jazyka (dle tabulek EU se jedná o úroveň A1), což je jedním z velice přínosných prvků novelizovaného cizineckého zákona.

Shrnu-li uvedené pobytové kategorie, lze rozlišit **občany zemí mimo EU (třetích zemí)**, kteří (ČSÚ, 1414-08, 2008, s ohledem na aktuální znění cizineckého a azylového zákona):

- *pobývají v ČR krátkodobě bez víza,*
- *pobývají v ČR na základě krátkodobých víz do 90 dní,*
- *pobývají v ČR na základě dlouhodobých víz nad 90 dní,*
- *pobývají v ČR na základě povolení k dlouhodobému pobytu,*
- *pobývají v ČR na základě povolení k trvalému pobytu,*
- *pobývají v ČR s platným azylem či v rámci doplňkové ochrany (nespadá pod režim cizineckého, nýbrž azylového zákona, ale platný azyl či doplňková ochrana fakticky odpovídá rozsahem práv a povinností trvalému pobytu).*

Mimo režim cizineckého zákona spadají cizinci, kteří jsou uvedeni následovně a můžeme se s nimi taktéž setkat na území ČR, **cizinci bez ohledu na hranice EU**, kteří (ČSÚ, 1414-08, 2008, s ohledem na zákon o azylu):

⁶⁹ Novým prvkem je zavedení statutu dlouhodobě pobývacího rezidenta v ES, který je automaticky udělen cizinci žádajícímu o povolení k trvalému pobytu, pokud splňuje podmínku pětiletého nepřetržitého pobytu na území a jiná kritéria. O udělení tohoto statutu může požádat i cizinec, kterému bylo uděleno povolení k trvalému pobytu bez předchozího pětiletého nepřetržitého pobytu (humanitární důvody apod.).

⁷⁰ I v tomto případě byl nárok na trvalý pobyt bezprostřední po nabytí statutu rodinného příslušníka. V obou případech došlo k této restrikci v důsledku zneužívání zákona, protože začal narůstat počet „účelových“ sňatků (což bylo, dle MV, 2008, využíváno především občany Vietnamu) a účelného určování otcovství (prohlášením obou rodičů) s cílem získat povolení k trvalému pobytu v ČR.

- jsou registrovaní žadatelé o azyl či doplňkovou ochranu,
- pobývají v ČR v rámci dočasné ochrany (upraveno zákonem o dočasné ochraně, jedná se o opatření důsledkem ozbrojeného konfliktu, porušování lidských práv či živelné pohromy v zemi původu),
- pobývají v ČR nelegálně (bez víz či povolení nebo po době vypršení jejich platnosti).

2.2.3 Zaměstnávání pracovníků ze zahraničí v ČR

Zaměstnávání pracovníků ze zahraničí upravuje, mimo jiné, *Zákon č. 435/2004 Sb.*, o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o zaměstnanosti, ZoZ)⁷¹. Dle něj se pro účely zaměstnávání pracovníků ze zahraničí za cizince „nepovažuje občan EU a jeho rodinný příslušník a rodinný příslušník občana ČR, který není státním příslušníkem ČR ani jiného státu v EU“ (§ 85). Statut cizince nenáleží ani občanům EHP, Švýcarska a jejich rodinným příslušníkům. Tito uvedení tak mají stejné právní postavení z hlediska ZoZ jako občané ČR a volný přístup na trh práce bez potřeby povolení k zaměstnání (od vstupu ČR do EU, tedy od 1.5.2004) či zelené karty.

Povolení k zaměstnání či zelená karta nejsou vyžadovány ani od cizinců s trvalým pobytem na území ČR, na něž je z tohoto hlediska pohlíženo jako na státní občany a při výběru zaměstnání nejsou jiným způsobem omezováni. Výjimkou jsou povolání, u kterých je požadováno státní občanství. Trvalý pobyt je spolu s dalšími výjimkami, u kterých není nutné pracovní povolení nebo zelená karta, uveden v § 98 ZoZ (viz Příloha č. 5).

Nejedná-li se o výše uvedené případy, může být cizinec přijat do zaměstnání⁷² pouze za podmínky, že je držitelem platného povolení k zaměstnání⁷³ (platnost nejdéle 2 roky, lze opakovaně prodloužit, a to vždy nejdéle na dobu 2 let) a k pobytu v ČR⁷⁴ nebo zelené karty (platnost zelených karet, viz Kapitola 2.2.1.2). Dle § 92 ZoZ může příslušný úřad práce vydat toto povolení pouze tehdy, jedná-li se o „ohlášené volné pracovní místo, které nelze

⁷¹ Zákon o zaměstnanosti byl rovněž několikrát novelizován, údaje z něj převzaté jsou platné s účinností k 1.1.2009.

⁷² „Za zaměstnání se pro tyto účely považuje i plnění úkolů vyplývajících z předmětu činnosti PO zajišťovaných společníkem, statutárním orgánem nebo členem statutárního nebo jiného orgánu obchodní společnosti pro obchodní společnost nebo členem družstva nebo členem statutárního nebo jiného orgánu družstva pro družstvo“ (§ 89 ZoZ).

⁷³ Povolení k zaměstnání cizinců může být individuální (pro cizince v pracovně právním vztahu k tuzemskému zaměstnavateli, tedy k PO či FO) nebo se jedná o kontrakt (zaměstnávání cizince u PO či FO s bydlištěm mimo ČR, která v ČR trvale nepodniká, ale vysílá zde své zaměstnance za účelem realizace obchodní nebo jiné smlouvy uzavřené s tuzemskou PO či FO) (Holešinská, 2007).

⁷⁴ Povolení k pobytu vydávají příslušné složky MV ČR, tedy Služby cizinecké policie ČR, na základě povolení k zaměstnání (je-li účelem pobytu zaměstnání).

s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo nedostatek volných pracovních sil obsadit jinak“. To znamená, že v těchto případech ÚP přihlíží k situaci na trhu práce. Bez ohledu na situaci na trhu práce je povolení k zaměstnání vydáno cizinci za podmínek stanovených § 97 písm. a) až f) ZoZ (viz Příloha č. 5). Avšak v případě, že cizinec požádal v ČR o udělení mezinárodní ochrany, povolení k zaměstnání mu vydat nelze, a to po dobu 12 měsíců ode dne podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany.

2.2.3.1 Evidence úřadu práce a zaměstnavatele

Úřad práce (ÚP) vede evidenci cizinců s povolením k zaměstnání nebo cizinců majících zelenou kartu, cizinců, u nichž se povolení k zaměstnání nevyžaduje (vyjma písm. f) až i) § 98 ZoZ), a také zaměstnaných občanů EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinných příslušníků, vč. rodinných příslušníků občanů ČR, kteří nejsou státními příslušníky ČR ani jiného státu EU⁷⁵. Pokud občan EU/EHP nebo Švýcarska či jeho rodinný příslušník (viz výše) ztratí v ČR zaměstnání, má možnost se na nejbližším ÚP registrovat jako uchazeč o zaměstnání⁷⁶, ale pouze v případě, že má v ČR bydliště⁷⁷. V tomto smyslu se může registrovat na ÚP také cizinec pobývajícím zde na základě povolení k trvalému pobytu.

Zaměstnavatel je rovněž povinen vést evidenci občanů EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinných příslušníků, vč. rodinných příslušníků občanů ČR, kteří nejsou státními příslušníky ČR ani jiného státu EU, a dále i všech cizinců, které zaměstnává nebo kteří jsou k němu vysláni k výkonu práce zahraničním zaměstnavatelem. Evidenční údaje jsou upraveny § 102 ZoZ (viz Příloha č. 5).

2.2.3.2 EURES

EURES (European Employment Services – Evropské služby zaměstnanosti) je síť služeb pro usnadnění mezinárodní mobility pracovních sil v EU/EHP, přičemž dohodu o účasti má také Švýcarsko. České ÚP jsou součástí této sítě již od vstupu ČR do EU. „Služby jsou poskytovány dvojím způsobem. Prvním z nich je vytvořená databáze volných pracovních míst, životních a pracovních podmínek, stavu a trendů na trhu práce apod. v zemích EU/EHP

⁷⁵ Rodinný příslušník, který není občanem EU/EHP ani Švýcarska, předkládá příslušnému ÚP doklad potvrzující, že je rodinným příslušníkem občana EU/EHP nebo Švýcarska.

⁷⁶ Vyplyvá z Nařízení Rady č. 1408/71, které se vztahuje na země EHP a Švýcarsko (na Švýcarsko až od července 2006).

⁷⁷ Adresa přechodného nebo trvalého pobytu, případně adresa místa, kde se obvykle zdržuje.

a Švýcarsku na EURES – evropském portálu pracovní mobility⁷⁸. Druhým způsobem je poskytování informačních a poradenských služeb evropskými poradci na ÚP pověřenými krajskou koordinací a kontaktními osobami na okresních ÚP v ČR“ (Holešinská, 2007: 16).

2.2.4 Cizinci s živnostenským oprávněním

Zahraniční podnikatelské subjekty s živnostenským oprávněním stojí mimo režim zákona o zaměstnanosti a podléhají zákonu č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen živnostenský zákon, ŽZ)⁷⁹. Dle něj může zahraniční osoba (FO s bydlištěm nebo PO se sídlem mimo ČR), „*provozovat živnost za stejných podmínek a ve stejném rozsahu jako česká osoba*“⁸⁰, nestanoví-li předpisy jinak (§ 5. odst. 2 ŽZ). Stejně podmínky podnikání mají rovněž fyzické osoby, kterým byl udělen azyl nebo doplňková ochrana, vč. jejich rodinných příslušníků.

Cizinci ze třetích zemí (FO), kteří musí mít pro pobyt v ČR povolení (viz Kapitola 2.2.2), předkládají za účelem ohlášení živnosti nebo žádosti o koncesi doklad o udělení víza nad 90 dní či povolení k dlouhodobému pobytu (za účelem podnikání), což se však nevztahuje na provozování živnosti prostřednictvím organizační složky jejich podniku (v tomto případě je povinný doklad, že mají tento podnik mimo ČR, a doklad o jeho provozování⁸¹). Těmto cizincům vzniká živnostenské oprávnění dnem zápisu do obchodního rejstříku.

Zahraničním FO v rámci EU (viz pozn. 81), cizincům s trvalým pobytem a azylantům vzniká živnostenské oprávnění dnem ohlášení živnosti (v případě koncese dnem nabytí právní moci rozhodnutí o udělení koncese).

2.2.5 Současná ekonomická krize a pomoc cizincům při ztrátě zaměstnání

Současná ekonomická situace, kdy přichází nespočet lidí o zaměstnání bez vlastního zavinění, nepostihuje jen občany ČR, ale také řadu cizinců pracujících na našem území. Propouštění jsou v první řadě externí pracovníci najímaní přes personální agentury, což jsou

⁷⁸ Zde jsou rovněž zveřejňovány aktuální informace o omezeních uplatňovaných v některých členských státech vůči „nově“ přistoupivším. Pro úplnost dodávám, že ČR žádná přechodná opatření pro přístup na český trh práce neuplatňuje.

⁷⁹ Citace užity ze zákona v aktuálním znění, s úpravami účinnými k 1.1.2009.

⁸⁰ Za českou osobu se dle ŽZ považuje FO s bydlištěm nebo PO se sídlem na území ČR. Bydlištěm na území ČR se dle ŽZ rozumí trvalý pobyt na jejím území.

⁸¹ Doklad o provozování podniku nedokládá občan EU – zde je nutné upozornit na to, že ŽZ považuje za občana EU také občana EHP a Švýcarska, vč. jeho rodinných příslušníků, a dále občana třetí země se statutem dlouhodobě pobývajícího rezidenta, vč. jeho rodinných příslušníků, kterým byl povolen dlouhodobý pobyt na území ČR.

často cizinci, dále brigádníci, zaměstnanci v nástupní době a až poté kmenoví zaměstnanci. Ze snahy zabránit ilegálně pobytu cizinců na území ČR a všem negativním aspektům s tím souvisejícím, rozhodla v únoru 2009 vláda ČR o zahájení *Projektu dobrovolných návratů*. Projekt je určen pro cizince ze třetích zemí⁸², kteří vlivem současné ekonomické situace ztratí pracovní uplatnění, chtějí se vrátit do své země, ale nemají na to finanční prostředky. Tato nabídka platí od 16.2.2009 pro prvních 2000 zájemců nebo nejdéle po dobu osmi měsíců od zahájení projektu.

Podstata této pomoci tkví v zajištění dopravy, včetně zaplacení letenky a předvýjezdové a tranzitní asistence, poskytnutí příspěvku ve výši 500 EUR (250 EUR pro děti do 15 let) při odletu na pokrytí nákladů spojených s předčasným odjezdem z ČR a také možnost nouzového ubytování, včetně základní stravy od registrace do odletu z ČR.

⁸² Jedná se o cizince s vízem nad 90 dní nebo s dlouhodobým pobytem za účelem zaměstnání, podnikání, účasti v PO a jejich rodinné příslušníky. Jejich pobyt zde však musí být legální.

3 Vývoj ekonomické situace a zahraniční imigrace v Moravskoslezském kraji

Než přistoupím k dané problematice, odkáži se na Přílohu č. 6, kde jsou vymezeny datové zdroje a jejich využití pro analytickou část práce, včetně metodologických změn ve vykazování dat a uvedení možných zkreslení a nepřesností vznikajících při komparaci. Nyní již k tématu, kdy bude objasněna demografická a hospodářská charakteristika kraje a rovněž demografické a ekonomické aspekty života cizinců, se zaměřením na cizince evidované úřady práce.

3.1 Prostorové vymezení a administrativní členění kraje

Moravskoslezský kraj (MSK) se rozkládá v severovýchodní části státu, kde je lemován Olomouckým a Zlínským krajem a vně ČR polskými vojvodstvími Slezským a Opolským a Žilinským krajem na Slovensku. Svou rozlohou 5 427 km² pokrývá 6,9 % českého území, což jej velikostně řadí na šesté místo v rámci čtrnácti vyšších územních samosprávných celků ČR (ČSÚ Ostrava, 2009).

MSK je vymezen okresy Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava a Ostrava-město. Dále se člení na 22 správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP)⁸³, které lze dále dělit na 30 správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem. Celkem do MSK spadá 299 obcí (viz Příloha č. 7), z čehož 5 je statutárním městem, 35 městem a 3 obce městysy.

Zdroj: ÚP MSK, 2008

Jedinou územní změnou prošel kraj v roce 2005, kdy přešly tři jeho původní obce pod správu Olomouckého kraje⁸⁴. Nicméně k transformaci docházelo také ve vnitřním

⁸³ ORP byly ustanoveny k 1.1.2003.

⁸⁴ Dle zákona č. 387/2004 Sb., o změnách hranic krajů, účinného k 1.7.2004 (ke skutečné změně došlo až k 1.1.2005). Z původních 302 obcí MSK přešly pod správu Olomouckého kraje obce Huzová, Norberčany a Moravský Beroun.

administrativním uspořádání kraje. V roce 2005 nastaly změny ve správních obvodech obcí, kdy se v některých případech jednalo i o novou příslušnost obce k okresu⁸⁵. V roce 2007 byly nově vymezeny okresy a území obvodů ČR, a tím také působnost úřadů práce⁸⁶. V MSK došlo k největším přesunům obcí do okresu Ostrava-město (Holešinská, 2007). Zejména poslední uvedená změna jednoznačně ztěžuje možnosti komparace některých ukazatelů v časovém období, nebyly-li tyto ukazatele sledovány až do úrovně obcí (Příloha č. 7 postihuje také uvedené změny ve vnitřním uspořádání kraje).

3.2 Demografická charakteristika kraje

MSK je nejlidnatějším krajem ČR, zároveň však patří k regionům s nejmenším počtem sídel. Tomu také odpovídá hustota zalidnění (230 obyvk/km²), která převyšuje celorepublikový průměr (132 obyvk/km²)⁸⁷. Mezi nejhustěji osídlené oblasti patří okolí měst Ostravy, Havířova, Karviné a Frýdku-Místku (města nad 50 tisíc obyvatel⁸⁸). Výjimečným jevem je i fakt, že téměř 62 % obyvatelstva MSK žije ve městech nad 20 tisíc obyvatel. V krajské metropoli, Ostravě, která je rozlohou druhým a počtem obyvatel třetím největším městem v ČR, žije zhruba čtvrtina obyvatel kraje⁸⁹.

Od poloviny 90. let se zde plynule snižoval počet obyvatel, což bylo zapříčiněno nejen přirozeným úbytkem, ale také zvýšenou emigrací z kraje, zejména v důsledku restrukturalizace a vysoké nezaměstnanosti. Opačný trend lze zaznamenat až od roku 2007, kdy došlo poprvé od roku 1994 k celkovému nárůstu populace⁹⁰ (grafické znázornění populačního vývoje v kraji je součástí Přílohy č. 8). K 31.12.2008 žilo dle ČSÚ v kraji celkem 1 250 255 obyvatel (z toho 51 % žen), což činí 11,9 % z celkového počtu obyvatel ČR, avšak tento počet je stále o 2,7 % nižší než v roce 1993. Cizinci zahrnutí do obyvatelstva⁹¹ se na celkové populaci kraje podílejí necelými 2 %, z čehož ženy tvoří přibližně třetinu.

⁸⁵ Vyhláškou č. 388/2004 Sb., se mění vyhláška č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Vyhláška nabyla účinnosti rovněž k 1.7.2004, avšak ke skutečným změnám došlo, stejně jako u výše uvedeného, k 1.1.2005.

⁸⁶ Vyhláškou 513/2006 Sb. se mění vyhláška č. 564/2002 Sb., o stanovení území okresů České republiky a území obvodů hlavního města Prahy, ve znění pozdějších předpisů, s účinností k 1.1.2007.

⁸⁷ Ve všech okresech kraje je hustota obyvatelstva vyšší než celorepublikový průměr, vyjma okresu Bruntál, který je svou rozlohou největší, avšak nejméně osídlený.

⁸⁸ Městem nad 50 tisíc obyvatel je kromě výše uvedených také Opava.

⁸⁹ K 31.12.2008 žilo v Ostravě celkem 307 767 obyvatel (ČSÚ, 4001-08, 2009).

⁹⁰ Celkový přírůstek byl kladný vlivem kladného přirozeného přírůstku, který převýšil poměrně nízký záporný přírůstek stěhováním. Stejně tomu bylo i v roce 2008.

⁹¹ Viz Příloha č. 5 – cizinci zahrnutí do obyvatelstva.

3.2.1 Věková a struktura

Kraj, ale i celá ČR, se potýká s nízkou porodností. Přirozený přírůstek byl v MSK záporný od roku 1995, teprve v roce 2007 se stala tato bilance poprvé za 12 let kladnou. Počet osob do 14 let věku klesá (v období 1993-2007 poklesl o 31,2 %) a naopak se zvyšuje počet osob starších 65 let (v období 1993-2007 vzrostl o 21,9 %)⁹². V MSK však zatím stále převyšují osoby do 14 let nad staršími 65 let, vyjma okresů Karviná a Ostrava-město, kde již toto tvrzení neplatí.

Přetrvávající trend poklesu počtu mladých lidí má za následek stárnutí populace MSK, což je evidentní i ze stoupajícího průměrného věku, který k 31.12.2007 činil 39,9 let (průměrný věk v ČR je 40,3 let), tedy o 4,3 roky více než ke stejnému datu v roce 1993. Průměrný věk mužů je nižší (38,3 let) než je tomu u opačného pohlaví (41,4 let). Nižší než průměrný věk vykazují okresy Nový Jičín (39,3 let) a Bruntál (39,4 let), zatímco okres Karviná vykazuje průměrný věk 40 let a hodnota pro okres Ostrava-město je shodná s celorepublikovým průměrem (ČSÚ Ostrava, 13-8101-08, 2008).

3.2.2 Vzdelanostní struktura

Kraj je vybaven kvalitním systémem školského vzdělávání. Počtem vzdělávacích institucí se řadí na nejvyšší místa ze všech krajů ČR. Ve školním roce 2007/2008 zde působilo 471 mateřských škol, 460 základních škol, 101 středních odborných škol, 58 středních odborných učilišť, 46 gymnázií, 11 vyšších odborných škol a 4 vysoké školy – Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (7 fakult), Ostravská univerzita v Ostravě (4 fakulty), Slezská univerzita v Opavě (2 fakulty) a Vysoká škola podnikání, a.s. v Ostravě (soukromá)⁹³.

Struktura obyvatel MSK se v období let 1993-2007 vyvíjela směrem k vyšší vzdělanosti (grafické porovnání obsahuje Příloha č. 8). Dle údajů z VŠPS je v kraji zastoupen nejvyšší počet obyvatel se středním vzděláním bez maturity (rok 2007 – 39,8 %), následuje střední vzdělání s maturitou (30 %), jehož podíl od roku 1993 vzrostl o 7 p. b., dále základní či žádné vzdělání (21,1 %), kde naopak podíl značně poklesl, a to o 9,6 p.b., a nakonec vysokoškolské vzdělání (9,4 %), u nějž dochází taktéž k navyšování podílu, ovšem ne tak

⁹² Věková struktura obyvatel MSK k 31.12.2007 – 14,5 % obyvatel do 14 let (z toho 48,9 % žen), 71,5 % obyvatel mezi 15-64 lety (z toho 49,6 % žen), 14,0 % obyvatel nad 65 let věku (z toho 60,8 % žen) (ČSÚ Ostrava, 2008).

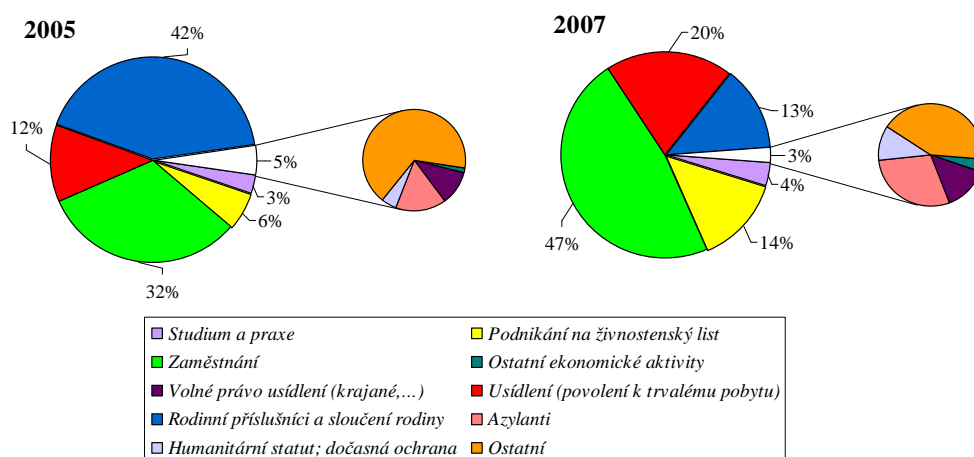
⁹³ Podíl cizinců studujících na VŠ ve školním roce 2007/2008 – VŠB-TUO – 4,9 %, OU – 1,8 %, SU – 5 %, VŠ podnikání, a.s. – 11,1 % (ČSÚ, 1414-08, 2008).

razantnímu, pouze o 3,7 p.b. oproti roku 1993. Nicméně i přes tento nárůst je podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel pod celorepublikovým průměrem (2007 – 11 %).

3.3 Vývoj a demografické složení cizinců v kraji

Důvody příchodu cizích státních příslušníků do MSK jsou různé a také jejich intenzita je v čase diferencovaná, což je patrné rovněž z Grafu 3.3.1, který znázorňuje za jakým účelem zde cizinci migrují⁹⁴. Dle údajů ČSÚ bylo k 31.12.2007 hlavním důvodem jednoznačně zaměstnání, s čímž souvisí také usídlení a pobyt rodinných příslušníků, včetně slučování rodin. Ve srovnání s údaji ke stejnému datu v roce 2005, evidentně přibýlo cizinců zde zaměstnaných a rovněž bylo vydáno více povolení k trvalému pobytu. Výrazně se také zvýšil počet pobytů za účelem podnikání na živnostenský list. Podíl cizinců pobývajících v kraji z důvodu studia či praxe se téměř nezměnil.

Graf 3.3.1 Cizinci v MSK dle účelu pobytu (k 31.12.)

Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009

3.3.1 Vývoj zahraniční imigrace v kraji a jeho okresech

Od 90. let docházelo k postupnému nárůstu počtu cizinců jak v ČR, tak na území MSK. Situace se změnila na přelomu tisíciletí, kdy došlo k výraznému poklesu cizinců, což je obecně přičítáno legislativnímu zpřísnění vstupního a pobytového režimu většiny cizinců v ČR (účinnost nového cizineckého zákona od 1.1.2000) v důsledku neblahého ekonomického vývoje (viz Kapitola 2.2.1). V roce 1999 se snížil počet cizinců v MSK o 12 % a v roce 2000 o 24 % oproti roku 1998. Nejsilněji se legislativní restrikce projevila v okrese Karviná a Ostrava-město. Pouze v okrese Nový Jičín docházelo ještě v roce 1999 k přílivu cizinců,

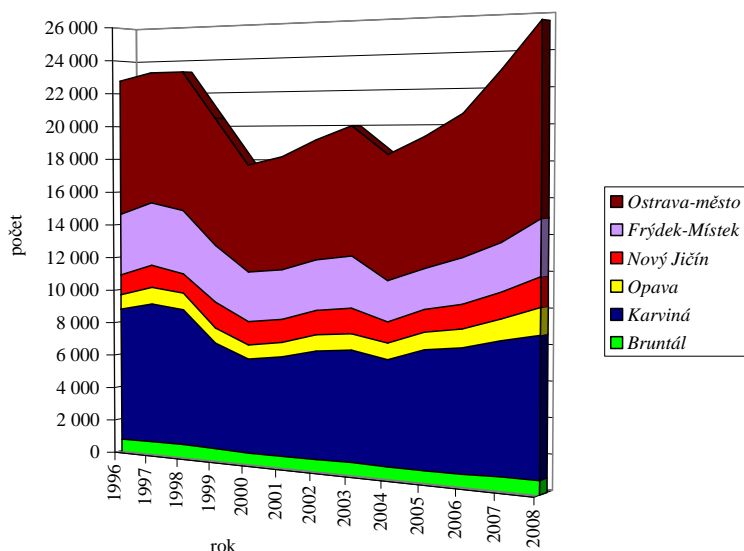
⁹⁴ Účely pobytu vycházejí z mezinárodní taxonomie migračních toků.

avšak i ten byl v roce 2000 utlumen. V roce 2001 byla některá ustanovení cizineckého zákona zmírněna novelou a počet cizinců začal opětovně narůstat.

K dalšímu poklesu zahraničních pobytů v kraji došlo v roce 2004, což se opět nejvíce projevilo v okrese Karviná a dále také v okrese Frýdek-Místek, nárůst byl zaznamenán pouze v okrese Opava. Dle mého názoru se na tomto vývoji podepsal hospodářský pokles předešlých let, ale i vstup ČR, Slovenska (a dalších 8 států) do EU, kdy především Slováci využili uvolněných pobytových a pracovních podmínek i v jiných státech EU (viz dále, Graf 3.3.3). Další léta jsou však obdobím silného nárůstu pobývajících cizinců v kraji. K 31.12.2008 dosáhl jejich počet 25 531 osob, což je nárůst o 39,3 % oproti roku 2004.

Situaci v kraji a jeho okresech ilustruje Graf 3.3.2., přičemž vykresluje počet cizinců evidovaných cizineckou policií ČR, tzn. cizinců s evidovaným pobytem nad 90 dní, bez cizinců s platným azylem⁹⁵. Na tomto místě je nutné upozornit na již zmiňovanou administrativní změnu, kdy došlo v roce 2007 k převodu některých obcí mezi okresy MSK (viz Kapitola 3.1)⁹⁶. Vzhledem k tomu, že ČSÚ zveřejňuje data o cizincích vždy v administrativním členění daného roku, zpětně přepočty neprovádí a neposkytuje data za obce, nelze objektivně porovnat vývoj v okresech v roce 2007 oproti předchozím rokům, ale změnu mezi lety předchozími a také mezi lety 2007-2008 již ano.

Graf 3.3.2 Vývoj počtu pobývajících cizinců v MSK a jeho okresech v období 1996-2008 (k 31.12.)

Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009

⁹⁵ Cizinci s platným azylem se na celkovém počtu cizinců v MSK podílejí řádově do 1 %.

⁹⁶ Změna se dotkla především okresu Nový Jičín, kde došlo k přesunu pěti obcí, a dále okresů Opava a Frýdek-Místek, jimž ubylo po třech obcích, a všechny tyto obce přešly pod okres Ostrava-město. Čili nárůst, resp. případný úbytek v těchto okresech nemusí být v roce 2007 způsoben skutečným vývojem, ale vlivem nového administrativního uspořádání.

Evidentně nejvíce cizinců pobývá v okrese Ostrava-město a dále v okrese Karviná (rok 1997 byl jediným rokem, kdy byl v tomto okrese vyšší počet cizinců než v okrese Ostrava-město). K 31.12.2008 pobývalo na území okresu Ostrava-město 10 602 cizinců, což je o 34,9 % více než v Karviné. Okresem s třetí největší koncentrací cizinců je Frýdek-Místek, následuje Nový Jičín, Opava a Bruntál, kde se cizinci soustřeďují nejméně. Ještě je možné podotknout, že i přes změnu v roce 2007 došlo v okresech s úbytkem obcí k navýšení počtu cizinců.

3.3.2 Typy pobytu, členění dle pohlaví a věková struktura cizinců

Z celkového počtu 25 531 cizích státních příslušníků ke konci roku 2008 mělo v kraji trvalý pobyt 48,3 % z nich, tedy 51,7 % cizinců zde pobývalo na základě ostatních typů pobytů nad 90 dní⁹⁷, z nichž tvoří drtivou většinu přechodné pobyty občanů EU a dlouhodobé pobyty cizinců ze třetích zemí. I přesto, že počty trvale usídlených cizinců v absolutním vyjádření stále rostou, můžeme v poslední době sledovat trend snižování jejich podílu na celkových pobytech. Ještě v roce 2004 tvořily trvalé pobyty 56,7 % celkových pobytů cizinců v MSK (vývoj typů pobytů cizinců je graficky uveden v Příloze č. 10).

Přibližně třetinu z celkového počtu cizinců v MSK tvoří ženy, přičemž lze z hlediska genderu poukázat na diferenci v typech pobytu. V kategorii trvalého pobytu jsou počty mužů i žen relativně vyrovnané, samozřejmě převažují muži. Markantní rozdíl je však u přechodných pobytů občanů EU/dlouhodobých pobytů, kde muži jednoznačně převyšují ženy, a to téměř pětinasobně. Z tohoto je možné vyvodit závěr, že ženy pobývají v kraji převážně na základě povolení k trvalému pobytu, zatímco větší počet mužů žije v kraji přechodně (EU/EHP a Švýcarsko) či na základě povolení k dlouhodobému pobytu.

Věková struktura cizinců je poněkud odlišná od věkového složení českých občanů. K 31.12.2007 pobývalo dle ČSÚ v MSK 6,3 % cizinců ve věku 0-14 let (z toho 47 % žen), 87,7 % ve věku 15-64 let (z toho 30,6 % žen) a zbylých 6 % ve věku 65 let a více (z toho 58,9 % žen). Zatímco muži převládají ve věku 35-44 let, u žen se jedná o kategorii 25-34 let. Občané zemí EU-27 tvoří přes 80 % cizinců ve věkové skupině 65 a více let, zatímco jejich zastoupení v celkovém počtu cizinců do 14 let je méně než 40%. Jinými slovy, občanů EU-27

⁹⁷ Do ostatních typů pobytu nad 90 dní jsou zahrnuty přechodné pobyty občanů EU, dlouhodobé pobyty a pobyty na základě víza nad 90 dní pro cizince ze třetích zemí. Nejsou zde zahrnováni cizinci s platným azylem.

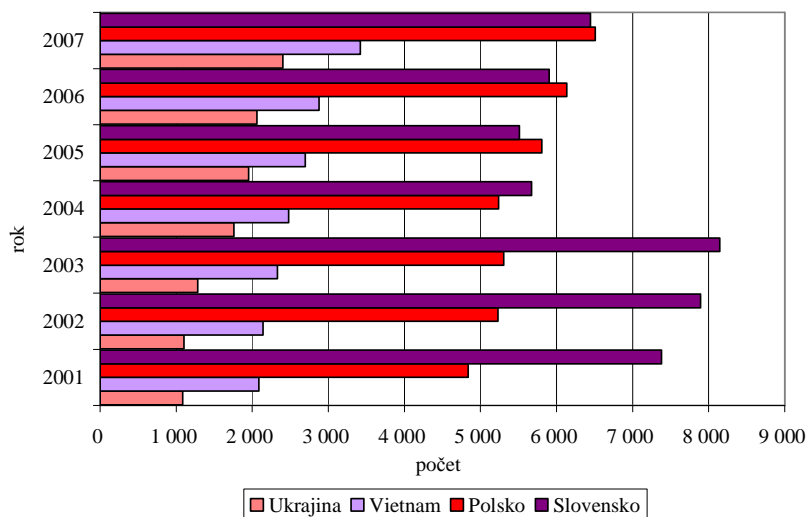
zde pobývá větší počet v postproduktivním než v předproduktivním věku, přičemž u občanů třetích zemí je tomu právě naopak⁹⁸.

3.3.3 Národnostní složení cizinců

Občané ze zemí EU-27 tvoří necelé 2/3 cizinců v kraji⁹⁹. Bez ohledu na typ pobytu zde národnostně dominují občané Slovenska a Polska a dále občané Vietnamu a Ukrajiny, jakožto občané třetích zemí. Další státní občanství v MSK (pod 1000 osob) zastupují občané Ruska, Korejské republiky (viz dále), Bulharska, Německa, Číny a případně (pod 100 osob) Moldavska, Mongolska a ostatních zemí.

Vývoj čtyř nejčetnějších cizích státních občanství na území MSK uvádí Graf 3.3.3, kde lze spatřovat propad počtu Slováků v roce 2004 a 2005, který byl opětovně vystřídán růstem jejich zastoupení od roku 2006. V roce 2005 zde pobývalo o 32 % Slováků méně než v roce 2003 a ve stejném roce je v zastoupení předstihli Poláci, kteří si pomyslnou první příčku stále drží, i když velmi těsným počtem. Z grafu je dále patrné, že se neustále téměř rovnoměrně navyšují počty Vietnamců a Ukrajinců, kdy v případě Ukrajinců vzrostl jejich počet více než dvojnásobně oproti roku 2001.

Graf 3.3.3 Vývoj počtu nejčetnějších národnostních zastoupení v MSK (k 31.12.)

Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009

⁹⁸ Věková struktura občanů EU-27 k 31.12.2007: 3,6 % ve věku 0-14 let, 88,3 % v rozmezí 15-64 let a 8 % ve věku 65 a více let. Věková struktura občanů třetích zemí k 31.12.2007: 10,9 % ve věku 0-14 let, 86,7 % v kategorii 15-64 let a 2,4 % ve věku 65 a více let (ČSÚ, 1414-08, 2008).

⁹⁹ K 31.12.2007 činil v MSK počet občanů EU-27 14 528 osob z celkového počtu 23 049 cizinců, včetně azylantů (ČSÚ, 4141-08, 2008).

Okres Ostrava-město a především samotná krajská metropole drží dlouhodobě prvenství v počtu Slováků, Ukrajinců, Vietnamců a rovněž Rusů pobývajících v tomto regionu. Občané Slovenska jsou dále hojně situováni v okrese Karviná, případně Frýdek-Místek. A právě okresy Ostrava-město a Karviná patří mezi oblasti s nejčetnějším výskytem Slováků v ČR. Rovněž počty Vietnamců a Ukrajinců v okrese Ostrava-město patří k nejvyšším v ČR¹⁰⁰. Občané Polska jsou jednoznačně nejvíce koncentrováni v okrese Karviná a také Frýdek-Místek, které jsou taktéž jedny z oblastí s nejčastějším pobytem této národnostní skupiny¹⁰¹. Ostatně Poláci tvoří v MSK třetinu své populace pobývajících v ČR.

3.4 Charakteristika hospodářství kraje

MSK patří již od 19 století k nejdůležitějším průmyslovým regionům střední Evropy a i nadále zůstává jednou z nejvýznamnějších hospodářských oblastí ČR, jejímž jádrem je ostravsko-karvinská průmyslová a těžební pánev. Tato tradiční industriální oblast se vyznačuje značným podílem těžkého průmyslu, jako je především hutnictví, těžké strojírenství a hornictví, avšak významné jsou také další sektory, a to zejména lehké strojírenství, elektrotechnický, potravinářský, rozvíjející se automobilový průmysl a také stavebnictví a výroba plastových výrobků. V roce 2008 zde dle ČSÚ působilo 237 průmyslových podniků se 100 a více zaměstnanci (se sídlem v kraji). Zaměření kraje je založeno na značných zásobách nerostného bohatství, především černého uhlí¹⁰². I přesto, že došlo k útlumu jeho těžby, je zde stále soustředěna téměř celá produkce ČR.

Od roku 1990 docházelo v regionu k rozsáhlé restrukturalizaci hospodářství, kterou však problematizovala regionální odvětvová struktura. MSK patří ke strukturálně nejpostiženější oblastem ČR, pro něž je charakteristické razantní omezení těžby uhlí a těžkého průmyslu, s čímž souvisela až do roku 2004 neustále se zvyšující nezaměstnanost a řada navazujících sociálních problémů. Vlivem těchto omezení se však postupně zlepšuje životní prostředí v kraji, což je jistě pozitivním prvkem dnes již doznívající restrukturalizace. Nicméně i přesto patří MSK k ekologicky nejzatíženější oblastem ČR.

Mezi negativa lze dále zařadit nedostatečné tempo zvyšování technologické úrovně výroby, což má za následek nižší produktivitu práce, vysokou energetickou náročnost a s tím

¹⁰⁰ Vietnamci jsou dále silně zastoupeni v okresech česko-německého pohraničí a Ukrajinci v Praze a okresech středočeského a Jihomoravského kraje.

¹⁰¹ Občané sousedních zemí jsou obecně nejvíce soustředěni u hranic se svými domovskými státy.

¹⁰² Dále se zde nacházejí ložiska zemního plynu, žula, mramor, vápenec, sádrovec, břidlice, písky, šterkopísky, a cihlářské jíly.

spojené značné provozní náklady firem. Rozvoj malých a středních podniků je brzděn nedostatečnou podnikatelskou infrastrukturou a co se týče infrastruktury dopravní, je do značné míry vskutku morálně i fyzicky zastaralá, včetně nedostatečného napojení na evropskou dálniční síť (ÚP v Ostravě, 2009).

Pozitivně je možno hodnotit rozrůstající se podnikatelské aktivity. Oproti roku 1993 vzrostl počet živnostníků více než dvojnásobně, počet obchodních společností 4,6 krát a počet družstev více téměř šestinásobně¹⁰³. Nejčastější činností podnikatelských subjektů je obchod (vč. oprav), ubytování a stravování, činnosti v oblasti nemovitostí a pronájmu a dále činnosti v průmyslu a stavebnictví.

Rovněž ekonomická výkonnost kraje, měřená ukazatelem HDP, neustále narůstá. V roce 2007 činil jeho podíl na ekonomické výkonnosti ČR 10,1 %, což jej řadí na 4. místo za Prahu, Středočeský a Jihomoravský kraj. Tento podíl je však o 1 p.b. nižší než v roce 1996. Z hlediska ekonomické úrovně, vyjádřené ukazatelem HDP na obyvatele, se řadí MSK až na 9. místo mezi kraji ČR a oproti roku 1996 poklesla tato úroveň o 5,5 p.b., když v roce 2007 činila 83,8 % průměru ČR. Ve srovnání s průměrem EU-27 byla ekonomická úroveň kraje v téže roce na 68,1 % v PPS (ČSÚ Ostrava, 13-8101-08, 2008, 2009)¹⁰⁴.

3.4.1 Příliv investic a průmyslové zóny

MSK se stal přitažlivým místem pro zahraniční investory, jejichž příliv pozitivně ovlivňuje rozšiřování a diverzifikaci strukturální základny hospodářství a také tvorbu nových pracovních míst. Rozvoj podnikatelských aktivit je umožněn díky existenci mnoha brownfields či nových průmyslových zón vznikajících na „zelené louce“.

Řada takovýchto průmyslových zón již v kraji funguje a dochází k jejich dalšímu rozrůstání, ať už příchodem nových investorů či rozšiřováním výrobních aktivit stávajících firem. Mezi ty nejvýznamnější můžeme zařadit průmyslové zóny Nošovice, Ostrava-Hrabová, Mošnov, Nové Pole Karviná-Staré Město nebo Průmyslový park Kopřivnice-Vlčovice.

Průmyslová zóna Nošovice, kde svou investici uskutečnila korejská automobilka Hyundai Motor Manufacturing Czech, s.r.o. (dále jen HMMC), se stala velice diskutovaným

¹⁰³ K 31.12.2008 zde podnikatelsky působilo 240 486 fyzických osob, 22 021 obchodních společností a 1 492 družstev.

¹⁰⁴ Za rok 2008 zatím není toto regionální srovnání k dispozici, nicméně regionální HDP v běžných cenách dosáhl v roce 2008 hodnoty 3 705,9 mld. v běžných cenách (3 071,6 mld. ve stálých cenách roku 1995), tedy index 2008/2007 činil 105,0 (resp. 103,2).

tématem již od samého zahájení vyjednávání tohoto záměru. Výstavba závodu započala na jaře 2007, čímž také značně vzrostl zájem investorů (převážně jihokorejských firem – subdodavatelů) z odvětví automobilového průmyslu i o další průmyslové zóny, především v Ostravě-Hrabové a Mošnově¹⁰⁵, kde stále dochází k přípravě výstavby nových závodů různých zaměření (nicméně investice jsou v současnosti do určité míry paralyzovány celosvětovou finanční a ekonomickou krizí). Automobilka HMMC plánuje při plném výkonu (300 000 automobilů ročně) zaměstnat zhruba 3 500 lidí převážně z domácích zdrojů (z toho 59 Korejců), čehož by mělo být dosaženo v roce 2011 (odhadované zvýšení HDP ČR je cca o 1 % ročně). Spolu s příchodem subdodavatelů je udáváno, že by mohlo být vytvořeno až 12 000 nových pracovních míst¹⁰⁶.

3.4.2 Trh práce

V MSK panuje dlouhodobý nesoulad mezi nabídkovou a poptávkovou stranou pracovního trhu, projevující se zejména v řemeslných a technických profesích. „V důsledku již zmiňované restrukturalizace hospodářské základny došlo k útlumu silného postavení těžkého průmyslu, což vedlo ke zrychlenému uvolňování pracovních sil, pro které však nevznikal potřebný počet nových pracovních míst. Od roku 1995, s výjimkou meziroční stagnace v roce 2001, stoupal v kraji soustavně počet nezaměstnaných (do roku 2003) a rostla míra nezaměstnanosti (do roku 2004)“¹⁰⁷ (Holešinská, 2007: 26). Příznivý hospodářský vývoj v posledních letech pozitivně ovlivnil příležitosti pracovního trhu v celé ČR, takže i přes značné zlepšení je MSK stále regionem s druhou nejvyšší nezaměstnaností (za Ústeckým krajem).

3.4.2.1 Zaměstnanost

K 31.12. 2008 činila celková zaměstnanost v MSK 419 918 osob (ÚP v Ostravě, 2009), což znamená asi 66 % pracovní síly regionu, a tímto stavem dosáhla nejvyšší hodnoty od roku 2001. Ve srovnání s rokem 1996 je však zaměstnanost stále o 100 076 osob nižší. K nárůstu nejvíce přispěly okresy Ostrava-město a Frýdek-Místek, naopak k poklesu došlo v Karviné, Bruntále a nejvíce v Novém Jičíně.

¹⁰⁵ V MSK působí zhruba deset korejských subdodavatelů, z čehož dva sídlí přímo v Nošovicích, další v Mošnově a ostatních PZ. Subdodavateli ale nejsou jen Korejci, jedná se i o domácí či další zahraniční firmy.

¹⁰⁶ Výroba a expedice automobilů započala v listopadu 2008, nicméně krize se nevyhnula ani Hyundai a výroba musela být v lednu omezena. Pracuje se pouze na jednu směnu, avšak v březnu 2009 byl obnoven nábor pracovníků na druhou směnu, a to v souvislosti s růstem poptávky po vyráběných vozech.

¹⁰⁷ K 1.7.2004 došlo ke změně metodiky výpočtu míry registrované nezaměstnanosti, které mělo za následek její číselný pokles. Nicméně míra nezaměstnanosti skutečně poklesla, nezávisle na této změně.

Nejvyšší podíl zaměstnanců vykazují v MSK velké firmy (250 a více zaměstnanců), k 31.12.2008 se jednalo o 37,4 % (zde došlo k nárůstu hlavně vlivem HMMC), následují firmy malé (1-49 zaměstnanců) s 35,4% podílem a nakonec firmy střední (50-249 zaměstnanců) se zbylými 27,2 %. Z hlediska odvětví dominuje zpracovatelský průmysl, v němž pracuje zhruba 40 % zaměstnanců, z toho nejvíce v oblasti výroby základních kovů, hutního zpracování kovů a slévárenství, výroby kovových konstrukcí a kovodělných výrobků a výroby motorových vozidel a ostatních dopravních prostředků a zařízení. K rozvoji daného odvětví došlo zejména v okresech Frýdek-Místek a Nový Jičín, s převážným zaměřením na automobilový průmysl, souvisejícím s příchodem a aktivitami investorů tohoto zaměření v tamějších průmyslových zónách¹⁰⁸.

Největším zaměstnavatelem v kraji (zároveň druhým největším soukromým zaměstnavatelem v ČR) je společnost OKD, a.s. (těžba, zpracování a prodej uhlí – jediný producent černého uhlí v ČR), která zaměstnává okolo 17 tisíc osob. Mezi další významné zaměstnavatele v průmyslu nad 7 000 zaměstnanců patří Arcelor Mittal Steel Ostrava, a.s. (hutní prvovýroba, výroba hutních finálních výrobků a strojírenská výroba), nad 5 000 zaměstnanců jsou to Třinecké železárny, a.s. (hutní výroba), nad 3000 zaměstnanců se jedná o Visteon-Autopal Services, s.r.o. (vývoj a výroba automobilových dílů), potenciálně automobilka HMMC (nyní okolo 2 000 zaměstnanců), nad 2 000 zaměstnanců jsou to ŽDB Group, a.s. (hutní zpracování železa, oceli a feroslitin), Continental Automotive Systems Czech Republic s.r.o., Frenštát p. R. (elektronické a mechanické komponenty automobilové techniky), Vítkovice Heavy Machinery, a.s. (strojírenská a hutní výroba, velkoobchod), nad 1500 zaměstnanců jde o společnosti Tatra, a.s. (vývoj a výroba nákladních automobilů), EVRAZ Vítkovice Steel, a.s. (výroba a hutní zpracování oceli), Pegatron Czech, s.r.o. (původním názvem ASUS Czech, s.r.o., výroba, instalace a opravy elektronických zařízení). V regionu působí ještě mnoho dalších velkých firem, jejichž výčet je však příliš obsáhlý.

3.4.2.2 Nezaměstnanost a aktuální vývoj

Průměrná míra nezaměstnanosti v roce 2008 meziročně poklesla o 2,6 p.b., na 8,4 % (průměr ČR 5,4 %; MPSV, 2009). Od roku 2004 se tak její průměrná hodnota snížila o 7 p.b. (vývoj míry nezaměstnanosti v MSK a ČR je v grafické podobě znázorněn v Příloze č. 9). Nejvyšší míru nezaměstnanosti vykazuje dlouhodobě okres Karviná (2008 – 12,1 %), kde je

¹⁰⁸ PZ Nošovice – HMMC, Mobis Automotive Czech, s.r.o., Dymos Czech Republic, s.r.o.; PZ Mošnov – Behr Ostrava Czech, s.r.o., PLAKOR Czech, s.r.o., CROMODORA Wheel s.r.o.; PZ Kopřivnice – Brose CZ spol. s.r.o., DURA Automotive Systéme CZ, s.r.o., Erich Jaeger, s.r.o., Rieger, Automotive International, a.s. a další.

tento ukazatel druhý nejvyšší v republice po okrese Most. Nejnižší míra nezaměstnanosti se vyskytuje na Novojičínsku (2008 – 5,3 %). Dlouhodobě nižší než průměrná míra v kraji je nezaměstnanost také na Opavsku a Frýdecko-Místecku. Počet uchazečů na 1 VPM činil v MSK dle ÚP v Ostravě ke konci roku 6,5 (ještě v srpnu 3,3 uchazeče/1 VPM, ovšem na konci roku 2003 se jednalo o 44,2 uchazečů/1 VPM).

Nicméně již na podzim roku 2008 se situace vlivem hospodářské krize začala výrazně měnit a její dopady začaly být vnímány i v MSK. Okolností, které nastartovaly postupný nárůst nezaměstnanosti a hospodářského propadu, se však sešlo vícero. Od počátku roku docházelo k nárůstu cen energií a výrobních komodit, což se neblaze projevilo i na růstu spotřebitelských cen a poklesu poptávky, postupně docházelo ke snižování tempa růstu HDP. Dlouhodobé posilování české koruny neprospívalo zejména exportně orientovaným firmám, ovšem vzestup koruny trval pouze do podzimu, od kterého následoval její silný propad, a to už se projevila také celosvětová finanční krize, která se přehoupla do krize ekonomické. Koncem roku tak problémy pocítili i zaměstnavatelé v MSK, a to především ve zpracovatelském průmyslu. Firmy na pokles poptávky reagovaly snižováním mzdových nákladů, omezovaly výrobu a začaly propouštět své zaměstnance. V lednu 2009 vzrostla míra nezaměstnanosti na 9,7 %, v únoru již na 10,2 % (aktuální vývoj v okresech MSK je součástí Přílohy č. 9).

Současná krize se nejvíce projevila v hutním a automobilovém průmyslu, na něž navazuje řada subdodavatelů. Právě koncentrace firem působících v oblasti automobilového průmyslu na Novojičínsku dopad krize na zaměstnanost ještě znásobila (řada firem, jako jsou Visteon-Autopal Services, Tatra, Continental Automotive Systems a další, nejen v této průmyslové sekci, oznámila v roce 2009 hromadné propouštění). Na Frýdecko-Místecku tlumí dopady krize automobilka HMMC. Avšak krize zasáhla i další odvětví, jako je textilní průmysl. Již v říjnu 2008 ukončil svou činnost Oděvní podnik, a.s., v únoru 2009 také SLEZAN Frýdek-Místek, a.s. Zastaveny byly i developerské projekty (např. byly pozastaveny práce na budování Nové Karoliny v Ostravě).

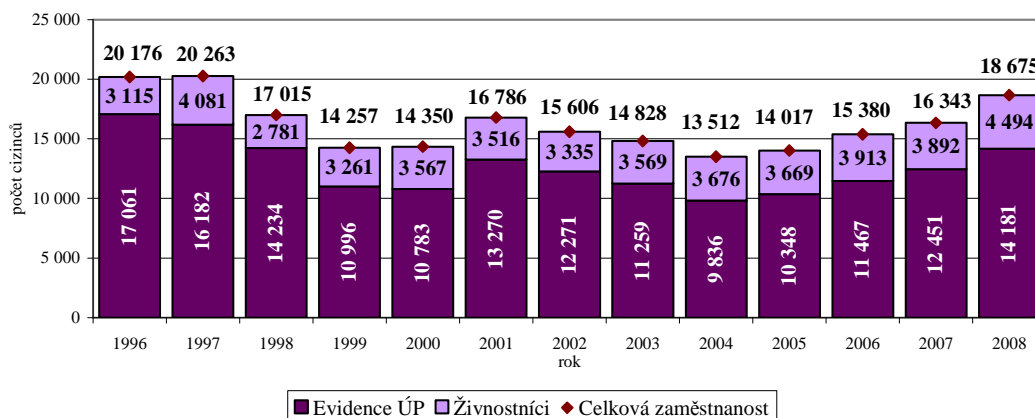
3.5 Cizinci na krajském trhu práce

Jak už bylo jednou řečeno, hlavním důvodem pro příchod cizinců do MSK je především pracovní činnost, a proto se rozboru zaměstnanosti budu věnovat blíže. Pod pojmem celková zaměstnanost, případně ekonomická aktivita cizinců, jsou myšleni cizinci

v postavení zaměstnanců¹⁰⁹, tedy evidovaní ÚP, a cizinci podnikající na základě živnostenského oprávnění.

Cizinci evidovaní ÚP na krajském trhu práce jednoznačně dominují. Jejich podíl na celkové zaměstnanosti v čase kolísá, řádově činí zhruba ¾. Srovnání vývoje a poměru daných dvou skupin cizinců umožňuje Graf 3.5.1.

Graf 3.5.1 Vývoj celkové zaměstnanosti cizinců v MSK a její členění v období let 1996-2008 (k 31.12.)

Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009; ÚP v Ostravě¹¹⁰

Celková zaměstnanost ve sledovaném období fluktovala shodně s již uvedeným popisem vývoje pobytu cizinců. Mimo to se také projeví další legislativní změny, a to novely živnostenského zákona, konkrétně v letech 1998 a 2002 (i když v roce 2002 velmi mírně), které zjevně působily restriktivně a zpřísnily podmínky umožňující podnikání, v roce 2002 však pouze pro cizince ze třetích zemí, mimo tehdejší EU-15. Občanům EU-15 naopak, s platností od roku 2002, umožňoval ŽZ podnikání pouze na základě příslušnosti k EU a od roku 2004 je zcela zrovnoprávnil s občany ČR. Tedy z tohoto hlediska došlo rovněž ke zmírnění podmínek umožňujících podnikání, avšak efekt růstu počtu zahraničních živnostníků z EU byl ještě rok poté velmi mírný či žádný. Připomenutí také, že od 1.5.2004 občané EU a rovněž také občané zbylých zemí EHP a Švýcarska nepotřebují povolení k pobytu a zaměstnání na území ČR, což zcela jistě pozitivně ovlivnilo jejich rozhodování

¹⁰⁹ Pod tímto pojmem budou dále uváděni rovněž společníci, členové a statutáři o.s. a družstev, kteří se věnují také plnění běžných úkolů pro společnost a rovněž jsou od října 2004 povinni žádat ÚP o povolení k zaměstnání (dle § 89 ZoZ). Zdůrazňuji, že tyto osoby jsou do statistik zahrnovány až od roku 2005 (viz Příloha 6).

¹¹⁰ Data za cizince evidované ÚP zveřejňovaná ČSÚ se v období let 1999-2004 liší od skutečné evidence ÚP v MSK (v roce 2004 kupříkladu o více než 400 osob), a proto jsou pro toto období využita data poskytnutá ÚP v Ostravě, přičemž takto tomu bude u všech grafických přehledů vztahených k této problematice. Data za cizince živnostníky zůstala zachována dle údajů ČSÚ.

v případě možnosti pracovního uplatnění, vyjma občanů SR, pro které v podstatě nedošlo k žádné změně¹¹¹.

Po 29,3% propadu z roku 1999 celková zaměstnanost cizinců, až na určité výjimky, téměř stagnovala, avšak v roce 2004 došlo k nejhlubšímu propadu za sledované období, a to o 33 % oproti roku 1996, což však zapříčinil úbytek cizinců v postavení zaměstnanců (již zmiňovaný úbytek občanů SR). V následujících letech ale zaměstnanost u obou kategorií cizinců postupně vzrůstala (s výjimkou roku 2007 u cizinců živnostníků, což je zanedbatelné), přičemž na konci roku 2008 počet cizinců evidovaných ÚP vzrostl o 44,2 % oproti roku 2004 a počet cizinců živnostníků se poprvé přehoupl přes hodnotu roku 1997, kdy jich zde podnikalo nejvíce za sledované období. Můžeme říci, že podobu grafu zapříčinily převážně výkyvy v počtech cizinců evidovaných ÚP, a to ve všech letech, vyjma roku 1998, na němž se výrazně podílel také zhruba 32% pokles cizinců živnostníků.

Podíl žen na zaměstnanosti cizinců činí v MSK 16 %, ovšem jejich účast na pracovních aktivitách se různí ve srovnání dle okresů a také v případě rozdělení zaměstnanosti na stanovené kategorie, což popisuje Tabulka 3.5.1.

Tabulka 3.5.1 Podíl žen na ekonomických aktivitách cizinců v MSK a jeho okresech (k 31.12.2008)

Kraj/okres	Celková zaměstnanost cizinců		Cizinci evidovaní ÚP		Cizinci s ŽO	
	Celkem	% žen	Celkem	% žen	Celkem	% žen
Bruntál	422	21,3	269	22,3	153	19,6
Frýdek-Místek	3 451	12,9	2 944	12,3	507	16,2
Karviná	4 715	5,7	4 263	4,4	452	18,1
Nový Jičín	1 675	28,8	1 209	33,1	466	17,8
Opava	1 073	26,7	723	32,6	350	14,3
Ostrava-město	7 339	19,3	4 773	15,9	2 566	25,5
MSK	18 675	16,0	14 181	14,1	4 494	21,9

Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009

Nejvyšší podíl žen na celkové zaměstnanosti v oblastech vykazuje okres Nový Jičín, následován okresem Opava, stejně jako u kategorie cizinců evidovaných ÚP. Pravým opakem je okres Karviná, kde je podíl žen nejnižší, což je také dáno jeho hospodářskou orientací. Ovšem poněkud odlišná situace nastává u žen s živnostenským oprávněním. Ty v kraji převyšují cizinky v postavení zaměstnanců a jejich nejvyšší podíl byl zaznamenán v okrese

¹¹¹ Občané Slovenska nepotřebovali v ČR pracovní povolení ani před vstupem do EU, byli pouze registrováni ÚP tak, jako nyní občané EU/EHP a Švýcarska.

Ostrava-město, kde je zároveň koncentrován největší počet cizinců živnostníků. Nejnižší podíl žen s ŽO pracuje v okrese Opava.

Z hlediska státního občanství lze konstatovat, že zatímco Slováci, Poláci a Ukrajinci se podílejí na evidenci ÚP i MPO nejvýrazněji, Vietnamci v evidenci ÚP příliš nefigurují a spíše soustřeďují své aktivity do oblasti živnostenského podnikání, kde je zároveň jejich podíl nejvyšší. Nicméně novým trendem se u Vietnamců stává také práce v továrnách v dělnických profesích¹¹².

3.5.1 Cizinci evidovaní úřady práce

Meziroční změny v evidenci ÚP jsou patrné z předešlého Grafu 3.5.1., ovšem důležité je také meziokresní srovnání a komparace typu povolení, informací vedených o občanech EU/EHP a Švýcarska či cizincích ze třetích zemí a dalších údajů získaných z evidenčních výkazů ÚP. Vybrané z nich budou dále rozvedeny a stanou se rovněž určitým východiskem pro následnou analýzu kvalifikace a ekonomických aktivit.

Pořadí okresů je v počtech zaměstnaných cizinců shodné s četností jejich pobytu, čili nejvyšší zaměstnanost eviduje ÚP v okrese Ostrava-město, následuje Karviná, Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava a Bruntál. V období let 1996-2008 však došlo k několika zvratům. Prakticky po celou dobu docházelo v okrese Ostrava-město k trvalému meziročnímu poklesu zaměstnanosti cizinců, s výjimkou roku 2001 (meziroční navýšení o 41,3 %), až do roku 2005, kdy se vývoj obrátil. Do té doby se jejich evidence snížila o 55 %. Tento pokles a zároveň střídavě rostoucí zahraniční zaměstnanost v Karviné od roku 1999 (trvale od roku 2005) způsobil, že nejvyšší zaměstnanost cizinců vykazoval v letech 2004-2007 právě okres Karviná. Ovšem celkovým počtem pobývajících cizinců Karviná Ostravu nepředstihla.

Velmi zajímavým vývojem prošel také okres Nový Jičín, jenž je v současnosti (spolu s okresem Opava) jedinou oblastí s vyšší zahraniční zaměstnaností než ve výchozím roce 1996, a to trojnásobně (v Opavě nárůst o 65 %). Situace se na území tohoto okresu začala razantně měnit od roku 2004, předtím zde byla stále zaznamenávána nižší ekonomická aktivita cizinců než v okrese Opava. K výraznému navýšení došlo v roce 2007, a to meziročně o 62,5 % (grafické znázornění vývoje počtu cizinců v evidenci okresních ÚP je uvedeno v Příloze č. 10).

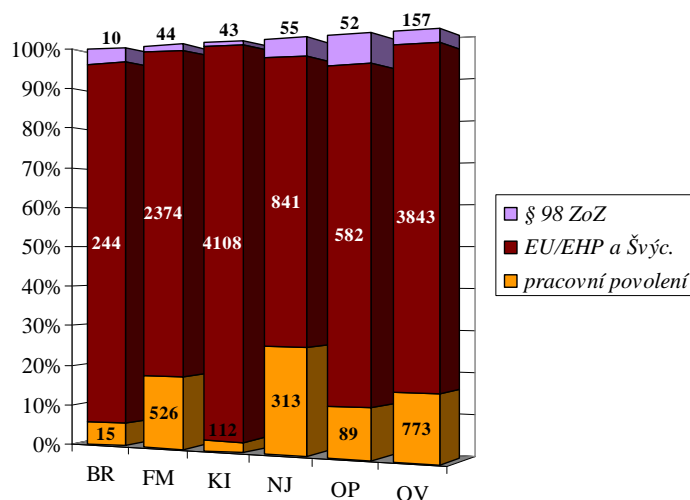
¹¹² Do ČR buďto přijíždějí za účelem zaměstnání, nikoli podnikání, a nebo se k tomuto kroku uchylují, je-li jejich podnikání na území ČR neúspěšné.

Co se aktuálního vývoje týče, podrobněji bude rozebrán v rámci čtvrté části. Zde jen podotýkám, že v lednu 2009 se zaměstnanost cizinců evidovaných ÚP v kraji snížila o 6,5 % oproti prosinci 2008¹¹³, ale v únoru došlo zhruba k 0,6% nárůstu oproti lednu. Mírný vzestup byl zapříčiněn opětovným zvýšením zahraniční zaměstnanosti, které jako jediný vykázal okres Karviná¹¹⁴.

3.5.1.1 Cizinci evidovaní úřady práce v členění dle typu evidence

Srovnáním typů evidovaných údajů převažují jednoznačně informace o zaměstnání občanů EU/EHP a Švýcarska (Slováci a Poláci), jejichž zastoupení dosahuje v průměru 85-90 %. Ostatně jejich převaha je patrná i z Grafu 3.5.2., který zobrazuje počty a podíly pracovních povolení cizinců ze třetích zemí, informací občanů EU/EHP a Švýcarska a informací o cizincích podle § 98 ZoZ (viz Příloha č. 5) na celkové evidenci ÚP v jednotlivých okresech MSK. Nejvyšší podíl na evidenci mají občané EU v okrese Karviná (především díky zastoupení Poláků), kde jich pracuje dokonce více než v Ostravě. Nejnížší podíl v poměru k ostatním typům evidence vykazuje Nový Jičín, ve kterém je evidentně nejvyšší podíl cizinců s pracovním povolením.

Graf 3.5.2 Evidence cizinců na ÚP v okresech (k 31.12.2008)

Zdroj: ÚP v MSK, OKpráce (výkaz ZZ2)

3.5.1.2 Národnostní a věkové složení cizinců evidovaných úřady práce

Dvě nejpočetnější národnostní skupiny evidované ÚP v MSK jsou občané Slovenska a Polska. Ovšem v tomto případě (na rozdíl od komparace dle pobytu, viz Kapitola 3.3.3) občané Slovenska jednoznačně dominují nad polským zastoupením¹¹⁵ (grafické srovnání umožňuje Příloha č. 10), a to ve všech okresech, vyjma Karviné, kde převažují právě Poláci. Třetí nejvyšší zaměstnanost vykazují v regionu Ukrajinci, následují Korejci a dále Vietnamci.

¹¹³ Oproti říjnu, který je výchozím měsícem pro analýzu ve čtvrté části, klesla o 9 %.

¹¹⁴ V Karvině došlo k poklesu de facto jen v lednu, a to o 7,7 %, načež v únoru se zaměstnanost opětovně zvýšila o 5,6 % téměř na hodnotu vykázanou v říjnu 2008.

¹¹⁵ K 31.12. 2001 bylo ÚP v MSK evidováno o 79 % více Slováků než Poláků, nicméně po postupném snižování slovenské zaměstnanosti až do roku 2005 a naopak stálému nárůstu počtu Poláků se tento rozdíl zmínil. I přesto je však stále vysoký, k 31.12.2008 činil 46 %.

Ukrajinci a Vietnamci jsou koncentrováni především v krajské metropoli a dále také v okrese Nový Jičín, kde je zároveň nejnižší evidovaný počet Poláků v kraji. Počet Vietnamců, jejichž aktivity jsou výraznější ještě v okrese Opava, markantně vzrostl, a to meziročně z 28 na 280 osob na konci roku 2008, čímž překonal počty Bulharů, kteří se v posledních letech umisťovali jako čtvrtí nejčastěji evidovaní cizinci v kraji. Avšak v souvislosti s investicí HMMC jsou nyní čtvrtou nejpočetnější skupinou právě Korejci (především okres Frýdek-Místek). Mezi dalšími je možno uvést občany Německa, Spojeného Království, Kosova¹¹⁶ (do 100 osob), Indie, Moldávie, Běloruska a dalších (pod 50 osob).

Věkové složení cizinců evidovaných ÚP v MSK se mírně odlišuje dle národnosti, ale převládají cizinci ve věku 25-39 let a dále 40-54 let¹¹⁷. U Slováků tvoří první jmenovaná kategorie 46 %, druhá 34 %, u Ukrajinců se ve stejných kategoriích jedná o 54% a 40% podíl, u Korejců je to 60 % a 38 %. Výjimku tvoří Poláci, u nichž představuje 49 % právě skupina ve věku 40-54 let, osoby ve věku 25-39 let tvoří jen 37,6 %. Tato skutečnost je zapříčiněna pouze okresy Karviná a Frýdek-Místek, kde ovšem pracuje 77 % z nich. Diference nastává rovněž u Vietnamců, jejichž zastoupení je sice také nejvyšší ve věku 25-39 let, a to 48%, ale poté následuje skupina 20-24 let, jejíž podíl je 30%.

3.5.1.3 Specifická forma zaměstnávání cizinců z východního bloku

V posledních letech začal vyvstávat určitý jev spojený s formou zaměstnávání cizinců z východního bloku, především Ukrajinců. Jedná se o klienturu vtělenou do podoby družstev, případně obchodních společností (podrobněji viz Příloha č. 4), jež se však neuplatňuje v celém kraji, ale především v okresech Ostrava-město a Nový Jičín. Zřejmě není náhodou, že právě v těchto dvou okresech je ukrajinské zastoupení nejvyšší. V roce 2008 se systém (družstva) začal projevovat i v okresech Frýdek-Místek a Opava, avšak ne příliš významně, v Bruntále a Karviné zatím nebyl zaznamenán.

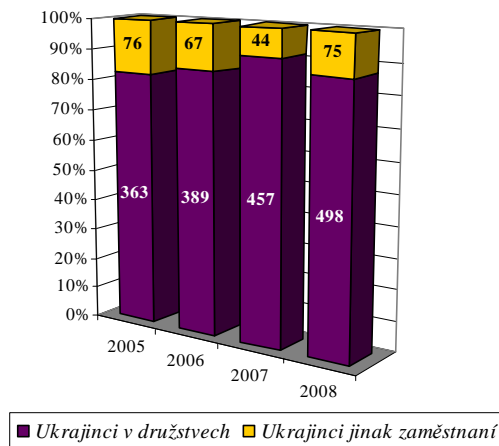
Podíl Ukrajinců plnících běžné úkoly pro družstvo na jejich celkovém počtu v okresech Ostrava-město a Nový Jičín demonstruje Graf 3.5.3., který lze ponechat bez komentáře. Pro úplnost dodávám, že podíl takto pracujících Ukrajinců v rámci celého regionu činil v letech 2005-2006 asi 2/3, v roce 2007 vyšplhal na 80 % a v roce 2008 poklesl na 70 %.

¹¹⁶ Evidence občanů Kosova se navýšila v průběhu roku 2008, do té doby neměli v MSK výraznější zastoupení.

¹¹⁷ Užité věkové kategorie jsou převzaty z výkazů ZZ8a, ZZ8c systému OKpráce.

Dle mého názoru existuje přímá souvislost s nárůstem počtu Ukrajinců v evidenci ÚP od roku 2005¹¹⁸, od kdy jsou již společníci a členové družstev a o.s. plníci pro společnost též běžné úkoly řazení mezi evidované pracující cizince a musí žádat o pracovní povolení. Tento systém je dobře propracován. Klienti, kteří družstva řídí, stanoví do svých požadavků na členství takové podmínky, které běžný český uchazeč o zaměstnání většinou neplní (např. znalost ukrajinského jazyka apod.). V takových případech pak ÚP nemohou obsadit pracovní pozice jinak, než právě Ukrajinci. Členství v družstvech využívají také další cizinci z východu, jako například Moldavci, cizinci ze středního východu, ojediněle také Rusové či Bělorusové¹¹⁹.

Graf 3.5.3 Ukrajinci a družstva v okresech OV a NJ

Zdroj: ÚP NJ, OV, OKpráce (výkaz ZZ6a)

3.5.1.4 Doba zaměstnání cizinců v evidenci úřadů práce a typ pracovního povolení

Ve všech okresech MSK narůstá počet pracovních povolení či registrací s platností nad 12 měsíců, které v evidenci převládají zhruba z 84 %, a za nimi následuje doba zaměstnání na 7-12 měsíců, tvořící asi 14% podíl. Nejméně jsou evidováni cizinci s dobou zaměstnání 3-6 měsíců, kde došlo oproti roku 2004 k poklesu o 85 % (grafické znázornění je součástí Přílohy č. 10).

U doby zaměstnání nad 12 měsíců se vyskytuje určitá anomálie v okrese Karviná, kde jej od roku 2006 tvoří téměř z 1/3 obchodní kontrakty¹²⁰, což se nikde jinde takto silně neprojevuje. Karviná se tak rovněž vyznačuje nejvyšším počtem zaměstnaných cizinců formou obchodních kontraktů, které se vztahují z 99,8 % k občanům EU. Zaměstnání formou kontraktu se v roce 2008 silně projevilo také v okrese Frýdek-Místek, a to s platností na 7-12 měsíců. Zde však byly tyto kontrakty tvořeny z 94 % občany třetích zemí, tedy především Korejci v důsledku výstavby automobilky HMMC.

¹¹⁸ K 31.12. 2005 vzrostl meziročně počet evidovaných Ukrajinců v kraji o 75,5 % (viz Příloha č. 10, Graf 7).

¹¹⁹ Určitá podoba s klientským systémem se může projevovat také u Vietnamské komunity, kdy klienty tvoří Vietnamci, kteří zde zůstali po roce 1989 (viz Pechová, 2007).

¹²⁰ Celkově tvoří kontrakty v evidenci ÚP přibližně 18 % (2008), jasně tedy převažují individuální povolení.

3.6 Shrnutí situace v Moravskoslezském kraji

MSK je rozlohou na šestém a velikostí populace na prvním místě v ČR. Na tvorbě HDP se podílí zhruba 10 % a jeho ekonomická úroveň dosahuje přibližně 84 % průměru ČR. Zároveň je regionem s druhou nejvyšší nezaměstnaností, a to i přes její značný pokles v posledních letech, přičemž v současné hospodářské recesi je také jednou z oblastí nejvíce postižených propouštěním zaměstnanců.

Cizinci se na populaci kraje podílejí cca 2 %, z čehož ženy tvoří pouhou 1/3 a jejich účast je tak nejnižší v celé ČR. Počtem cizinců se MSK řadí na 5. místo a jeho specifikem je nejvyšší podíl občanů EU-27 na celkovém počtu cizinců, který dosahuje 63,3 %. Nejvýraznější zastoupení zde mají občané sousedních států, tedy Polska a Slovenska, a právě koncentrace Poláků (1/3 z jejich celkového počtu v ČR) je zde nejvyšší ze všech krajů. Ze třetích zemí se jedná převážně o Ukrajince, Vietnamce, Rusy a v současnosti také Korejce a další.

Celkovým počtem zaměstnaných cizinců (s 15% účastí žen) zaujímá MSK 6. místo v ČR. Cizinci evidovaní ÚP tvoří 3/4 zahraničních ekonomických aktivit, na čemž mají 90% podíl občané EU-27, tedy drtivou většinou opět Slováci a Poláci (podrobnější mezikrajské srovnání viz Příloha č. 11). Nejvyšší počet cizinců je zaměstnáván s platností nad 12 měsíců a jako specifický jev posledních let lze označit formu pracovního povolení v podobě účasti v právnické osobě (především družstva).

4 Kvalifikace a rozbor ekonomických činností cizinců ve vybraných okresech kraje

Kapitola slouží k analýze vzdělání a kvalifikace cizinců z různých hledisek, přičemž také poukazuje na rozdíl mezi kvalifikací a skutečně vykonávanou prací. Dále je zaměřena na rozbor ekonomických činností a pozornost je věnována rovněž aktuálnímu vývoji z hlediska současné ekonomické situace a jejímu vlivu na odlišně vzdělané a kvalifikované skupiny cizinců.

4.1 Výběr analyzovaného vzorku a stanovení kvalifikace

Vzorek cizinců je výsledkem průřezu evidence ÚP v systému OKpráce za období říjen 2008–únor 2009 (vždy k poslednímu dni měsíce), a to za okresy Ostrava-město, Frýdek-Místek a Nový Jičín. Výběr okresů byl proveden následovně. Okres Ostrava-město vykazuje nejvyšší počty cizinců v evidenci ÚP, za nímž, vyjma okresu Karviná, následují výše uvedené. Tuto oblast navíc spojuje silný potenciál rozrůstajících se průmyslových zón a s nimi související možný či skutečný příliv cizinců (průmyslové zóny Nošovice, Ostrava-Hrabová a Mošnov). Současná krize navíc zasáhla nejvíce automobilový a hutní průmysl, který je v této oblasti silně koncentrován.

Okres Karviná, i přes druhý nejvyšší podíl cizinců v evidenci ÚP¹²¹, nebyl do vzorku zařazen, a to z důvodu možného zkreslení výsledné analýzy. Zaměření jeho hospodářství, především na oblast těžby a dobývání, silně ovlivňuje složení a demografické charakteristiky zde přítomných cizinců. Kupříkladu zastoupení žen je vůči mužům téměř zanedbatelné. Dalším aktuálním důvodem se jevil fakt, že dle předběžného zhodnocení se dopady krize na zaměstnanosti cizinců v okrese příliš neprojeví, vyjma měsíce ledna (viz Kapitola 3.5.1). Zahrnuty nebyly rovněž okresy Opava¹²² a Bruntál, ve kterých ÚP evidují nejnižší zaměstnanost cizinců v kraji.

Shrnu-li uvedené, analýza zahrnuje **cizince evidované ÚP v okresech Ostrava-město, Frýdek-Místek a Nový Jičín**¹²³. Nyní bude pomocí Tabulky 4.1.1 vytyčen metodický rámec

¹²¹ V letech 2004–2007 vykazoval ÚP v Karvině nejvyšší počty evidovaných cizinců v MSK, dlouhodobě však nejvíce cizinců eviduje ÚP v Ostravě (viz Kapitola 3.5.1).

¹²² V okrese Opava byla až do roku 2004 zaměstnanost cizinců evidovaných ÚP vyšší než v okrese Nový Jičín, ovšem vývoj v posledních letech výsledky zcela zvrátil (viz Kapitola 3.5.1).

¹²³ Bude-li dále v textu uvedeno Frýdek-Místek, Nový Jičín či Ostrava, jedná se o okresy, nikoli samotná okresní města.

pro vymezení kvalifikace podle stupně vzdělání a vykonávaného povolání. K tomuto účelu byly využity oficiální typy klasifikací, a to konkrétně Mezinárodní klasifikace vzdělání (ISCED 97), Klasifikace kmenových oborů vzdělání (KKOV) a Klasifikace zaměstnání (KZAM). Z rozsahových důvodů jsou v tabulce uvedeny pouze číselné kódy jednotlivých klasifikačních skupin (popisy kódů a rovněž stručná charakteristika samotných klasifikací jsou obsahem Přílohy č. 12).

Tabulka 4.1.1 Metodický rámec pro stanovení kvalifikace cizinců

Členění dle ÚP		Vzdělání (zkráceně)	Kód KZAM		Kvalifikace	
Kód KKOV	Kód ISCED 97		1. úroveň	2. úroveň	Podrobnější vymezení kvalifikace	Obecnější vymezení kvalifikace
A, B	0, 1	ZŠ a bez vzdělání	9	91, 92, 93	Nekvalifikovaní dělníci	Nekvalifikovaní pracovníci
C, D, E	2					
H, J	3C	Střední bez maturity	6 7 8	61, 62 71, 72, 73 81, 82, 83	Kvalifikovaní dělníci	Méně kvalifikovaní pracovníci
K, L, M	3A ¹²⁴	Střední s maturitou	4 5	41, 42 51, 52	Řadoví zaměstnanci	
N, R	5B	Vysokoškolské a vyšší odborné ¹²⁵	1 2 3	11, 12, 13 21, 22, 23, 24 31, 32 33, 34	Řídící pracovníci a intelektuální profese	Vysoce kvalifikovaní pracovníci
T, V	5A, 6				Zprostředkující profese	

Zdroj: Klasifikace ČSÚ a OKpráce, vymezení kvalifikačních skupin vlastní zpracování (s využitím podrobnějšího názvosloví dle Keller, Tvrď, 2008)

Uvedené kvalifikační kategorie jsou sestaveny na základě dosaženého stupně vzdělání a tomu odpovídajícího pracovního zařazení. V závislosti na tom lze také vyvodit, kdo je skutečně způsobilý k výkonu daného zaměstnání a kdo naopak vykonává pracovní činnosti neodpovídající jeho vzdělání a dovednostem. Na tomto místě musím podotknout, že sloučení typů vzdělání s klasifikací KZAM je vskutku jen orientační a rovněž ČSÚ při zařazování vzdělanostních skupin do kategorií KZAM užívá pojmy „zpravidla“ či „případně“. V mnoha třídách KZAM se nevylučují dvě i více vzdělanostních skupin, takže toto rozdělení rozhodně nelze brát striktně.

Stejný problém nastává u zařazení vzdělanostních skupin do kvalifikačních kategorií, což v podstatě koresponduje s výše uvedeným. Jako příklad mohu uvést fakt, že i řadovým

¹²⁴ Uvedené zařazení klasifikace KKOV do klasifikace ISCED 97 je převzato z členění užívaného úřady práce. Nicméně ČSÚ uvádí ke skupinám L, M, N klasifikace KKOV kromě stupně 3A, také stupeň 4 klasifikace ISCED 97.

¹²⁵ Vysokoškolské a vyšší odborné vzdělání je zařazeno v jedné skupině z důvodu metodické náročnosti rozdělení bakalářského a vyššího odborného vzdělání do více skupin z hlediska složení KZAM či následných kvalifikačních kategorií, což by vedlo k dalším nepřesnostem. Navíc ČSÚ zjednodušeně řadí celý stupeň 5 a 6 klasifikace ISCED 97 do vysokoškolského vzdělání (kupříkladu v publikaci Trh práce v ČR 1993-2007).

zaměstnancům, kde jsou řazeni namátkou např. kuchaři, může k výkonu povolání zcela postačovat střední vzdělání bez maturity (v tomto případě i základní vzdělání).

Upozornila bych ještě na kategorii zprostředkujících profesí, k jejichž výkonu v mnoha případech postačuje střední vzdělání s maturitou. V současnosti však rostou požadavky a tlak na to, aby byly tyto relativně zodpovědné, samostatné činnosti vykonávány lidmi s vysokoškolským vzděláním (Keller, Tvrdý, 2008), a proto jsem z tohoto předpokladu vycházela i já. Obecnější kvalifikace nebude v rozborech využívána, protože by došlo k silným deformacím získaných poznatků, a slouží pouze k dokreslení.

4.2 Vývoj zaměstnanosti cizinců v období říjen 2008-únor 2009

Na úvod je vhodné uvést základní charakteristiku zkoumaného období, ve kterém se začala projevovat již mnohokrát zmiňovaná hospodářská krize i v MSK (viz Kapitola 3.4). Podniky v důsledku klesající poptávky začaly hledat prostředky k úsporám, čímž je v první řadě omezení výroby a snižování mzdových nákladů, začaly propouštět své zaměstnance, a to mnohdy hromadně, a nebo zcela uzavíraly výrobu. To se samozřejmě dotklo i řady cizinců, ovšem přesné počty není možné uvést. Nicméně jak vyplývá z evidence ÚP, došlo v tomto období k poklesu cizinců o 13 %. Ovšem zanedbat nelze ani sezónní vlivy, které se také do určité míry na úbytku podílely (venkovní práce, stavebnictví apod.).

Relativně nejvyšší pokles ze zkoumaných okresů zaznamenal Nový Jičín, a to o 25,6 %, Frýdek- Místek o 14,9 % a Ostrava o 8 %. V absolutních hodnotách však ubylo nejvíce cizinců v okrese Frýdek-Místek (418 osob), poté v Ostravě (380 osob) a v Novém Jičíně (357 osob). Z pohledu genderu došlo ke snížení u obou pohlaví, vyjma okresu Ostrava-město, kde se zvýšil počet žen o 2 %. U cizinců nad 25 let věku došlo v únoru k určitému nárůstu oproti lednu, nejvyšší byl zaznamenán ve věku 55-64 let, a to o 21,6 %. V kategorii do 25 let došlo k navýšení již v lednu, a to o 12 % dokonce oproti říjnu, nicméně v únoru se jejich počet zpětně propadl o 21 % .

Z národnostního hlediska převládají v těchto třech okresech občané Slovenska, Polska, Ukrajiny, Jižní Korey (zejména Frýdek-Místek) a Vietnamu (zejména Nový Jičín). Jen pro úplnost podotýkám, že Poláci jsou velmi výrazně soustředěni v okrese Karviná, který do vzorku nebyl z již uvedených důvodů zařazen, takže v rámci kraje je jejich zastoupení

mnohem vyšší¹²⁶, přičemž takovýto markantní rozdíl u ostatních uvedených národností nenastal. Jakým způsobem se vyvíjela jejich situace za dané období znázorňuje Tabulka 4.2.1.

Tabulka 4.2.1 Národnostní zastoupení cizinců evidovaných ÚP v oblasti a vývoj v daném období

Národnostní zastoupení cizinců	31.10.2008	28.2.2009	Absolutní změna (02-10)	Relativní změna (02/10)
SLOVENSKO	5 785	5 150	-635	-11 %
POLSKO	1 153	970	-183	-15,9 %
UKRAJINA	588	707	+119	+20,2 %
KOREA	566	308	-258	-45,6
VIETNAM	259	113	-146	-56,4 %
OSTATNÍ	909	812	-97	-10,7 %

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

Současná ekonomická situace ani sezónní vlivy se nedotýkají Ukrajinců¹²⁷, jejichž zastoupení jako jediné vzrostlo (k mírnému poklesu došlo pouze v prosinci), naopak o více než polovinu poklesla účast Vietnamiců, což může být důsledek propouštění v továrnách, především na Novojičínsku. Významně se snížily také počty evidovaných Korejců na Frýdecko-Místecku, přičemž soudobě je významný podíl této skupiny na evidenci spojen s výstavbou a provozem automobilky HMMC a jejími subdodavateli. Absolutně nejvyšší snížení lze spatřovat u zaměstnanců ze Slovenska.

Srovnáme-li pokles z hlediska rozdělení cizinců na občany EU a občany třetích zemí, pak u občanů EU, kteří tvoří okolo 80 % celkové evidence ÚP v této oblasti, poklesla zaměstnanost o 9,2 %, zatímco u občanů třetích zemí se snížila o 27,4 %.

4.3 Vzdělanostní struktura cizinců

Klasifikovat nejvyšší dosažené vzdělání cizinců je vzhledem k odlišnosti školských systému a k problémům s uznáváním vzdělání a kvalifikace složitější a určité nepřesnosti jsou nasnadě. Připomínám, že cizinci s vyšším odborným vzděláním jsou zařazeni do jedné kategorie s vysokoškolsky vzdělanými i přesto, že se stále jedná o středoškolské vzdělání (viz Kapitola 4.1, pozn. 125).

Střední vzdělání bez maturity dominuje ve všech okresech¹²⁸, v dalších typech vzdělání existují mezi okresy mírné odlišnosti. Nejnížší podíl mají ve Frýdku-Místku cizinci

¹²⁶ Jen pro představu, k 31.12.2008 bylo v MSK evidováno ÚP celkem 7 429 Slováků, 4 035 Poláků a 704 Ukrajinců (ÚP v Ostravě, 2009).

¹²⁷ Zde příkládám velký význam právě způsobu jejich zaměstnávání, tedy formou členství v družstvech (viz Příloha 4, Kapitola 3.5.1.3).

¹²⁸ Přes 50 % tvoří tito cizinci v okrese Frýdek-Místek, okolo 40 % v Novém Jičíně a zhruba 45 % v Ostravě.

se základním vzděláním či bez vzdělání, avšak ve zbylých dvou okresech je tato kategorie druhou největší. Ostrava se vyznačuje nejnižším počtem cizinců s maturitou, přičemž v ostatních okresech je tato skupina předposlední. V Novém Jičíně jsou pro změnu nejméně zastoupeni cizinci s VŠ či VOŠ, kteří jsou ve Frýdku-Místku na druhém a v Ostravě na třetím místě. Ostatně situaci vykresluje Tabulka 4.3.1, která indikuje i současný vývoj.

Tabulka 4.3.1 Vzdělanostní struktura cizinců evidovaných ÚP a její změna

Skutečné vzdělání cizince	Okres	31.10.2008	28.2.2009	Relativní rozdíl (02/10)
ZÁKLADNÍ a BEZ VZDĚLÁNÍ	Frýdek-Místek	412	268	-34,9 %
	Nový Jičín	345	223	-35,4 %
	Ostrava-město	1014	945	-6,8 %
Celkem za okresy		1 771	1 437	-18,9 %
STŘEDNÍ BEZ MATURITY	Frýdek-Místek	1 627	1 503	-7,6 %
	Nový Jičín	606	418	-31,0 %
	Ostrava-město	2 260	1 960	-13,8 %
Celkem za okresy		4 493	3 881	-13,6 %
STŘEDNÍ S MATURITOU	Frýdek-Místek	479	397	-17,1 %
	Nový Jičín	233	206	-11,6 %
	Ostrava-město	725	703	-3,0 %
Celkem za okresy		1 437	1 306	-9,1 %
VYSOKOŠKOLSKÉ a VYŠŠÍ ODBORNÉ	Frýdek-Místek	565	451	-20,2 %
	Nový Jičín	206	189	-8,3 %
	Ostrava-město	749	759	+1,3 %
Celkem za okresy		1 520	1 399	-8,0 %

*nezjištěno 180 osob

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

K největšímu procentuálnímu úbytku došlo ve skupině cizinců se základním vzděláním či bez vzdělání, který se nejmírněji projevil v Ostravě, stejně tak jako úbytek cizinců s maturitou. U vysokoškolsky či VOŠ vzdělaných cizinců došlo v tomto okrese dokonce k drobnému navýšení. Ovšem pomyslné prvenství může být Ostravě připsáno v absolutně největším propadu počtu cizinců se středním vzděláním bez maturity, a to o 300 osob, přičemž v této kategorii došlo v absolutním vyjádření k největšímu poklesu i celkově. Ve Frýdku-Místku výrazněji pokleslo zastoupení VŠ a VOŠ vzdělaných cizinců, což bylo převážně zapříčiněno poklesem Korejského zastoupení (viz dále). Celkově však tato kategorie nejméně reagovala na aktuální ekonomický vývoj. Obecně lze uvést, že poklesla zaměstnanost zejména u cizinců s nižším stupněm vzdělání.

4.3.1 Vzdělanostní struktura cizinců v členění dle pohlaví

Rozdíly z hlediska pohlaví jsou zřetelné i v oblasti vzdělání. Přibližně 60 % zde pracujících žen má vzdělání **minimálně** maturitní, zatímco u mužů je tento poměr zhruba

třetinový. U mužů je nejčastější právě střední vzdělání bez maturity (přes 50 %) a následuje základní či žádné vzdělání (cca 20 %). U žen je poměr vyrovnanější. Střední vzdělání s maturitou má přibližně 1/3 žen, asi 28 % dosáhlo VŠ či VOŠ vzdělání a cca 23 % pak středního vzdělání bez maturity.

Diference se projevují i mezi okresy. Nejvyšší podíl žen s minimálně maturitním vzděláním z celkového počtu v daném okrese jednoznačně vykazuje Ostrava (přes 70 % žen), kde je zároveň nejnižší podíl mužů v této kategorii (zhruba 1/4 mužů). V Novém Jičíně je podíl žen a mužů s minimálně maturitním vzděláním téměř vyrovnaný (cca třetina u obou pohlaví), avšak mírně převládají muži. Nový Jičín se totiž vyznačuje nejvyšším zastoupením žen se středním vzděláním bez maturity a zároveň je v této vzdělanostní skupině velmi nízký počet mužů oproti zbývajícím okresům. Pro úplnost dodávám, že Frýdek-Místek touto charakteristikou odpovídá již uvedenému přibližně 60% podílu žen a zhruba 1/3 podílu mužů s minimálně středním vzděláním s maturitou.

Dále je možné vysledovat, že v okresech došlo ve daném období k poklesu mužů ve všech vzdělanostních skupinách, ale počet žen s VŠ či VOŠ mírně vzrostl, vyjma okresu Nový Jičín. V Ostravě se vzdělanostní složení žen téměř nezměnilo. Nejvyšší relativní pokles nastal u mužů se základním vzděláním či bez vzdělání, u žen se jednalo o kategorii středního vzdělání bez maturity (velmi ovlivněno vývojem v okrese Nový Jičín). Až na tuto výjimku se současná ekonomická situace odráží silněji v poklesu zaměstnanosti cizinců mužského pohlaví.

4.3.2 Vzdělanostní struktura cizinců dle věku a národnosti

Z hlediska věkového složení zde cizinci nejčastěji pracují mezi 25-34 lety, u mužů lze věkovou hranici posunout až na 44 let. Ve všech věkových kategoriích mužů dominuje střední vzdělání bez maturity, s výjimkou kategorie nad 65 let, kde již převládá vzdělání vysokoškolské či VOŠ. U žen však nastávají větší odlišnosti. Do 25 let věku převažuje středoškolské vzdělání s maturitou, mezi 25-34 lety je to VŠ či VOŠ, od 35 do 54 let se jedná převážně o střední vzdělání bez maturity a ženy nad 55 let mají většinou vzdělání základní nebo žádné. Výjimku tvoří okres Ostrava-město, kde mezi 35-44 lety převládají ženy se středním vzděláním s maturitou a samozřejmě okres Nový Jičín, kde jsou v kategorii mužů do 25 let nejvíce zastoupeni cizinci se základním vzděláním či bez vzdělání a ženy jsou ve všech věkových skupinách vzdělány nejčastěji středoškolsky bez maturity.

Z pohledu vzdělanostní struktury jednotlivých národnostních zastoupení je obecným jevem, že cizinci z méně vyspělých zemí¹²⁹ mají ve většině případů nižší stupeň vzdělání než cizinci se zemí rozvinutých, ale nastat mohou i výjimky¹³⁰. Stupeň vyspělosti země odráží i dostupnost tamního vzdělávání a bezpochyby také možnosti vzdělávání žen, které jsou v mnoha rozvojových zemích velmi omezené, ne-li nemožné. I tyto faktory se projevují na struktuře cizinců z hlediska vzdělanosti.

Zaměřím-li se na nejpočetnější národnostní zastoupení v oblasti, tak v případě Slováků a Poláků se jedná nejčastěji o střední vzdělání bez maturity, u žen s maturitou. Ovšem nelze říci, že by tito uvedení zcela zastínili zbylé vzdělanostní skupiny, s výjimkou Slováků, u nichž mají střední vzdělání bez maturity 2/3 zde zaměstnaných mužů. Shodně je střední vzdělání bez maturity nejobvyklejší u Ukrajinců, ale u ukrajinských žen dosahují nejvyšší počty pouze základního či žádného vzdělání, které dále dominuje u Vietnamců (muži 83 %, ženy 96 %). Naproti tomu Korejci jsou nejvíce zastoupeni v kategorii vysokoškolsky či VOŠ vzdělaných osob, a to ze 2/3 u obou pohlaví (připomínám souvislost této národnosti s managementem a odborným zabezpečením provozu automobilky HMMC a jejích subdodavatelů).

4.4 Kvalifikace cizinců dle výkonu zaměstnání

Kvalifikace cizinců dle kritéria současného výkonu zaměstnání na základě KZAM je agregována do pěti kategorií (viz Kapitola 4.1 a Příloha č. 12). Seřadíme-li jednotlivé kategorie dle četnosti výskytu, můžeme říci, že téměř **2/3 cizinců** jsou zařazeni jako **kvalifikovaní dělníci**, následují zprostředkující profese (pedagogičtí pracovníci, technici apod.), řídící a intelektuální pracovníci (vedoucí, ředitelé, vědci, odborníci apod.), nekvalifikovaní dělníci a řadoví zaměstnanci (nižší administrativní pracovníci, obsluhující pracovníci, prodavači apod.).

Ve skupině kvalifikovaných dělníků tvoří zhruba 79 % subkategorie KZAM 71 a 72, tzn. dělníci při dobývání nerostných surovin, stavební, strojírenští dělníci a kovodělci¹³¹. Ve všech sledovaných okresech je pořadí dle četnosti výkonu shodné, což spolu s vývojem jednotlivých kvalifikačních skupin zachycuje Tabulka 4.4.1.

¹²⁹ Jedná se převážně o zde zaměstnané cizince z asijských zemí a východního bloku.

¹³⁰ Kupříkladu z 50 osob indického občanství zde pracovalo 54 % z nich s VŠ či VOŠ (říjen 2008), zbytek však se základním vzděláním či bez vzdělání.

¹³¹ Podrobněji se jedná především o profese typu zedník, zámečnick, stavební dělník, svářeč, tesař, montér ocelových konstrukcí, mechanik elektronik strojů a zařízení (u žen) a další.

Tabulka 4.4.1 Kvalifikace cizinců a změna jejich počtu v jednotlivých kvalifikačních kategoriích

Kvalifikace cizince dle KZAM	Okres	31.10.2008	28.2.2009	Relativní rozdíl (02/10)
NEKVALIFIKOVANÍ DĚLNÍCI	Frýdek-Místek	213	193	-9,4 %
	Nový Jičín	83	58	-30,1 %
	Ostrava-město	385	384	-0,3 %
Celkem za okresy		681	635	-6,8 %
KVALIFIKOVANÍ DĚLNÍCI	Frýdek-Místek	1 947	1 713	-12,0 %
	Nový Jičín	979	657	-32,9 %
	Ostrava-město	3 024	2 624	-13,2 %
Celkem za okresy		5 950	4 994	-16,1 %
ŘADOVÍ ZAMĚSTNANCI	Frýdek-Místek	126	126	0 %
	Nový Jičín	51	61	+19,6 %
	Ostrava-město	226	230	+1,8 %
Celkem za okresy		403	417	+3,5 %
ZPROSTŘEDKUJÍCÍ PROFESE	Frýdek-Místek	465	348	-25,2
	Nový Jičín	148	137	-7,4
	Ostrava-město	604	616	+2,0 %
Celkem za okresy		1 217	1 101	-9,5 %
ŘÍDÍCÍ A INTELEKTUÁLNÍ PRACOVNÍCI	Frýdek-Místek	361	269	-25,5 %
	Nový Jičín	133	124	-6,8 %
	Ostrava-město	514	519	+1,0 %
Celkem za okresy		1 008	912	-9,5 %

*nezjištěno 6 osob

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

Z tabulky je patrné, že největší úbytek nastal v kategorii kvalifikovaných dělníků, v absolutních hodnotách o 400 osob v Ostravě, o 322 osob v Novém Jičíně a o zbylých 234 osob ve Frýdku-Místku. Vzhledem k největšímu zastoupení této kategorie uvedu dále detailnější rozbor. Největší pokles zapříčinily úbytky v profesích zámečnick, zámečnick strojů (42,6% úbytek), mechanik elektronik strojů a zařízení (74,6% úbytek v profesi, která je ze 70 % vykonávána ženami), svářeč v ochranné atmosféře (35% úbytek) a stavební dělník hlavní stavební výroby (38% úbytek). Poslední jmenovaná profese (a jí podobné) je silně ovlivňována sezónními výkyvy, takže v tomto případě nelze, stejně jako u nekvalifikovaných dělníků v těchto zaměstnáních, zcela jistě tvrdit, že je jejich úbytek zapříčiněn současnou ekonomickou situací, protože zimní období vede bezpochyby k utlumení a pozastavení jejich činností. Za zmínku stojí hornické profese, kde došlo pouze k mírnému snížení či žádné změně, z čehož vyplývá, že krize se v tomto odvětví v podobě propouštění cizinců příliš neprojevila.

Ekonomická situace také nijak markantně neovlivnila počty nekvalifikovaných dělníků a v případě řadových zaměstnanců dochází i nadále k drobnému nárůstu. Propad

počtu zaměstnanců ve zprostředkujících, řídicích a intelektuálních profesích způsobil obzvláště vývoj v okrese Frýdek-Místek, kde došlo k odchodu velkého počtu Korejců, zejména strojírenských techniků, projektantů a analytiků výpočetních systémů, technických inženýrů a dalších odborníků. Nicméně tento úbytek není důsledkem aktuální hospodářské situace. Dle informací ÚP ve Frýdku-Místku, zde byla většina těchto Korejců vyslána mateřskými společnostmi k plnění úkolů na základě smluv o dílo (kontrakty), především v souvislosti s výstavbou a dokončovacími pracemi v automobilce HMMC, přičemž po jejich splnění se postupně navraceli zpět do svých firem. V této souvislosti ještě poznamenám, že za stejným účelem zde byla vyslána k výkonu práce na dobu určitou také řada Slováků a Poláků, a to v dělnických a technických profesích.

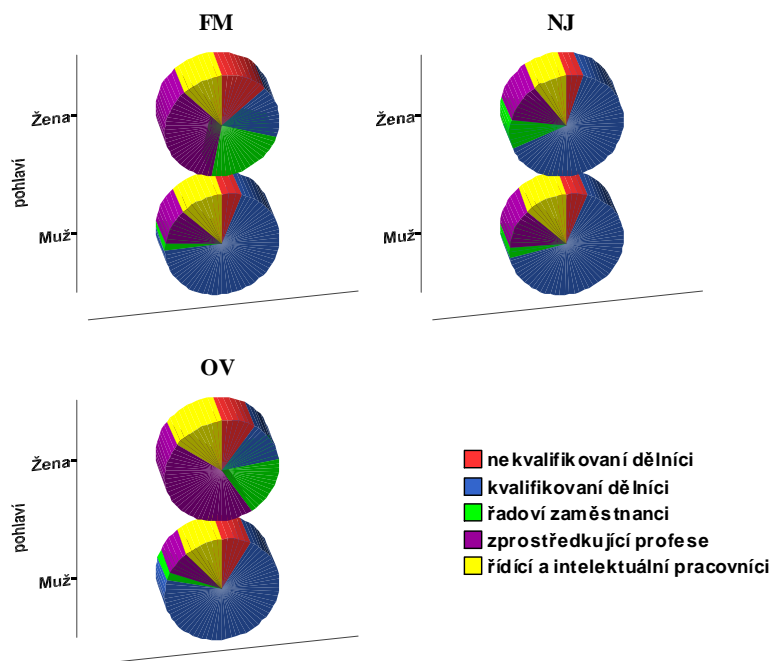
4.4.1 Kvalifikace cizinců v členění dle pohlaví

Naprosto zřejmě existují profese, které jsou převážně nebo zcela vykonávány muži a naopak. Podrobnější rozbor zde ale provádět nelze, proto se omezím na difference v rámci kvalifikačních kategorií. Vzhledem k tomu, že ženy tvoří pouhých zhruba 17 % cizinců pracujících v dané oblasti, je samozřejmé, že dominovat budou ve všech kvalifikačních kategoriích muži. Ovšem výjimku přeci jen potvrzuje **kategorie řadových zaměstnanců**, která je **ze 60 % tvořena ženami**. Vyrovnanější poměr je ještě v kategorii zprostředkujících profesí, kde je podíl žen nad 40 %, v ostatních kategoriích je však podíl mužů okolo 80 % a nad 90 % ve skupině kvalifikovaných dělníků.

Jak jsem již naznačila, nejvíce mužů vykonává profese jako **kvalifikovaný dělník** (cca **70 % mužů**), zatímco pouhá 2 % z nich jsou kvalifikováni jako řadoví zaměstnanci. Přibližně **třetina** z celkového počtu **žen** zastává pozice v oblasti **zprostředkujících profesí** a nejméně jich pracuje na postech typu nekvalifikovaný dělník (okolo 9 % žen). Nicméně v jednotlivých okresech dochází k určitým modifikacím, jak také ukazuje Graf 4.4.1.

Počty kvalifikovaných dělníků mužského pohlaví zaujímají ve všech okresech prvenství, ovšem největší podíl mají v Ostravě, stejně jako ženy ve zprostředkujících profesích. Za povšimnutí stojí kvalifikační zařazení žen v okrese Nový Jičín, který se v této kategorii silně vymyká tím, že zde ženy nejčastěji pracují na pozicích kvalifikovaných dělníků. Tudíž jejich podíly v ostatních kategoriích jsou nejnižší ze všech okresů. Ve Frýdku-Místku jsou ženy nejméně zastoupeny v kategorii řídicích a intelektuálních pracovníků, nikoli na postech nekvalifikovaných dělníků jako ve zbylých okresech, ale rozdíl je velmi mírný.

Graf 4.4.1 Kvalifikace cizinců v okresech z hlediska pohlaví (k 31.12.2008)

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

Vývoj ve sledovaném období relativně koresponduje se zjištěními v Kapitole 4.3.1. Tedy ve všech kvalifikačních kategoriích poklesl počet mužů, statisticky nevýznamně v případě řadových zaměstnanců, kdežto u žen došlo k úbytku pouze v dělnických profesích a naopak k nárůstu v kategorii řadových zaměstnanců, zprostředkujících profesí a téměř beze změny u nich zůstaly řídicí posty a intelektuální profese. Diference v jednotlivých okresech samozřejmě nastaly. V Novém Jičíně došlo k nárůstu kategorie řadových zaměstnanců u obou pohlaví. V Ostravě nedošlo na straně žen k výraznějším změnám, a to ani v případě mužů v kategorii nekvalifikovaných dělníků a zprostředkujících profesí, pouze vzrostly počty mužů v řídicích a intelektuálních profesích.

Obecně je možné vyvodit, že krize zasáhla většinou dělnické profese, bereme-li v úvahu, že pokles ve skupinách vysoce kvalifikovaných cizinců způsobil z převážné části odchod Korejců pracujících v HMMC dočasně v rámci kontraktu.

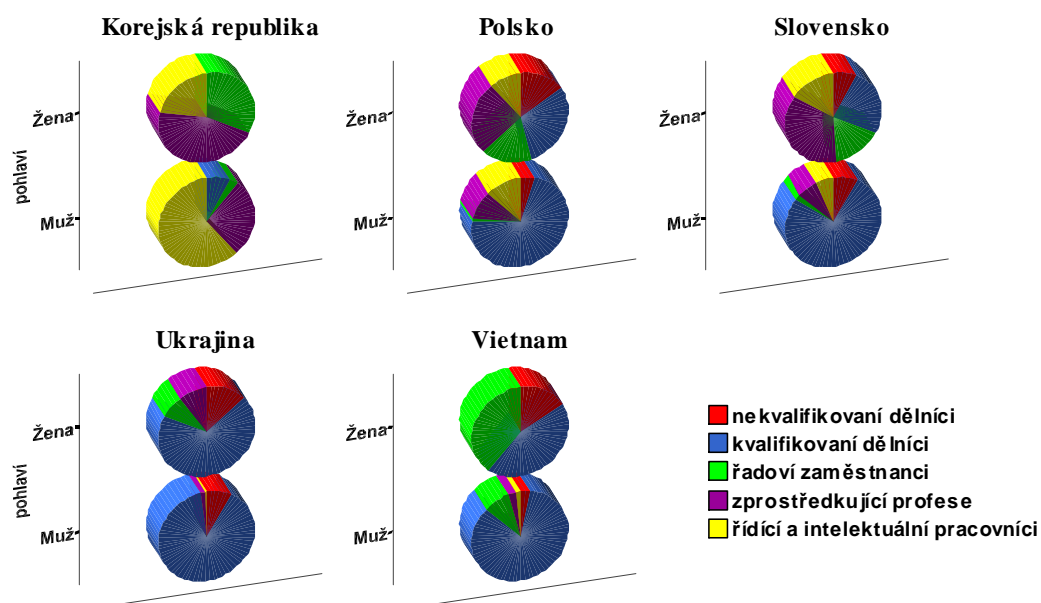
4.4.2 Kvalifikace cizinců dle věku a národnosti

Kategorie kvalifikovaný dělník dominuje u mužů ve všech věkových skupinách a zároveň se dle věku neliší ani jejich nejnižší uplatnění v podobě řadových zaměstnanců. Výjimku tvoří muži do 25 let v okresech Frýdek-Místek a Nový Jičín, kde jsou nejméně zastoupeni jako řídicí pracovníci a v intelektuálních profesích.

Větší rozdílnosti tedy nastávají opět jen u žen. Do 25 let a dále od 35 let výše u nich převládá zařazení jako kvalifikovaný dělník. Naopak nejnížší podíl mají v tomto věku v řídicích funkcích a intelektuálních profesích, ovšem v okrese Nový Jičín se jedná o kategorii řadových zaměstnanců. V Ostravě a Frýdku-Místku je však u žen do 25 let a u žen mezi 35-44 lety nejsilnější zastoupení ve zprostředkujících profesích a další výjimka nastává ve Frýdku-Místku u žen ve věku 45-54 let a v Ostravě u žen ve věku 55-64 let, které nejvíce pracují na postech nekvalifikovaných dělníků. Ženy ve věku 25-34 let jsou nejčastěji zaměstnány ve zprostředkujících profesích, vyjma okresu Nový Jičín, kde se jedná rovněž o kategorii kvalifikovaný dělník. Nejméně se v tomto věku nacházejí na pozicích nekvalifikovaných dělníků.

Kvalifikaci nejčtenějších národnostních zastoupení v oblasti ilustruje Graf 4.4.2. Jak již bylo několikrát zmiňováno, převážnou většinu Korejců řadíme do skupiny vysoce kvalifikovaných cizinců (přes 85 %), kteří jsou činní v odborných, technických a řídicích funkcích automobilky HMMC a jejích subdodavatelů. Ve Frýdku-Místku a Ostravě jsou částečně zaměstnáváni také jako kvalifikovaní dělníci (muži) a řadoví zaměstnanci (zejména ženy). Ženy, tvořící pouhých 4 % korejské populace pracující v oblasti, mají vyšší podíl ve zprostředkujících profesích, u mužů jsou to jednoznačně řídicí posty.

Graf 4.4.2 Kvalifikace cizinců z hlediska státního občanství v členění dle pohlaví (k 31.12.2008)

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

U ostatních uvedených v podstatě převládají kvalifikovaní dělníci, a to u obou pohlaví, vyjma žen slovenského občanství, které jsou častěji zaměstnávány ve zprostředkujících profesích. Z Polska přichází pracovat jako kvalifikovaný dělník 70 % cizinců. Toto zařazení převládá i u žen (15% občanů Polska v oblasti), jež se v této kategorii soustřeďují obzvláště v Novém Jičíně, zatímco ve zbylých okresech u nich převažuje spíše kategorie zprostředkujících profesí. Ženy také častěji než muži pracují jako nekvalifikovaní dělníci. Ve Frýdku-Místku pracuje téměř třetina Poláků jako horník, v Novém Jičíně více než polovina z nich vykonává zaměstnání mechanika elektronika strojů a zařízení (zde došlo k významnému poklesu), v Ostravě jsou Poláci nejčastěji svářeči.

Také Slováci jsou ze 70 % kvalifikovanými dělníky, u žen (tvoří 19 % občanů SR v oblasti) je toto zastoupení nejvyšší opět pouze v Novém Jičíně. Slováci se silně uplatňují jako stavební dělníci, zámečníci, tesaři, zedníci, horníci (Frýdek-Místek) a v Novém Jičíně, stejně jako Poláci, mechanici elektronici strojů a zařízení. Ženy rovněž často pracují jako zdravotní sestry. Významnější je také zastoupení Slováků v pomocných profesích.

U Vietnamců a Ukrajinců tvoří kvalifikovaní dělníci 83%, resp. 87% podíl a až na nepatrné výjimky se ve vyšších kvalifikačních kategoriích neuplatňují. Rozdíl mezi nimi nastává v typu výkonu zaměstnání. Ukrajinci pracují převážně jako zedníci, omítkáři a další kvalifikovaní či nekvalifikovaní dělníci na stavbách, v Novém Jičíně téměř polovina z nich pracuje jako obsluha stacionárních strojů (členové družstev) a ve Frýdku-Místku jsou samozřejmě uplatněni převážně jako horníci. Třetina Vietnamců je zaměstnána jako svářeči (zejména Frýdek-Místek, Ostrava), dále se jedná o zámečníky a dělníky v elektrotechnice (především Nový Jičín), další dělnické profese a zaměstnávání jsou také jako kuchaři a prodavači, i když tato povolání jsou rozhodně více vykonávána na živnostenský list. Ženy ukrajinského původu (tvoří 15,6 % občanů Ukrajiny v oblasti) občas zastávají i zprostředkující profese, což u žen z Vietnamu (tvoří 10 % občanů Vietnamu v oblasti) nenastává.

4.5 Závislost vzdělání a kvalifikace na výkonu zaměstnání

Lidé mnohdy nevykonávají takové povolání, na které dosahují svým vzděláním a schopnostmi, což je stupňováno u osob, jenž nemohou delší dobu nalézt odpovídající zaměstnání nebo se nalézají v tíživých životních situacích a také u cizinců, převážně ze třetích zemí, přicházejících za vidinou vyššího výdělku. Zajímalo mě tedy, do jaké míry cizinci

vykonávají zaměstnání pod svou kvalifikační (vzdělanostní) úrovní a naopak, což jasně ukazuje Tabulka 4.5.1.

Tabulka 4.5.1 Závislost vzdělání a kvalifikace na výkonu zaměstnání cizinců (k 31.12.2008)

Kvalifikace a vzdělání	Nekvalifikovaní dělníci (KZAM 9)		Kvalifikovaní dělníci (KZAM 6,7,8)		Řadoví zaměstnanci (KZAM 4,5)		Zprostředkující profese (KZAM část. 2, 3)		Řídící a intelektuální pracovníci (KZAM 1, část. 2)	
	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena	Muž	Žena
Základní a bez vzdělání	43,8 %	49,2 %	21,9 %	28,5 %	12,6 %	13,2 %	4,7 %	1,9 %	0,9 %	0 %
Střední bez maturity	46,2 %	21,9 %	67,5 %	51,8 %	44,3 %	34,3 %	8,3 %	3,1 %	1,6 %	1,7 %
Střední s maturitou	8,4 %	25,8 %	9,7 %	17,8 %	27,5 %	39,7 %	34,6 %	52,9 %	15,7 %	7,9 %
Vysokoškolské a vyšší odborné	1,6 %	3,1 %	0,8 %	1,9 %	15,6 %	12,8 %	52,4 %	42,1 %	81,8 %	90,4 %

*nezjištěno 35 osob

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

V tabulce můžeme vidět podíly různě vzdělaných cizinců v pěti kvalifikačních kategoriích, přičemž šedě zvýrazněné hodnoty znázorňují metodický předpoklad pro zhodnocení kvalifikace čili situaci, kdy vzdělání odpovídá výkonu zaměstnání. Hodnoty růžové symbolizují vyšší než potřebný a naopak hodnoty žluté nižší než odpovídající stupeň vzdělání. Samozřejmě opět připomínám, že se jedná o orientační kvalifikační zařazení, protože takto obecně nelze přesně vymezit potřebnost konkrétního stupně vzdělání na dané pracovní pozici.

Nicméně s poměrně značnou přesností lze tvrdit, že **zhruba polovina** zde zaměstnaných cizinců **vykonává pomocné a nekvalifikované práce (KZAM 9) pod úrovní svého vzdělání**. Dokonce i profese kvalifikovaných dělníků jsou obsazovány cizinci s maturitou či vyšším vzděláním méně než nekvalifikované práce (s výjimkou mužů s maturitou). Obecně je možno konstatovat, že se tento jev (od úrovně středního vzdělání s maturitou) dotýká ve větší míře žen než mužů. Stejně tak však cizinci vykonávají i zaměstnání, kterému by měl odpovídat vyšší stupeň vzdělání, než jakého dosahují (kupříkladu podíl mužů se základním vzděláním v kategorii zprostředkujících profesí¹³²). Pominu-li, že řadu zprostředkujících profesí lze stále zastávat se středním vzděláním s maturitou atd., pak i zde se dá vysledovat určitá převaha v rámci genderu, ovšem tentokrát na straně mužů.

¹³² Tuto kategorii navyšují ve Frýdku-Místku Korejci se základní a praktickou školou na pozicích strojních techniků a tomu podobných zaměření, v Novém Jičíně rovněž profesionální sportovci (např. basketbalové družstvo Nový Jičín) a další.

Přesto však, až na jisté odchylky, které mohly vzniknout z nepřesnosti kvalifikačního zařazení, šedé buňky naznačují, že nejvyšší podíly cizinců vzdělanostně relativně odpovídají pracovní kvalifikaci, ovšem jednoznačně se o toto tvrzení opřít nelze. Přesvědčivý podíl z hlediska odpovídajícího vzdělání vykazuje pouze kategorie kvalifikovaných dělníků a řídících a intelektuálních profesí, případně i profesí zprostředkujících.

Srovnáme-li tuto závislost z hlediska národností bez zřetele k přesným tabulkovým hodnotám, pak lze uvedené kvalifikačně-vzdělanostní rozložení aplikovat na Slováky, Poláky i Ukrajince. Korejci jsou specifickou skupinou, kde kvalifikovaní dělníci dosahují z 85 % středního vzdělání s maturitou, avšak více než 60 % řadových zaměstnanců má nejvýše střední vzdělání bez maturity a asi 6 % pracovníků ve zprostředkujících profesích má pouze základní vzdělání. Kontrastem k nim jsou Vietnamci, u nichž obě dělnické kategorie dosahují 90 % osob a řadoví zaměstnanci více než 2/3 osob se ZŠ či bez vzdělání a 75 % Vietnamců ve zprostředkovatelských profesích má střední vzdělání bez maturity.

Zjednodušeně je mohu říci, že cizinci z vyspělých zemí zastávají častěji pozice odpovídající jejich vzdělání a pracují spíše ve vyšších kvalifikačních kategoriích. Pro občany některých méně vyspělých zemí je příznačnější zastoupení vzdělanějších osob v méně kvalifikovaných povoláních.

4.6 Rozbor ekonomických činností cizinců dle odvětvové struktury

V jakém sektoru hospodářství jsou cizinci v daných okresech MSK zaměstnáni vypovídá Tabulka 4.6.1. K tomuto určení byla využita Klasifikace ekonomických činností CZ-NACE, která byla zavedena s účinností k 1.1.2008 a nahradila tak Odvětvovou klasifikaci ekonomických činností OKEČ¹³³. CZ-NACE člení sektory hospodářství do 21 sekcí s alfabetským kódem a dále podrobněji do oddílů, skupin a tříd¹³⁴.

Vzhledem k hospodářskému zaměření kraje není nic překvapivého, že nejvyšší zastoupení mají cizinci **ve zpracovatelském průmyslu**, v němž pracuje přibližně **40 %** z nich, a dalších téměř **30 %** působí **ve stavebnictví**. Dále se v regionu významněji uplatňují v oblasti zdravotnictví (Slováci, zejména Ostrava a Frýdek-Místek) těžby a dobývání (Poláci,

¹³³ Dle Sdělení ČSÚ z 18.9.2007 o zavedení CZ-NACE tato klasifikace „zohledňuje technologický rozvoj a strukturální změny hospodářství za posledních 15 let, je relevantnější s ohledem na hospodářskou realitu a lépe srovnatelná s jinými mezinárodními klasifikacemi“.

¹³⁴ Oddíly jsou označeny dvojmístným, skupiny trojmístným a třídy čtyřmístným numerickým kódem.

Slováci, případně Ukrajinci, Frýdek-Místek) a také v profesních, vědeckých a technických činnostech, kde se ze 78 % jedná o právní a účetnické činnosti.

Tabulka 4.6.1 Zaměstnanost cizinců evidovaných ÚP v oblasti dle CZ-NACE a její změna

Zaměstnanost cizinců dle CZ-NACE zaměstnavatele	31.10.2008	28.2.2009	Absolutní změna (02-10)	Relativní změna (02/10)
A zemědělství, myslivost, lesnictví, rybářství	85	38	-47	-55,3 %
B těžba, dobývání	440	421	-19	+4,3 %
C zpracovatelský průmysl	3 719	2 893	-826	-22,2 %
F stavebnictví	2 606	2 387	-219	-8,4 %
G obchod, opravy spotřebičů, mot. vozidel	309	332	+23	+7,4 %
H doprava a skladování	232	237	+5	+2,2 %
I ubytování, stravování a pohostinství	131	132	+1	+0,8 %
J informační a komunikační činnosti	192	204	+12	+6,3 %
M profesní, vědecké a technické činnosti	418	334	-84	-20,1 %
N administrativní a podpůrné činnosti	153	101	-52	-34 %
P vzdělávání	166	185	+19	+11,4 %
Q zdravotní a sociální péče	488	492	+4	+0,8 %
ostatní (D, E, K, L, O, R, S, U)¹³⁵	321	301	-20	-6,2 %

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

Rozsah oblastí spadajících do **zpracovatelského průmyslu** je velmi široký, proto dále upřesním ty, v nichž jsou cizinci nejčastěji zaměstnáni. Tedy přibližně **1/3** pracuje v oblasti **výroby kovových konstrukcí a kovodělných výrobků, kromě strojů a zařízení** (oddíl 25 CZ-NACE), a to z 60 % v Ostravě. Dalších **25 %** cizinců je v rámci zpracovatelského průmyslu zaměstnáno ve **výrobě motorových vozidel** (oddíl 29 CZ-NACE), z toho více než polovina z nich ve Frýdku-Místku. Ve **výrobě základních kovů, hutního zpracování kovů a slévárenství** (oddíl 24 CZ-NACE) se uplatňuje **15 %** cizinců v okresech Ostrava (větší mírou) a Frýdek-Místek. Dále se jedná o **výrobu elektrických zařízení** (oddíl 27 CZ-NACE), v níž jsou z 80 % zastoupeni v okrese Nový Jičín, a **výrobu strojů a zařízení jinde nezařazených** (oddíl 28 CZ-NACE), v níž jsou ze 2/3 zaměstnáni v Ostravě.

Percentuálně nejvyšší pokles zahraniční zaměstnanosti byl do února 2009 zaznamenán v posledních dvou jmenovaných odvětvích zpracovatelského průmyslu, a to o 46 % v oddílu 27¹³⁶ (převážně Slováků a Vietnamců), a o 56,4 % v oddílu 28 (převážně Slováků, Číňanů – z původně 49 osob v říjnu 2008 pokles na 0, a případně Vietnamců).

¹³⁵ D – výroba elektřiny, plynu, tepla, klim. vzduchu; E – zásobování vodou, odpadní vody, odpady; K – peněžnictví a pojišťovnictví; L – činnosti v oblasti nemovitostí; O – veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení; R – kultura, zábava, rekreace; S – ostatní činnosti, U – exteriorní organizace a instituce.

¹³⁶ V oblasti výroby elektrických zařízení působí na Novojičínsku firmy Continental Automotive Systems, Siemens Elektromotory, s.r.o. a další, kde v prvním případě došlo i k hromadnému propouštění, tudíž se domnívám, že mezi řadou propuštěných byli i zahraniční pracovníci. To dokládá i fakt, že profese mechanik

V oblasti výroby motorových vozidel (kromě motocyklů), přívěsů a návěsů se jednalo o 34,8% úbytek, lišící se dle okresů. V okrese Frýdek-Místek, došlo k poklesu o 34 % (na němž se téměř výhradně podíleli Korejci v souvislosti odchodem po splnění úkolů v automobilce HMMC – viz Kapitola 4.4), v Ostravě se jednalo o 48 % (převážně Slováků) a v Novém Jičíně o 14,8 %¹³⁷. V rámci oddílu 25 CZ-NACE se jednalo o 15,7% snížení, které se dotklo převážně Poláků, zatímco zahraniční zaměstnanost v oddílu 24 dokonce nepatrně vzrostla (o 1,6 %) ¹³⁸.

Ve stavebnictví pracují cizinci drtivou většinou v oblasti výstavby budov (oddíl 41 CZ-NACE), a to z 68 % v okrese Ostrava-město (především Slováci, Ukrajinci, případně Poláci¹³⁹), a z 30 % ve Frýdku-Místku (Slováci, případně Poláci). Pokles ve stavebnictví nebyl silný a do velké míry byl ovlivněn sezónními výkyvy. Patrný byl u občanů Slovenska, u nichž poklesla zaměstnanost o 15,5 %, zatímco Ukrajinců v této oblasti do února přibýlo 21 % .

Vrátím-li se ještě k výsledkům v Tabulce 4.6.1, za povšimnutí stojí 34% pokles zaměstnanosti cizinců v administrativě, který lze jednoduše vysvětlit v souvislosti s činností agentur zprostředkujících práci. Polovina cizinců provozujících činnosti související se zaměstnáváním (oddíl 78 CZ-NACE) působí v okrese Nový Jičín, kde také došlo k nejvyššímu poklesu jejich aktivit. Jedná se především o Slováky a Poláky, přičemž více se úbytek projevil na polské straně. K vyššímu poklesu došlo také v sekci M CZ-NACE, a to právě v oblasti právních a účetnických činností. V oblasti zemědělství se jedná o sezónní vliv.

4.6.1 Ekonomické činnosti cizinců dle okresu, pohlaví a národnosti

V rámci jednotlivých okresů nastávají určité difference z hlediska zaměření hospodářství, z čehož vyplývá, že i zahraniční zaměstnanost bude mít mírně odlišnou strukturu, ostatně jak naznačuje Graf 4.6.1.

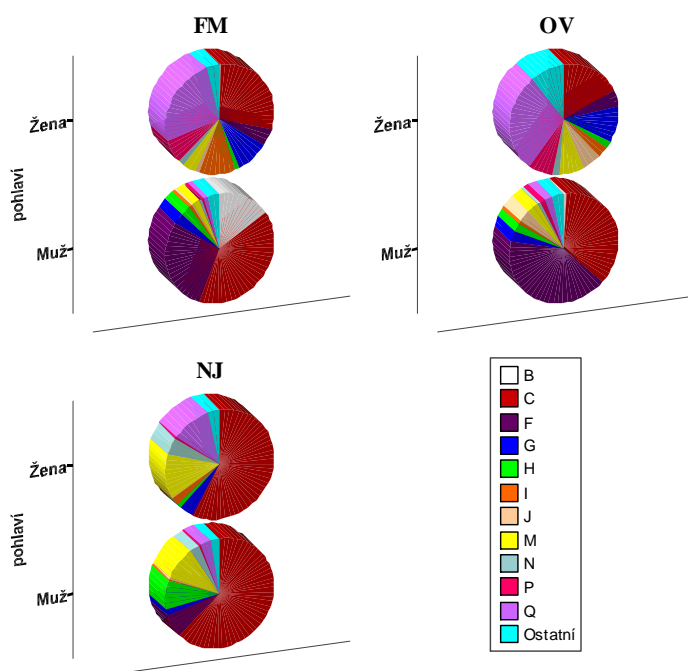
elektronik strojů a zařízení, kterou tato společnost ve velké míře poptávala, doznala u cizinců obrovského úbytku (tato profese je uplatňována také ve společnosti Tatra, a.s. a dalších).

¹³⁷ Na Novojičínsku lze v tomto odvětví uvést působnost firem Visteon-Autopal Services, Tatra, a.s. apod., které byly rovněž nuceny hromadně propouštět.

¹³⁸ V těchto odvětvích působí např. Arcelor Mittal Steel, EVRAZ Vítkovice Steel, kde došlo také k odchodu mnoha zaměstnanců, domnívám se, že mezi nimi bylo i několik cizinců. Nicméně v dalších společnostech tohoto zaměření zřejmě k propouštění cizinců dosud nedocházelo nebo se naopak jejich stavy zvyšovaly (ve Frýdku-Místku se jejich počet v tomto odvětví zvýšil o 48 osob, převážně ze Slovenska).

¹³⁹ Jen pro zajímavost, v únoru 2009 evidoval ÚP v Ostravě 60 občanů Kosova, z toho ve stavebnictví pracovalo 57 z nich.

Graf 4.6.1 Ekonomické činnosti cizinců v okresech MSK dle CZ-NACE zaměstnavatele (k 31.12.2008)

Zdroj: ÚP FM, NJ, OV, OKpráce

Ve zpracovatelském průmyslu (sekce C) má zahraniční zaměstnanost jednoznačně nejvyšší podíl v okrese Nový Jičín, kde je v této sekci zaměstnáno 63 % mužů a 58 % žen, zatímco ve stavebnictví (sekce F) působí pouze 7 % mužů. Frýdek-Místek se již vyznačuje poněkud nižším podílem cizinců na zpracovatelském průmyslu (40 % mužů, 30 % žen) a Ostrava je charakteristická nejnižším podílem cizinců v tomto odvětví (37 % mužů a pouhých 18 % žen). Avšak tyto dva okresy mají výrazně vyšší zastoupení cizinců ve stavebnictví¹⁴⁰, přičemž v okrese Ostrava má zahraniční účast mužů ve stavebnictví vyšší podíl než ve zpracovatelském průmyslu, a to o 5 p.b. Zároveň je v těchto okresech téměř 30% zastoupení žen v oblasti zdravotnictví (zdravotní sestry ze Slovenska). V okrese Frýdek-Místek tvoří 15% podíl muži pracující v oblasti těžby a dobývání.

V Novém Jičíně jsou cizinci u obou pohlaví výrazněji zaměstnáni také v právních a účetnických činnostech (většinou se jedná o Ukrajince, zřejmě v souvislosti s družstvy) a u mužů je výraznější také uplatnění v oblasti dopravy a skladování (sekce H CZ-NACE).

I přesto, že jsem již v mnoha případech naznačila národnostní skladbu v jednotlivých odvětvích, ještě jednou provedu shrnutí. Korejci a Vietnamci pracují v naprosté většině

¹⁴⁰ V okrese Frýdek-Místek je ve stavebnictví zaměstnáno 29 % mužů a 8 % žen, v Ostravě se jedná rovněž o 8% podíl žen.

ve zpracovatelském průmyslu. Ukrajinci vykazují nejvyšší zaměstnanost ve stavebnictví a dále rovněž ve zpracovatelském průmyslu, přičemž u žen jsou výraznější také již zmíněné právní a účetnické činnosti (oddíl sekce M). Poláci a Slováci jsou kromě výše uvedených sekcí také často zaměstnáváni v oblasti těžby a dobývání (sekce B; Frýdek-Místek), Slováci dále v dopravě a skladování (sekce H), ve zdravotnictví (větší měrou ženy; sekce Q) a právních a účetních činnostech. Poláci více figurují ještě v informačních a komunikačních činnostech (sekce J).

4.6.2 Kvalifikace cizinců v sektorech hospodářství

V rámci stanovených pěti kvalifikačních kategorií nyní nastíním, v jakých odvětvích se nejčastěji vyskytují. Nejvyšší počet nekvalifikovaných i kvalifikovaných dělníků se nachází ve zpracovatelském průmyslu, a to 43 % v obou případech (především oddíl 25 CZ-NACE¹⁴¹), dalších téměř 30 %, resp. 40 % z nich pracuje ve stavebnictví. Významnější podíl nekvalifikovaných dělníků, konkrétně 7,5 %, pracuje v právních a účetnických činnostech (oddíl sekce M) a stejný podíl mají rovněž kvalifikovaní dělníci v oblasti těžby a dobývání.

Kategorie řadových zaměstnanců je z 28 % zastoupena v ubytování, stravování a pohostinství (sekce I), dalších 26 % pracuje v oblasti obchodu, oprav spotřebičů a motorových vozidel (sekce G) a 11 % ve zpracovatelském průmyslu.

Zprostředkující, řídicí a intelektuální profese jsou nejvíce uplatňovány ve zpracovatelském průmyslu, a to v prvním případě z 29 % a v druhém případě ze 43 %, přičemž z poloviny v oblasti výroby motorových vozidel (Korejci). Dále se shodně v obou kategoriích jedná o zdravotnictví, a to z 21 %, resp. 24 %. Ve zprostředkujících profesích je třetím nejčastějším odvětvím vzdělávání (sekce P) s 13% účastí, u řídicích a intelektuálních pracovníků jsou to z 15% podílem informační a komunikační činnosti (sekce J).

4.7 Shrnutí a profily cizinců dle národnosti

Cizinci evidovaní ÚP na území vybraných okresů mají většinou střední vzdělání bez maturity a přibližně 2/3 z nich pracují jako kvalifikovaní dělníci převážně ve zpracovatelském

¹⁴¹ V kategorii nekvalifikovaných dělníků se jedná o 23,1 % v oddílu 25 (kovové konstrukce a kovodělné výrobky), 8,5 % v oddílu 29 (motorová vozidla), 3,3 % v oddílu 24 (kovy, hutní zpracování, slévárnictví). V kategorii kvalifikovaných dělníků je v oddílu 25 zaměstnáno 15,6 %, v oddílu 29 se jedná o 6,6 %, v oddílu 24 je to 9,9 %.

průmyslu a stavebnictví. U žen, které se na zahraniční zaměstnanosti v oblasti podílejí asi 17 %, je častější střední vzdělání s maturitou a s výjimkou okresu Nový Jičín, kde i ony dominují v kategorii kvalifikovaných dělníků se středním vzděláním bez maturity, zastávají spíše zprostředkující profese.

Uvedené charakteristiky jsou především odrazem nejvíce zastoupených národností, tedy Slováků a Poláků. Z tohoto důvodu jsem se pokusila o vytvoření určitých profilů pěti nejpočetnějších národnostních skupin, aby bylo možné lepší srovnání a shrnutí dosažených výsledků. Jednotlivé profily jsou vytvořeny dle modální kategorie daných charakteristik (věk, vzdělání, kvalifikace, zaměstnání, místo zaměstnání) v rámci jednotlivých národností v členění dle pohlaví¹⁴².

Občané Slovenska

- *Muž* se středním vzděláním bez maturity, ve věku 45-49 let, pracující v okrese Ostrava-město ve stavebnictví (sekce F) nebo zpracovatelském průmyslu (sekce C) jako kvalifikovaný dělník, v případě stavebnictví konkrétně jako zedník (případně stavební tesař ve věku 35-39 let), ve zpracovatelském průmyslu jako zámečník, zámečník strojů,
- *Žena* se středním vzděláním s maturitou, ve věku 25-29 let či 30-34 let, pracující v okrese Ostrava-město ve zdravotnictví (sekce Q) jako zaměstnanec ve zprostředkujících profesích, konkrétně jako zdravotní sestra.

Občané Polska

- *Muž* se středním vzděláním bez maturity, ve věku 45-49 let (případně 40-44 let), pracující v okrese Frýdek-Místek v oblasti těžby a dobývání (sekce B) jako kvalifikovaný dělník, konkrétně jako horník/dělník v uhelných dolech,
- *Žena* s vysokoškolským či VOŠ vzděláním (případně s maturitou), ve věku 25-29 let (případně 20-24 let), pracující v okrese Ostrava-město v oblasti informačních a komunikačních činností (sekce J) jako řídící nebo intelektuální pracovník (případně v kategorii zprostředkujících profesí), konkrétně jako inženýr správce operačních systémů či programátor operačních systému (případně operátor výpočetní techniky).

¹⁴² Jedná pouze o orientační určení, kdy zejména u nízkého zastoupení žen z třetích zemí je četnost společných charakteristik velmi nízká.

Občané Ukrajiny

- *Muž* se základním vzděláním nebo bez vzdělání (případně se středním bez maturity), ve věku 20-24 let (případně 25-29 let), pracující v okrese Ostrava-město ve stavebnictví (sekce F) jako kvalifikovaný dělník, konkrétně jako zedník,
- *Žena* se základním vzděláním nebo bez vzdělání, ve věku 25-29 let (případně 30-34 let), pracující v okrese Nový Jičín v oblasti právních a účetnických činností (oddíl sekce M) jako kvalifikovaný dělník, konkrétně jako obsluha stacionárních strojů.

Občané Korejské republiky

- *Muž* s vysokoškolským či VOŠ vzděláním, ve věku 40-44 let, pracující v okrese Frýdek-Místek ve zpracovatelském průmyslu (sekce C) jako řídící či intelektuální pracovník, konkrétně vedoucí velké zpracovatelské organizace,
- *Žena* s vysokoškolským či VOŠ vzděláním, ve věku 25-29 let, pracující v okrese Frýdek-Místek ve zpracovatelském průmyslu (sekce C) jako zaměstnanec ve zprostředkujících profesích, konkrétně jako referent administrativy.

Občané Vietnamu

- *Muž* se základním vzděláním nebo bez vzdělání, ve věku 20-24 let, pracující v okrese Nový Jičín (případně Ostrava-město) ve zpracovatelském průmyslu (sekce C) jako kvalifikovaný dělník, konkrétně jako dělník v elektrotechnice (případně v Ostravě jako svářeč v ochranné atmosféře),
- *Žena* se základním vzděláním nebo bez vzdělání, ve věku 35-39 let, pracující v okrese Nový Jičín (případně Ostrava-město) ve zpracovatelském průmyslu (případně v Ostravě v oblasti ubytování, stravování pohostinství – sekce I) jako kvalifikovaný dělník (případně v Ostravě jako řadový zaměstnanec), konkrétně jako dělník v elektrotechnice (případně v Ostravě jako pomocný kuchař či servírka).

Z předložených výsledků je zřejmé, že vzdělanostní struktura cizinců je jednoznačně nižší v případě zaostalejších zemí (výrazněji u žen). Dále je patrné, že ženy ze sousedních států (Polska a Slovenska) mají vyšší vzdělanostní i kvalifikační úroveň než muži. Zato rozdíly v kvalifikaci cizinců ze třetích zemí nejsou z hlediska pohlaví téměř žádné, a to ani v případě Korejců, ovšem zde se jedná převážně o vysoce kvalifikované pracovníky.

5 Dopady, zhodnocení a doporučení

Příliv zahraničních migrantů do MSK a potažmo do celé ČR je v dnešní době faktem, kterému se není možno vyhnout. Česká populace stárne, na pracovním trhu stále existuje nesoulad mezi nabídkou a poptávkou a ani konflikty, katastrofy, špatné životní podmínky a bída nikdy nevymizí ze světa. Je tedy třeba se s tímto fenoménem smířit a začít se hlouběji zabývat otázkou, jakým způsobem co nejvíce začlenit a integrovat cizince do poměrně uzavřené, mnohdy až xenofobní české společnosti tak, aby byla tato snaha prospěšná pro obě strany.

Záměrem této části je zhodnocení současné situace v MSK z hlediska působení a života cizinců, uvedení s tím spojených dopadů na ekonomiku a celou společnost a následná doporučení týkající se jejich integrace, migrační politiky a případně dalších oblastí. Podotýkám, že vzhledem k nemožnosti kvantifikace či jiného podložení některých zde uvedených skutečností, je tato část pojata spíše jako úvaha a osobní náhled na danou problematiku.

5.1 Zhodnocení a dopady

Řada lidí vnímá soužití s cizinci velmi negativně a mnoho z nich se může domnívat, že berou práci českým lidem, protože jsou ochotni pracovat za nižší mzdy a za podmínek nepřijatelných pro české uchazeče. Je sice pravdou, že MSK je v souvislosti s následky proběhlé restrukturalizace hospodářské základny oblastí s vyšší nezaměstnaností, takže by se na první pohled dalo říci, že zaměstnávání cizinců k jejímu snižování nepřispívá, avšak stále existují pracovní místa, která zaměstnavatelé nemohou obsadit českými uchazeči, ať už z důvodu neatraktivní práce, nízkého ohodnocení či naopak z důvodu nedostatečné kvalifikace nebo odborné způsobilosti české nabídkové strany.

A právě v těchto případech jsou zaměstnavatelé „nuceni“ poptávat pracovní sílu ze zahraničí. Uvozovky jsem užila, protože ne vždy jsou zaměstnavatelé nuceni. Zaměstnávat cizince je výhodné i pro ně. Vytvořit domněnku „podřadné“ práce, odradit tak české uchazeče a poté zaměstnat zahraničního pracovníka s nižšími mzdovými náklady, přece přináší prospěch oběma stranám, jak zaměstnavateli, tak cizinci, který získá práci a pro něj i přesto dobrý plat. Ovšem v případě nedostatku kvalifikované a specificky způsobilé pracovní síly skutečně není jiná možnost. Jako příklad lze uvést investici HMMC. Nárůst pracovních

povolení Korejců v evidenci ÚP ve Frýdku-Místku je opodstatněný právě z důvodu silně specificky orientovaných technických a odborných požadavků kvalifikace při přípravě zázemí automobilky. Tento závěr jednoznačně koresponduje s teorií segmentovaného trhu práce, tedy že vzhledem k existenci jednotlivých segmentů nemusí cizinci negativně ovlivňovat pracovní příležitosti v oblasti.

Přítomnost cizinců (legální) v regionu v posledních letech značně vzrostla. V roce 2008 překonala hranici 25 000 osob. Souběžně s nárůstem jejich pobytu se zvyšuje i zahraniční zaměstnanost, která do značné míry koreluje s hospodářským cyklem, tedy narůstá v období expanze a naopak klesá v recesi. Silně cyklický charakter zahraniční zaměstnanosti dokazuje i studie MF z roku 2007, kde je zachycen vztah mezi růstem HDP a počtem zahraničních pracovníků v ČR v letech 1996-2007 (viz Příloha č. 13)¹⁴³. Při zohlednění zpoždění, které nastává u vývoje zahraniční zaměstnanosti ve vztahu k vývoji HDP, skutečně existuje silná závislost těchto dvou veličin.

Vysvětlení je nasnadě. Ekonomika se ve fázi expanze vyznačuje růstem HDP zapříčiněným zvýšenou spotřebitelskou poptávkou, na kterou firmy reagují růstem objemu výroby, což není možné bez rozšíření výrobních kapacit. To znamená, že najímají dodatečné výrobní faktory, tedy mimo jiné vytvářejí nová pracovní místa. Zaměstnanost roste a zvyšuje se příjem domácností, ty mohou více nakupovat a zisky firem rostou. Navyšující se zisky firem lákají do oblasti i nové subjekty, řekněme investory ze zahraničí, kteří rovněž přispívají k tvorbě nových pracovních míst, atd. Řada původně nezaměstnaných uchazečů o zaměstnání nachází uplatnění, nicméně velké množství nově vytvořených pracovních míst nelze pokrýt domácí pracovní silou (nedostatek vhodných uchazečů) a firmy začnou najímat cizince, čímž tito zahraniční pracovníci de facto umožňují vyšší růst HDP a přispívají tak ke zlepšení ekonomické úrovně a blahobytu společnosti. Rozrůstající se podnikatelské aktivity jsou samozřejmě spojeny i s podnikáním cizinců.

Analogický je proces v případě nepříznivého vývoje hospodářství, ostatně jak se ukázalo i v situaci současné hospodářské krize, která vyvolala vlnu rostoucí nezaměstnanosti, včetně poklesu zaměstnanosti cizinců, což jsou typické jevy ekonomiky v recesi. Je tedy

¹⁴³ Tento závěr mě inspiroval k vytvoření stejného vztahu pouze pro Moravskoslezský kraj, ovšem z důvodu běžné nedostupnosti čtvrtletních regionálních údajů k celkové zahraniční zaměstnanosti i k HDP (pouze roční) bylo výsledné znázornění poněkud zkresleno. Proto graf nebyl do této práce zařazen. I přesto se jistá závislost potvrdila, takže výsledky jsou aplikovatelné i na MSK.

příznačné se domnívat, že v růstových obdobích se bude zahraniční zaměstnanost navyšovat a v případě zpomalení ekonomiky bude klesat.

Své závěry bych ale neomezovala pouze na vliv hospodářského vývoje. Silnou determinantou je totiž i legislativní prostředí v kontextu migrační politiky i politiky zaměstnanosti. Je-li uplatňována politika restriktivní, například v podobě zpřísnění vstupních, pobytových či pracovních podmínek pro imigranty, jejich zájem zde žít a pracovat upadá nebo může dojít ke zvyšování nelegální migrace. Ovšem i legislativní opatření souvisejí s ekonomickým vývojem. Kupříkladu recese na konci 90. let a silný nárůst nezaměstnanosti vedly tehdejší politické tvůrce k závěrům, že přítomnost a zaměstnanost cizinců by měla být více regulována a přistoupili ke zpřísnění relevantní legislativy, což ve svém důsledku vedlo k značnému poklesu cizinců v kraji, ale i v celé ČR (viz Kapitoly 2.2.1, 3.3.1, 3.5).

Benevolentní migrační politika nebo zrušení omezení však nemusí nutně znamenat zvýšení přílivu cizinců. V případě vysoce kvalifikovaných pracovníků, kteří jsou velmi žádaní, nemá-li regionální trh odpovídající strukturu pracovní síly, nedojde k masivnímu nárůstu v závislosti na zmírnění migračních omezení. Dále také záleží na preferencích samotných migrantů (jedná-li se o dobrovolnou migraci). Jako příklad mohu uvést domněnku, kterou jsem vyslovila ve své bakalářské práci v květnu 2007. V témže roce přistoupily do EU také Bulharsko a Rumunsko, což pro tyto nejzaostalejší země seskupení znamenalo uvolnění pohybu osob. V této souvislosti jsem předpokládala možnost výraznějšího zvýšení jejich zastoupení v kraji, avšak dosud k této situaci nedošlo. Počty Bulharů v evidenci ÚP v kraji sice rostou, ale jen pozvolna, zatímco rumunské zastoupení je stále velmi nízké. To znamená, že jejich preference jsou zaměřeny na jiné země a regiony.

Nedomnívám se však, že pouze poptávka po zahraniční pracovní síle vede k přílivu cizinců do kraje, jak striktně prosazuje teorie segmentovaného pracovního trhu. Myslím si, že silnou roli hrají také sociální vazby a přítomnost daných komunit v regionu, přičemž zde se přikláním k výsledkům studie Grosse a Schmitta (viz Kapitola 1.2.3), tedy že těmito faktory jsou ovlivněni převážně méně kvalifikovaní a nekvalifikovaní zahraniční pracovníci, konkrétně v MSK především Vietnamci či Ukrajinci. V souvislosti s těmito jmenovanými, obzvláště s Ukrajinci, determinuje jejich pobyt a aktivity také pole působení klienta, čili kde a jakou práci jim zajistí.

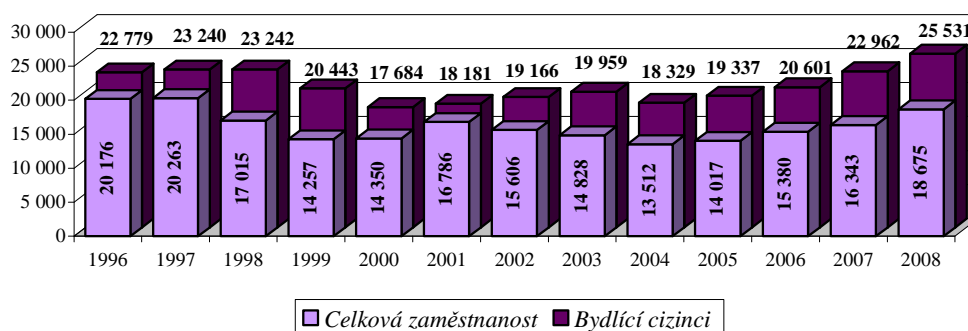
Velmi krátce jsem se v práci zmínila také o faktu, že podobnost s klientským systémem nastává i u Vietnamců, s čímž jsem se již setkala a mohu uvést příklad (bez konkrétního označení osob a místa v MSK). Jistý vietnamský podnikatel koupil dům, kde nyní sám bydlí a kde také ubytovává několik dalších vietnamských příslušníků. Tyto své krajany pronajímá jako levnou nekvalifikovanou pracovní sílu na stavební práce, za což inkasuje peníze. Velmi malou část z nich svým pracovníkům vyplatí (ta je však pro ně i přesto vysoká v porovnání s platy v zemi původu), přičemž jim „zdarma“ poskytuje stravu a ubytování. Systém je tak výhodný pro všechny, i když někomu se může jevit jako vykořisťování. Tím ale netvrdím, že ke skutečnému vykořisťování nemůže dojít, protože tento problém skutečně existuje.

V souvislosti s tím, jak tito cizinci žijí izolovaně a v naprosté závislosti na svém klientovi, dá-li se tak nazvat, je jejich začlenění do společnosti téměř vyloučeno, což se nedotýká jen zmíněných několika jedinců.

K integraci nemůže dojít ani u řady dalších, především méně kvalifikovaných cizinců z východu a asijských zemí, kteří se vyskytují pouze v kolektivu své komunity, odloučení od české společnosti, pracující 12 hodin denně. Řekla bych, že mnohdy nelze hovořit ani o adaptaci, natož o integraci (viz Kapitola 1.3), a jsem přesvědčena, že jakkoli propracované integrační politiky v těchto případech nepřinesou kýžený výsledek, protože se tito cizinci v podstatě sami distancují a začlenění se do společnosti je, zejména pro naprosto odlišné kultury, velice obtížné, ne-li nemožné, pokud o to sami neusilují.

Tendence a snahy k vyššímu stupni začlenění tedy musí existovat také na straně imigrantů. Silným předpokladem k tomuto úsilí je sjednocování rodin, ke kterému dochází, jakmile zde pracující člen rodiny vytvoří dostatečné podmínky pro usazení. A o tom, že je zaměstnanost cizinců provázena tímto jevem svědčí i Graf 5.1.1, demonstrující rozdíl mezi pobytem a zaměstnaností cizinců v MSK. Bez ohledu na statistické chyby vzniklé při tomto srovnání (viz Příloha č. 6) graf evokuje fakt, že spolu s pracovními imigranty přicházejí do kraje i jejich rodinní příslušníci, včetně dětí. A zejména v těchto situacích, kdy dojde k dlouhodobému nebo trvalému usídlení, je jejich integrace do společnosti více než žádoucí. Důvodem je minimálně prostá školní docházka jejich dětí ve vztahu ke komunikaci a kulturnímu a sociálnímu sblížení s majoritní společností.

Graf 5.1.1 Vývoj pobytu a ekonomické aktivity cizinců v MSK (k 31.12)

Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009; ÚP v Ostravě

5.1.1 Sekundární trh práce a kvalifikace cizinců v kraji

Již jsem se zmínila o integraci cizinců do společnosti, avšak zdůraznit je třeba, že klíčovou je zejména integrace na trhu práce. Zahraniční pracovníci vyplňují převážně mezery na sekundárním pracovním trhu MSK, kde vykonávají nejčastěji dělnické profese v oblasti zpracovatelského průmyslu a stavebnictví, často bez ohledu na dosažené vzdělání.

Předpokládám, že cizinci, kteří zde pracují pouze přechodně za účelem výdělků nebudou usilovat o vstup na primární trh práce, nejsou-li v něm již zaměstnání, protože pro ně není prioritní profesní růst, prestiž a zvyšování kvalifikační úrovně. Avšak tato iniciativa může nastat u cizinců zde dlouhodobě či trvalé usídlených, kteří zprvu vykonávají podřadnější práce, ale s vidinou dalšího kariérního postupu. Myslím si, že určitým problémem je uznání kvalifikace dosažené v méně vyspělých zemích se zcela odlišnými podmínkami a požadavky vzdělání, případně neschopnost doložení dokladu prokazujícího kvalifikaci či praxi.

Mnoho cizinců se jistě setkává s různými formami diskriminace a jsem toho názoru, že někteří lidé nejsou ani ochotni připustit, že i cizinci, čímž mám namysli cizince z východu apod., mohou být vysoce způsobilí k výkonu odpovědných profesí a funkcí a již předem jsou „zaškatulkováni“ jako pomocná pracovní síla. Takovýto postoj je zřejmý v terciárním sektoru, připustíme-li jeho existenci (viz Kapitola 1.2.2.2), kde dochází k naprosté marginalizaci těchto osob na pracovním trhu a podmínky nastavené zaměstnavateli mohou být značně nedůstojné. Jsem si však vědoma, že jen nepatrné procento těchto cizinců má opravdu dostatečné vzdělání či kvalifikaci.

Z hlediska výkonu zaměstnání, ale i veškerých byrokratických záležitostí, mají nejvýhodnější podmínky občané Slovenska, což je dáno zejména historickým vývojem

a absencí jazykových a kulturních bariér, se kterými se nemusejí příliš potýkat ani občané Polska. Jazyková bariéra je, dle mého názoru, obrovským břemenem pro cizince s méně vyspělých zemí (asijských), kteří nejsou schopni domluvy ani jiným světovým jazykem. Nejenže znesnadňuje výkon zaměstnání, ale zároveň tak cizinec není schopen v podstatě žádného úkonu, ať už na úřadech, nebo jen při běžném styku s českými občany. V takovýchto případech ani neexistuje jiná možnost, než využít pomoci svých krajanů umějících česky nebo právě systému klientury.

Co se týče vyspělých, především evropských států, občané těchto zemí působící v MSK zastávají v drtivé většině případů řídicí funkce ve zdejších pobočkách nadnárodních korporací či společnostech se zahraniční účastí a jejich přítomnost a aktivity jsou na zcela odlišné úrovni¹⁴⁴.

5.1.2 Zhodnocení současné situace a její dopady na cizince v regionu

Ve své práci jsem se snažila zohlednit aktuální otázky probíhající hospodářské krize a její vliv na regionální zaměstnanost. Vzhledem k závěrům, ke kterým jsem dospěla v souvislosti s hospodářským cyklem, se domnívám, že bude-li pokračovat období recese, zaměstnanost cizinců poklesne i v dalších měsících, ale předvídat, do jaké míry bude úbytek citelný, je v této chvíli nemožné. Očekává se další snížení tempa růstu HDP, pokles spotřebitelské poptávky a exportu, rostoucí nezaměstnanost zejména v nejvíce postižených odvětvích (v rámci MSK tedy automobilovém, hutním a textilním průmyslu). ÚP v Ostravě prognózuje do konce června 2009 zvýšení nezaměstnanosti na 12,5 % v lepší a na 13,1 % v horší variantě vývoje. Ovšem jak uvádí ve své zprávě, i tyto informace jsou pouze orientační.

Nejaktuálnější údaje z března 2009 potvrzují, že nezaměstnanost v MSK stále nabývá na rozměrech a vzrostla již na 11 %. Zároveň celkově poklesla i zaměstnanost cizinců (v Karviné stagnuje a mírně se zvýšila v Opavě). Informace z analyzované oblasti okresů Nového Jičína, Frýdku-Místku a Ostravy svědčí i v březnu o úbytku evidovaných cizinců, ovšem ten již není tak silný jako v předešlých měsících. Oproti únoru se zahraniční zaměstnanost snížila o 1,7 %, zatímco ve srovnání s lednem se meziměsíčně jednalo o 4% snížení. Domnívám se, že ke zlepšení situace v zaměstnanosti cizinců přispěje i počasí, a to

¹⁴⁴ Podrobněji se životem a adaptací investorů zabývá kupříkladu Vlčková, 2008.

v souvislosti se stavebními a dalšími venkovními činnostmi, zejména v oblasti zateplování a revitalizace domů a sídlišť.

Ztráta zaměstnání v kraji zasáhla spíše méně kvalifikované cizince v dělnických profesích. Důsledky propouštění cizinců si uvědomili i politici, když schválili realizaci Projektu dobrovolných návratů (viz Kapitola 2.2.5). Cizinci, často najímaní přes agentury, jsou jedni z prvních, kterých se dotýká omezování mzdových nákladů a snižování stavu zaměstnanců. Nikdo se již ale nezajímá, co s těmito lidmi, kteří mají legální pobyt omezen pouze na dobu výkonu zaměstnání, bude dále, nemají-li dostatečné prostředky na existenci a návrat domů.

Osobně jsem se setkala s negativním postojem k této myšlence. Hlubším zamyšlením však nelze vládě upřít snahu zabránit hrozící ilegalitě alespoň u nejohroženějších skupin (méně kvalifikování a nekvalifikování cizinci převážně z asijských zemí), ke které i tak v mnoha případech došlo, a utlumit tak následky z ní vyplývající. Tím nemám namysli jen porušení českých zákonů v souvislosti s neoprávněným pobytem na českém území, ale také téměř jistou kriminální činnost, sociální exkluzi a zcela bezvýchodnou situaci s nízkými vyhlídkami na budoucnost. Podle serveru iDnes, využilo této pomoci k 1.4.2009 celkem 1 100 cizinců a přibývá cca 50 denně.

Ovšem toto opatření vlády nebylo konečné. Z důvodu ochrany českého pracovního trhu došlo na jaře 2009 k rozhodnutí o omezení vydávání víz nad 90 dní za účelem zaměstnání, podnikání a účasti v právnické osobě (družstva, o.s.) pro občany Ukrajiny, Moldavska, Mongolska, Vietnamu a Thajska, a to na dobu několika týdnů s ohledem na vývoj hospodářské krize. Z tohoto konání jednoznačně vyplývá, že situaci stále nelze brát na lehkou váhu. Nicméně pro občany EU žádné omezení nehrozí a mohou tak i nadále vstupovat na regionální trh práce, najdou-li uplatnění.

Cizinci z třetích zemí, kteří mají v MSK (v ČR) trvalý pobyt a přijdou o práci, mají alespoň výhodu, že nemusí opustit ČR a stejně jako občanům EU/EHP a Švýcarska je jim umožněno zaregistrovat se jako uchazeči o zaměstnání na ÚP s nárokem na podporu v nezaměstnanosti (za splnění zákonem stavených podmínek). I v těchto případech však vlivem ztráty příjmu hrozí nárůst kriminality a dalších sociálních problémů. Jen pro doplnění podotýkám, že podíl uchazečů z EU činil v únoru 2009 asi 0,9 % z celkového počtu uchazečů

o zaměstnání v kraji. V absolutních hodnotách se jedná téměř o 600 uchazečů, evidovaných převážně v okresech Karviná a Ostrava-město.

Na závěr ještě zhodnotím aktuální stav využívání zelených karet v MSK, coby zjednodušeného nástroje pro získání povolení k pobytu a zaměstnání. Je sice velmi předčasné hodnotit úspěšnost tohoto projektu, svědčícího o pozitivně laděné migrační politice ČR (viz Kapitola 2.2.1.2), ale dle mého názoru, je poněkud zarážející, že i přes současnou hospodářskou situaci nebyl takto evidován žádný cizinec ještě na konci února 2009. Stále se zjevně vyplatí vyřizovat víza za účelem účasti v právnické osobě (viz družstva, o.s. a klientský systém, Příloha č. 4).

5.2 Doporučení

Následující kapitola je určena k formulaci návrhů a doporučení, které budou koncipovány ve dvou úrovních, a to tvůrcům migrační a integrační politiky a krajskému či městskému zastupitelstvu v MSK.

V oblasti migrační politiky stále chybí zpracování její ucelené koncepce a bylo by vhodné takto učinit pro jasné vytyčení oblastí, kterými se má ubírat. Jsem toho názoru, že ČR prosazuje aktivní migrační politiku a je důležité dále pokračovat v aktivitách na podporu zejména vysoce kvalifikovaných zahraničních pracovníků a odborníků z nejrůznějších oblastí. Kupříkladu by mohl být v návaznosti na projekt Výběr zahraničních kvalifikovaných pracovníků vytvořen takový projekt, který by těmto vysoce kvalifikovaným cizincům výrazněji usnadnil vstup na český trh práce, a to zahrnutím vyřizování potřebných povolení apod., a teprve poté by se věnoval integračním aspektům jejich pobytu.

Dále se domnívám, že současné rozhodnutí v podobě omezení vydávání víz občanům uvedených třetích zemí by se nemuselo vztahovat na vysoce kvalifikované pracovníky, protože předpokládám, že z těchto zemí, snad s určitou výjimkou Ukrajiny, není jejich příliv silný. Navíc krize postihla především dělnické profese. Díky krizi byl také zúžen seznam zemí, na něž se vztahuje projekt Zelených karet a vzhledem k jejich současnému nevyužití (v MSK) by bylo vhodné tento seznam následně zpětně rozšířit alespoň o vybrané státy.

V souvislosti s probíraným „obcházením“ zákona o zaměstnanosti v podobě členství v družstvech, které se v posledních letech rozmáhá, je potřeba učinit patřičná legislativní opatření k zamezení tohoto jevu.

Neopomenutelná je rovněž oblast integrace, která je nesmírně důležitá i pro udržení sociálního smíru. V případě zanedbání tohoto aspektu migrace mohou hrozit silně vyhrcoené sociální následky a etnické konflikty (jako např. ve Francii či v Německu).

Na poli integrační politiky již vznikla řada návrhů a nezbytných opatření ke zlepšení integrace imigrantů do společnosti a není mým záměrem je zde opakovat. I přesto bych vyzdvihla, dle mého názoru, jednu z nejdůležitějších oblastí integrace, a to odstranění jazykové bariéry cizinců. Komunikační neschopnost je problémem nejen v zaměstnání či běžném životě, ale třeba i ve školách, které nemají možnost s rodiči normálně komunikovat. Stanovení zákonné povinnosti prokázat požadovanou jazykovou znalost při žádosti o trvalý pobyt v ČR je velmi pozitivním prvkem, ale ne zcela dostačujícím. Myslím si, že by bylo vhodné povinně prokazovat alespoň základní znalost češtiny již při překročení určité doby dlouhodobějšího pobytu a také v zaměstnáních, v nichž jsou cizinci v každodenním styku s veřejností a mnohdy se nejsou schopni domluvit (obchod, pohostinství apod.).

Ted' již konkrétně k doporučení krajskému či městským zastupitelstvům v MSK. Předpoklad rozvoje současných i nových průmyslových zón je po opětovném nastartování pozitivního vývoje ekonomiky velmi reálný. Domnívám se, že by průmyslové zóny neměly být rozprodány soukromým ekonomickým subjektům, jako tomu bylo např. v případě PZ Hrabová (nyní ve vlastnictví firmy CTP Invest), a to z důvodu ztráty kontroly dané municipality, v tomto případě města Ostravy, nad rozhodováním o vstupu a aktivitách zahraničních investorů na jejím území. Myslím si, že takto strategická oblast rozvoje by měla být zvažována velice zodpovědně a neměla by být rozhodována na úrovni soukromých developerských či jinak zaměřených firem.

Závěr

Ať už je příčina migrace do Moravskoslezského kraje na straně poptávky po zahraniční pracovní síle či spočívá ve snaze zvýšení čistého ekonomického prospěchu jednotlivce či domácnosti, faktem zůstává, že je potřeba i nadále vyvíjet účinná opatření a vytvářet nástroje migrační a integrační politiky vedoucí k oboustrannému prospěchu a výhodám vzájemného soužití domácích obyvatel s imigranty.

V důsledku členství ČR ve strukturách EU můžeme cizince pobývající na jejím území kategoricky členit do dvou skupin s odlišným právním statutem. První kategorii tvoří občané EU/EHP a Švýcarska, jenž jsou v oblasti pobytu a zaměstnání de facto zrovnoprávněni s občany ČR. Do druhé kategorie spadají občané třetích zemí. Ti již takovéto výhody nemají a je od nich vyžadováno povolení k pobytu i zaměstnání, až na zákonem či mezinárodní smlouvou stanovené výjimky. Novým prvkem zavedeným do legislativy se v případě cizinců ze třetích zemí stal institut zelených karet představující povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání v ČR ve zvláštních případech, který by měl značně zjednodušit nábor pracovníků, a to především kvalifikovaných, a snížit administrativní zátěž. Tento záměr spolu s dalšími projekty (Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků) i v oblasti potírání nelegální migrace, jednoznačně dokládá, že je migrační politika ČR v současné době aktivní, se snahou přilákat vysoce kvalifikované odborníky ze zahraničí a s cílem zabránit ilegálním aktivitám a s nimi souvisejícím škodlivým sociálním i ekonomickým důsledkům.

MSK je nejlidnatějším krajem v ČR a jedním z nejdůležitějších průmyslových regionů střední Evropy. I přesto, že se dlouhodobě potýká s vyšší mírou nezaměstnanosti, situace na trhu práce se v posledních letech velmi zlepšila, a to také vlivem příchodu zahraničních investorů, díky nimž dochází v současnosti ke značnému ekonomickému rozmachu a diverzifikaci strukturální základny, dříve orientované převážně na těžký průmysl. Avšak metaforicky lze říci, že sotva se kraj po proběhlé restrukturalizaci začal stavět zpátky na nohy, znovu na své cestě klopýtá v důsledku současné ekonomické krize, která výrazně zasáhla zdejší podniky v oblasti automobilového, hutnického i textilního průmyslu a ty byly následně nuceny propouštět domácí i zahraniční zaměstnance.

V delším časovém období je možno v rámci zahraniční migrace a zaměstnanosti cizinců v kraji hovořit o dvou výraznějších propadech, které nastaly na konci 90. let a v roce 2004. Jejich příčinu lze rovněž spatřovat v tehdejší nepříznivém hospodářském vývoji, ale

také ve změnách příslušné legislativy. Nicméně od roku 2004 až doposud docházelo k neustálému nárůstu počtu cizinců pobývajících a pracujících v tomto regionu. MSK má v rámci přítomnosti cizinců na svém území jistá specifika. Těmi označují nejnížší zastoupení pobývajících či zde pracujících žen, dále nejvyšší podíl občanů EU-27 na celkovém počtu cizinců v kraji (63,3 %) a rovněž i v evidenci úřadů práce (90 %), který je způsoben zejména převažujícím zastoupením Slováků (třetí nejvyšší podíl v ČR) a Poláků (nejvyšší zastoupení v ČR). Ze třetích zemí zde migrují za prací převážně Ukrajinci, Vietnamci a také Korejci v souvislosti s automobilkou HMMC.

V rámci ekonomických aktivit necelá ¼ cizinců v kraji podniká na základě živnostenského oprávnění, tzn., že cizinci evidovaní ÚP převažují z více než 75 %. Jejich největší koncentrace se nachází v krajské metropoli a v okrese Karviná, následují okresy Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava a Bruntál (v uvedeném pořadí). Na Ostravsku a Novojičínsku se v posledních letech rozšířil klientský systém vtělený do podoby družstev a touto formou získává pracovní povolení 80-90 % zde zaměstnávaných Ukrajinců.

Pro analýzu kvalifikace a ekonomických činností cizinců evidovaných ÚP byly zvoleny tři okresy MSK spojené potenciálem průmyslových zón, tedy Ostrava-město, Frýdek-Místek a Nový Jičín. Jednoznačně zde převažují cizinci se středním vzděláním bez maturity ve věku 25-34 let (případně 25-44 let), přičemž ženy mají častěji střední vzdělání s maturitou a výše. U mladších ročníků žen lze vysledovat vyšší vzdělání (Slovenky, Polky), které klesá současně s rostoucím věkem, což se však u mužů nevyskytuje a téměř ve všech věkových kategoriích jsou shodně vzděláni bez maturity. V rámci kvalifikace dle vykonávaného zaměstnání je dominantní kategorie kvalifikovaných dělníků, avšak v členění dle pohlaví převládá u žen spíše oblast zprostředkujících profesí (pedagogičtí pracovníci, technici, zdravotníci apod.). Ovšem těmito charakteristikám se vymyká okres Nový Jičín, kde ženy dosahují převážně středního vzdělání bez maturity a ve většině případů pracují na postech kvalifikovaných dělníků, stejně jako muži. Dále bylo zjištěno, že zhruba polovina zde zaměstnaných cizinců vykonává pomocné a méně kvalifikované práce pod úrovní svého vzdělání.

Ekonomické aktivity cizinců jsou soustředěny převážně ve zpracovatelském průmyslu a stavebnictví, a dále ve zdravotnictví (Slovenky), v oblasti těžby a dobývání apod. Nejvyšší podíl ve zpracovatelském průmyslu mají cizinci v okrese Nový Jičín, ve stavebnictví se jedná o okres Ostrava-město. V rámci zpracovatelského průmyslu jsou zaměřeni především

na oblasti výroby kovů, hutní výroby, automobilového průmyslu a výroby strojů a zařízení (včetně elektrických zařízení).

Specifickou skupinou cizinců jsou Korejci, kteří mají vyšší stupeň vzdělání a uplatňují se v managementu a odborných funkcích, a to právě v souvislosti s automobilkou HMMC a jejími subdodavateli, a značně navyšují statistické počty cizinců ve vyšších kvalifikačních kategoriích. Nicméně občané třetích zemí se obecně vyznačují nižším stupněm vzdělání a kvalifikace (Vietnamci, Ukrajinci a další).

Současné propouštění nejvíce zasáhlo méně vzdělané cizince na postech kvalifikovaných dělníků, zatímco úbytek příliš nepoznamenal kategorii nekvalifikovaných dělníků (pomocné práce) a pokles ve vyšších kvalifikačních skupinách nebyl zapříčiněn krizí, ale ukončením kontraktů s Korejci při dostavbě závodu HMMC.

Cílem této práce byla analýza kvalifikace a působení cizinců na pracovním trhu v Moravskoslezském kraji v kontextu měnících se legislativních a politických podmínek, a to při zohlednění současné ekonomické situace a širších celospolečenských aspektů. Myslím, že jsem jej naplnila v mezích umožněných dostupností dat a rozsahem této práce. Obsáhnout veškerou s tématem spjatou problematiku by bylo velice komplikované a nebylo to ani účelem práce, ale myslím, že k určitému zhodnocení jsem dospěla a přispěla tak ke zmapování této dimenze imigrace v Moravskoslezském kraji.

Ovšem výsledky mohou být do jisté míry zkresleny, a to v důsledku dojížděky za prací ze sousedních států, která není evidována, a také vlivem nelegálního zaměstnávání, i když v druhém uvedeném případě se bude jednat převážně o nekvalifikované a pomocné práce cizinců z méně vyspělých zemí.

Práce byla zkontrolována a připomínkována analytikem mezinárodní migrace pro Evropskou migrační síť odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR.

Námětem pro další rozšíření tématu je analýza zaměstnanosti cizinců u konkrétních zaměstnavatelů a rovněž lokalizace jejich pobytu v rámci nižších územních celků v MSK, což by, dle mého názoru, bylo velice přínosné pro zmapování jejich celkového působení a života v regionu. V tomto případě by ale zřejmě musela být udělena výjimka v rámci legislativních opatření na ochranu osobních dat.

Seznam použité literatury

Knižní publikace:

AGOZINO, B. (ed.). *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research: Interdisciplinary, intergenerational and international perspectives*. USA: Asghate, 2000. xxiv, 243 s. ISBN 1-84014-557-9.

BORJAS, G. J. *Labor Economics*. New York: The McGraw-Hill Companies, 1996. ISBN 0-07-006597-7.

CASTLES, S.; MILLER, M. J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: The Guilford Press, 1993. ISBN 0-89862-248-4.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci v České republice = Foreigners in the Czech Republic 2008* (kód 1414-08). Praha: Český statistický úřad, 2008. 249 s., příl. ISBN 978-80-250-1836-1.

FLANAGAN, W. G. *Urban Sociology: Images and Structure*. 4 ed. Boston: Allyn&Bacon, 2002. xix, 427 s. ISBN 0-205-33532-2.

HANČLOVÁ, T.; TVRDÝ, L. et al. *Modelování a klasifikace regionálních trhů práce*. 1.vyd. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, 2002. 150 s. ISBN 80-248-0220-1.

HOLEŠINSKÁ, L. *Cizinci na trhu práce v Moravskoslezském kraji: bakalářská práce*. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta ekonomická, 2007. 56 s., 7. příl.

HOŘEJŠÍ, B. et al. *Mikroekonomie*. 4. rozš. vyd. Praha: Management Press, 2006. 573 s. ISBN 80-7261-150-X.

JUREČKA, V.; BŘEZINOVÁ, O. *Mikroekonomie: základní kurz*. 1. vyd. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, 2002. 280 s. ISBN 80-7078-771-6.

JUREČKA, V.; JÁNOŠÍKOVÁ, I. et al. *Makroekonomie: základní kurz*. 1. vyd. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, 2004. 312 s. ISBN 80-248-0530-8.

KELLER, J.; TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost?: Chrám, výtah a pojišťovna*. 1.vyd. Praha: Sociologické Nakladatelství (SLON): edice Studie, 2008. 158 s. ISBN 978-80-86429-78-6.

MASSEY, Douglas, S. et al. *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. New York: Oxford University Press Inc., 2005. x, 362 s. ISBN 0-19-928276-5.

SKELDON, R. *Migration & Development: a Global Perspective*. Essen: Addison Wesley Longman Limited, 1997. x, 253 s. ISBN 0-582-23960-5.

SUCHÁČEK, J. (ed.). *Regionální rozvoj včera, dnes a zítra*. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta ekonomická, 2009. ISBN 978-80-248-1983-9.

TVRDÝ, L. *Migrace a její dopady na hostitelskou zemi (Rozvedeno na příkladu USA): diplomová práce*. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta ekonomická, 1997. 89 s., příl.

Další zdroje:

HYUNDAI Motor Manufacturing Czech. *HYUNDAI váš dobrý soused*. Ostrava, 2006.

SYSTÉM OKpráce [databáze ÚP]. Výkazy ZZ 2, ZZ 2a, ZZ 2b, ZZ 2c. ÚP v Bruntále, Frýdku-Místku, Karviné, Novém Jičíně, Opavě, Ostravě. 31.12.2004, 31.12.2006, 31.12.2008.

SYSTÉM OKpráce [databáze ÚP]. Výkaz ZZ 6. ÚP v Bruntále, Frýdku-Místku, Karviné, Novém Jičíně, Opavě, Ostravě. 31.12.2005, 31.12.2006, 31.12.2007, 31.12.2008.

SYSTÉM OKpráce [databáze ÚP]. Výkaz ZZ 6d. ÚP v Bruntále, Frýdku-Místku, Karviné, Novém Jičíně, Opavě, Ostravě. 28.2.2009.

SYSTÉM OKpráce [databáze ÚP]. Výkazy ZZ 8a, ZZ 8c. ÚP v Bruntále, Frýdku-Místku, Karviné, Novém Jičíně, Opavě, Ostravě. 31.12.2008.

ŠIMEK, M. *Ekonomie trhu práce A*. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, Fakulta ekonomická, 2006. Výukový modul pro studenty bakalářských studijních programů Ekonomické fakulty VŠB-TU Ostrava v kombinované formě.

ÚŘAD PRÁCE VE FRÝDKU-MÍSTKU. *Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Frýdek-Místek za rok 2008*. Frýdek-Místek: odbor trhu práce, únor 2009.

ÚŘAD PRÁCE V NOVÉM JIČÍNĚ. *Zpráva o situaci na trhu práce k 31.12.2008*. Nový Jičín: únor 2009.

ÚŘAD PRÁCE V OSTRAVĚ. *Analýza stavu a vývoje trhu práce v okrese Ostrava v roce 2008 a předpokládaný vývoj v roce 2009*. Ostrava: oddělení analýz a prognóz, únor 2009.

ÚŘAD PRÁCE V OSTRAVĚ. Interní statistická data. Ostrava: 2007.

ÚŘADY PRÁCE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE. *Analýza stavu a vývoje trhu práce v Moravskoslezském kraji v roce 2007 a předpokládaný vývoj v roce 2008*. Ostrava: oddělení analýz a prognóz ÚP v Ostravě březen 2008.

ÚŘADY PRÁCE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE. *Analýza stavu a vývoje trhu práce v Moravskoslezském kraji v roce 2008 a předpokládaný vývoj v roce 2009*. Ostrava: oddělení analýz a prognóz ÚP v Ostravě březen 2009.

Elektronické publikace:

ADAM, CH.; DEVILLARD, A. *Comparative Study of the Laws in the 27 EU Member States for Legal Immigration: Including an assessment of the conditions and formalities imposed by each member state for newcomers*. [online]. Brussels: European Parliament/ Directorate General Internal Policies/ Policy Department C/ Citizen Rights and Constitutional Affairs, 2008, February [cit. 2009-02-13]. Dostupný z WWW:

<<http://www.europarl.europa.eu/dokument/activities/cont/200802/20080229ATT22589/20080229ATT22589EN.pdf>>. PE 393.281.

BARŠOVÁ, A.; BARŠA, P. *Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku* [online]. Brno, Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005 [cit. 2009-02-20]. Dostupný z WWW:

<<http://www.iir.cz/upload/Publikace/Pristehovalectvi.pdf>>.

ČERNÍK, J. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku* [online]. Praha: Multikulturní centrum Praha (studie pro www.migraceonline.cz), 2005, leden [cit. 2009-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.diskriminace.info/dp-migrace/jcernik_klientura.pdf>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Mezinárodní klasifikace vzdělání (ISCED 97)* (kód 0226-08) [online]. Praha: ČSÚ, 17.7.2008, ročník 2008 [cit. 2009-03-017]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/900028FC13/\\$File/022608.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/900028FC13/$File/022608.pdf)>.

ISBN 978-80-250-1723-4.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *NACE REV.2: Metodická příručka* [online]. Praha: ČSÚ, 2008 [cit. 2009-04-05]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/metodicka_prirucka_k_nace_rev_2_\(cz_nace\)/\\$File/metodicka_prirucka_nace_new.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/metodicka_prirucka_k_nace_rev_2_(cz_nace)/$File/metodicka_prirucka_nace_new.pdf)>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Stav a pohyb obyvatelstva v ČR v roce 2008 (předběžné výsledky)* (kód 4001-08) [online]. Praha: ČSÚ, 13.3.2009 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/4001-08>>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Trh práce v ČR 1993 až 2007* (kód 3103-08) [online]. Praha: ČSÚ, 31.7.2008, aktualizováno 13.8.2008 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/3103-08>>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD OSTRAVA. *Statistická ročenka Moravskoslezského kraje 2008 = Statistical Yearbook of the Moravskoslezský Region 2008* (kód 13-8101-08) [online]. Ostrava: ČSÚ Ostrava, 2008, listopad, ročník 2008 [cit. 2009-03-05]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/xt/edicniplan.nsf/t/13002E5D72/\\$File/13-810108.pdf](http://www.czso.cz/xt/edicniplan.nsf/t/13002E5D72/$File/13-810108.pdf)>.

ISBN 978-80-250-1794-4.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD OSTRAVA. *Statistický bulletin: Moravskoslezský kraj za rok 2008* (kód e-13-8102-08) [online]. Ostrava: ČSÚ Ostrava, 3.4.2009, poř. č. 4 [cit. 2009-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.ostrava.czso.cz/xt/edicniplan.nsf/p/13-8102-08>>.

GROSS, D. M.; SCHMITT N. *Why Do Low- And High- Skill Workers Migrate? Flow Evidence from France* CESifo Working Paper Series [online]. 2006, no. 1797 [cit. 2009-02-09]. Dostupný z WWW: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=935016>.

International Migration Law: Glossary on Migration [online]. Geneva, IOM, 2004 [cit. 2009-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/serial_publications/Glossary_eng.pdf>.

KAVANOVÁ, K. *Evropský pakt o migraci a azylu – společná imigrační pravidla pro členské země EU* [online]. Praha: Multikulturní centrum Praha (migraceonline.cz), 2008, říjen [cit. 2009-04-215]. Dostupný z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/KKavanova_Evropskypakt_1.pdf>.

LINHARTOVÁ, K. *Úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin* [online]. Praha: Multikulturní centrum Praha (migraceonline.cz), 2009, leden [cit. 2009-01-26]. Dostupný z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/KLinhartova_Umluvaoochraneppravvsechmigrujicichpracovniku.pdf>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Přístup imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR* [online]. 2008 [cit. 2009-02-28]. Dostupný z WWW : <<http://www.esfcr.cz/file/6164/>>.

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2007* [online]. Praha: MV ČR, 2008 [cit. 2009-03-03]. Dostupný z WWW : <<http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx>>.

PAVEL, J.; TURKOVÁ V. *Zaměstnanost cizinců v ČR Výzkumná studie* [online]. Ministerstvo financí ČR, 2007, č. 6 [cit. 2009-03-29]. Dostupný z WWW : <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Zamestnanost_cizincu_vCR_pdf.pdf>.

PECHOVÁ, E. *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování* [online]. La Strada Česká republika, o.p.s., 2007 [cit. 2009-03-27]. Dostupný z WWW : <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Zprava_migrace_Vietnam.pdf>.

Další elektronické zdroje:

EURODAC: Databáze otisků prstů pomáhá při azylovém řízení [online]. Brusel: Evropská komise, Generální ředitelství pro spravedlnost, svobodu a bezpečnost, 2004, srpen [cit. 2009-03-05]. Dostupný z WWW :
<http://www.euroskop.cz/gallery/2/683-eurodac_20_09_04_cs_1.pdf>.

Sdělení Českého statistického úřadu ze dne 18. září 2007 o zavedení klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) [online]. ČSÚ, 2007 [cit. 2009-04-05]. Dostupný z WWW :
<[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/sdeleni_\(cz_nace\)/\\$File/sdeleni_CZ-NACE.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/sdeleni_(cz_nace)/$File/sdeleni_CZ-NACE.pdf)>.

WWW stránky

About Migration | IOM the migration agency: Migration Management Foundation [online]. cIOM, 2009 [cit. 2009-01-13]. Dostupný z WWW:
<<http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/migration-management-foundations/terminology/migration-typologies/cache/offonce>>.

Agenda EU na MV | Ministerstvo vnitra ČR [online]. c2008 Ministerstvo vnitra ČR [cit. 2009-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/haagsky-program.aspx>>.

aktuálně.cz [online]. 12.8.2007 [cit. 2009-03-23]. Dostupný z WWW:
<<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=475360>>.

Azyl a migrace | Ministerstvo vnitra ČR [online]. c2008 Ministerstvo vnitra ČR [cit. 2009-03-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>>.

Byznys | Týden.cz [online]. 10.12.2008 [cit. 2009-04-09]. Dostupný z WWW:
<http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/mapka-propousteni-v-cr-behem-svetove-financni-krize_95173.html>.

Cizinci v ČR | Český statistický úřad: Počet cizinců v ČR [online]. c2009 ČSÚ, aktualizováno 29.1.2009 [cit. 2009-03-11]. Dostupný z WWW:
<http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001>.

Cizinci v ČR | Český statistický úřad: Zaměstnanost [online]. c2009 ČSÚ, aktualizováno 15.4.2009 [cit. 2009-04-16]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_zamestnanost>.

Cizinci v ČR | Český statistický úřad: Zaměstnanost [online]. c2009 ČSÚ [cit. 2009-03-11]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_zamestnanost-popis_aktualniho_vyvoje>.

Ekonomika | iDNES.cz [online]. 1.4.2009 [cit. 2009-04-08]. Dostupný z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/cesko-prestalo-cizincum-z-vychodu-vydavat-pracovni-viza-pel-/ekonomika.asp?c=A090401_112043_ekonomika_fih>.

EURES | Integrovaný portál MPSV: Eures [online]. [cit. 2009-02-25]. Dostupný z WWW: <http://portal.mpsv.cz/eures/sit_eures>.

Evropská unie | Euroskop.cz: Schengen [online]. c2008 Vláda ČR [cit. 2009-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/742/sekce/schengen-2009/>>.

Evropská unie | Euroskop.cz: Schengen [online]. c2008 Vláda ČR [cit. 2009-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/300/sekce/co-je-schengen/>>.

Evropská unie | Euroskop.cz: Schengen [online]. c2008 Vláda ČR [cit. 2009-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/302/sekce/principy-schengenske-spoluprace/>>.

Evropská unie | Euroskop.cz: Schengen [online]. c2008 Vláda ČR [cit. 2009-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/307/sekce/rozsirovani-schengenu-po-roce-2009/>>.

Freedom, Security and Justice | European Commission: Freedom to travel [online]. aktualizováno 2008, September [cit. 2009-02-12]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/freetravel/fsj_freetravel_intro_en.htm>.

Informace pro cizince | Ministerstvo vnitra ČR [online]. 16.2.2009, Odbor azylové a migrační politiky [cit. 2009-03-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/projekt-dobrovolnych-navratu.aspx>>.

Klasifikace | Český statistický úřad: *Klasifikace kmenových oborů vzdělání (KKOV)* [online]. c2009 ČSÚ, aktualizováno 22.12.2008 [cit. 2009-03-25]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_kmenovych_oboru_vzdelani_\(kkov\)](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_kmenovych_oboru_vzdelani_(kkov))>.

Klasifikace | Český statistický úřad: *Klasifikace zaměstnání (KZAM-R)* [online]. c2009 ČSÚ, aktualizováno 15.11.2007 [cit. 2009-03-23]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_\(kzam_r\)](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_(kzam_r))>.

Kraj | Český statistický úřad- OSTRAVA: *Časová řada – vybrané ukazatele za MSK* [online]. c2009 ČSÚ, aktualizováno 28.3.2009 [cit. 2009-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www2.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/casova_rada_1_cast>.

Kraj | Český statistický úřad- OSTRAVA: *Časová řada – vybrané ukazatele za MSK* [online]. c2009 ČSÚ, aktualizováno 28.1.2009 [cit. 2009-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www2.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/casova_rada_2_cast>.

lidovky.cz | *Ekonomika* [online]. 29.12.2008 [cit. 2009-02-21]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/pracovat-v-cesku-bude-pro-ukrajince-snazsi-fjh-/ln_ekonomika.asp?c=A081229_102934_ln_domov_mtr>.

Média | *HYUNDAI Motor Manufacturing Czech* [online]. c2007 HMMC [cit. 2009-03-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.hyundai-motor.cz/hyundai/index.php?rubrika=media>>.

Migrace | *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. c2008 Ministerstvo vnitra ČR [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/zasady-politiky-vlady-v-oblasti-migrace-cizincu.aspx>>.

Migrace | *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. c2008 Ministerstvo vnitra ČR [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/legalni-migrace-v-evropske-unii.aspx>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí | *MPSV: Evropská unie* [online]. aktualizováno 30.7.2007 [cit. 2009-02-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/1281>>.

Náš region | *OKD: Zaměstnanost* [online]. c2007 OKD, a.s. [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.okd.cz/cz/nas-region/zamestnanost/>>.

O kraji | Moravskoslezský kraj: Geografické informace [online]. c2008 Moravskoslezský kraj [cit. 2009-03-24]. Dostupný z WWW: <<http://o-kraji.kr-moravskoslezsky.cz/cz/zakladni-informace/geograficke-informace/default.aspx>>.

O společnosti | ŽDB GROUP [online]. c2007 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.zdb.cz/index.php?id=8&id_sub=1>.

Praceproukrajince.cz [online]. c2007 Charita ČR [cit. 2009-02-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.praceproukrajince.cz/home/aboutSystem.wp>>.

Projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků | Legální migrace otevřená šance [online]. c2003-2009 MPSV, IOM [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=project>>.

Projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků | Legální migrace otevřená šance [online]. c2003-2009 MPSV, IOM [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=media&mm=4371&full=true>>.

Pojmy | Varianty: Migrace [online]. [cit. 2009-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.varianty.cz/notions.php?id=25>>.

Zaměstnání | HYUNDAI Motor Manufacturing Czech: Zaměstnání v HMMC [online]. c2007 HMMC [cit. 2009-03-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.hyundai-motor.cz/hyundai/index.php?sekce=kariera&rubrika=zamestnani-hmmc>>.

Zaměstnanost | Integrovaný portál MPSV: Právní postavení [online]. [cit. 2009-02-27]. Dostupný z WWW: <http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zz_zamest_eu/zz_eu_prav_postaveni>.

Zaměstnanost | Integrovaný portál MPSV: Pro cizince [online]. [cit. 2009-02-26]. Dostupný z WWW: <http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zelka/ciz#coje>.

Zaměstnanost | Integrovaný portál MPSV: Statistiky – nezaměstnanost [online]. [cit. 2009-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz>>.

Zaměstnanost | Integrovaný portál MPSV: Statistiky – uchazeči z EU a EHP [online]. únor 2009 [cit. 2009-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/eu>>.

Zaměstnanost | Integrovaný portál MPSV: Statistiky – zaměstnávání cizinců [online]. 2009 [cit. 2009-04-10]. Dostupný z WWW: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam_ciz_stat_prisl>.

Zpravodajství | Ministerstvo vnitra ČR: Informace o projektu dobrovolných návratů [online]. c2008 Ministerstvo vnitra ČR. [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-projektu-dobrovolnych-navratu.aspx>>.

Legislativní prameny a politické dokumenty:

Česko. Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, jak vyplývá z pozdějších změn. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 13, s. 506-595. Dostupný též z WWW: <<http://www.mvcr.cz/soubor/sb012-09-pdf.aspx>>.

Česko. Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, jak vyplývá z pozdějších změn. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 22, s. 842-900. Dostupný též z WWW: <<http://www.mvcr.cz/soubor/sb022-09-pdf.aspx>>.

Česko. Zákon č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání, jak vyplývá z pozdějších změn (živnostenský zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 1991, částka 87, s. 2122-2159. V aktuálním znění dostupný též z WWW: <<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zivnost/>>.

Koncepce integrace cizinců v roce 2005 a její další rozvoj. In *Usnesení vlády ČR č. 126 ze dne 8. února 2006 ke Koncepci integrace cizinců v roce 2005*. 2005. Dostupný též z WWW: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf>.

Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky. In *Usnesení vlády ČR č. 689 ze dne 7. července 1999*. 1999. Dostupný též z WWW: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/77/Zasady_vlady_integrace.pdf>.

Seznam zkratek a symbolů

BR	Bruntál
CZ-NACE	Klasifikace ekonomických činností
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EHP	Evropský hospodářský prostor
EU	Evropská unie
FM	Frýdek-Místek
FO	fyzická osoba
HDP	hrubý domácí produkt
HKK	Královéhradecký kraj
HMMC	Hyundai Motor Manufacturing Czech
IOM	Mezinárodní organizace pro migraci
ISCED	Mezinárodní klasifikace vzdělání
JHČ	Jihočeský kraj
JHM	Jihomoravský kraj
KI	Karviná
KIC	Koncepce integrace cizinců
KKOV	Klasifikace kmenových oborů vzdělání
KVK	Karlovarský kraj
KZAM	Klasifikace zaměstnání
LBK	Liberecký kraj
MF	Ministerstvo financí
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MSK	Moravskoslezský kraj
MŠp	Ministerstvo spravedlnosti
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
MZdr	Ministerstvo zdravotnictví
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NJ	Nový Jičín
OKEČ	Odvětvová klasifikace ekonomických činností

OLK	Olomoucký kraj
OP	Opava
ORP	obec s rozšířenou působností
o.s.	obchodní společnost
OSN	Organizace spojených národů
OV	Ostrava
PAK	Pardubický kraj
p.b.	procentní bod
PHA	Praha
PLK	Plzeňský kraj
PO	právnícká osoba
PPS	standard kupní síly (Purchasing Power Standard)
PZ	průmyslová zóna
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SEU	Smlouva o Evropské unii
SES	Smlouva o založení Evropského Společenství
SIS	Schengenský informační systém
SR	Slovenská republika
SŠ	střední škola
STČ	Středočeský kraj
ULK	Ústecký kraj
ÚP	úřad/y práce
VIS	Vízový informační systém
VOŠ	vyšší odborná škola
VPM	volné pracovní místo
VŠ	vysoká škola
VŠPS	Výběrové šetření pracovních sil
VYS	Vysočina
ZLK	Zlínský kraj
ZoZ	zákon o zaměstnanosti
ZŠ	základní škola
ŽO	živnostenské oprávnění
ŽZ	zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon)

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v Ústřední knihovně VŠB-TUO k prezenčnímu nahlédnutí a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 30. dubna 2009

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

Bartošovice 292
742 54 Bartošovice

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu (matematické vyjádření)
- Příloha č. 2: Návrhy směrnic v rámci realizace Plánu politiky legální migrace v Evropské unii (2006-2009)
- Příloha č. 3: Zásady v oblasti migrační a integrační politiky České republiky
- Příloha č. 4: Klientský systém v České republice a jeho forma v podobě družstev
- Příloha č. 5: Zákon o zaměstnanosti - § 97, § 98 a § 102 (s účinností k 1.1.2009)
- Příloha č. 6: Datové zdroje a jejich využití pro analytickou část
- Příloha č. 7: Administrativní členění Moravskoslezského kraje s platností od 1.1.2007
- Příloha č. 8: Populační vývoj a vzdělaností struktura Moravskoslezského kraje (grafická znázornění)
- Příloha č. 9: Míra nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji a jeho okresech (grafická znázornění)
- Příloha č. 10: Vybrané aspekty pobytu a zaměstnanosti cizinců v Moravskoslezském kraji (grafická znázornění)
- Příloha č. 11: Mezikrajské srovnání pobytu a zaměstnanosti cizinců (tabulkový přehled)
- Příloha č. 12: Užité klasifikace, jejich kódy a stručný popis
- Příloha č. 13: Závislost zahraniční zaměstnanosti na hospodářském cyklu České republiky (grafické znázornění)

Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu

(matematické vyjádření)

A. Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu z pohledu jednotlivce

(1) Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu dle NPV

$$\text{NPV} = \text{PV} - C$$

$$\text{PV} = R_1/(1+r) + R_2/(1+r)^2 + \dots + R_n/(1+r)^n$$

NPV > 0 ... investice do vzdělání je ekonomicky efektivní

(NPV = 0 ... budoucí příjmy jsou shodné se současnými náklady na vzdělání, rozhodnutí je individuální)

NPV < 0 ... investice do vzdělání je ekonomicky neefektivní

NPV... čistá současná hodnota investice (net present value)

PV... současná hodnota budoucích příjmů (present value)

R_i... rozdíl mezi příjmem s nižším a vyšším vzděláním v roce i

n... počet let pracovní aktivity

r... úroková míra (diskontní sazba)

C... náklady na vzdělání

(2) Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu dle IRR

$$C = R_1/(1+IRR) + R_2/(1+IRR)^2 + \dots + R_n/(1+IRR)^n$$

IRR je taková hodnota diskontní sazby, při které je NPV=0

IRR > r ... investice do vzdělání je ekonomicky racionální

(IRR = r ... budoucí příjmy jsou shodné s náklady na vzdělání, rozhodnutí je individuální)

IRR < r ... investice do vzdělání je ekonomicky neefektivní

IRR... vnitřní výnosové procento, vnitřní míra výnosu (Internal Rate of Return)

C... náklady na vzdělání

R_i... rozdíl mezi příjmem s nižším a vyšším vzděláním v roce i

r... úroková míra (diskontní sazba)

B. Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu z pohledu zaměstnavatele

(3) Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu dle současné hodnoty budoucích toků

$P_{MRP_L} = P_{MFC_L}$...maximální současná hodnota zisku firmy (zaměstnavatele)

$$P \text{ MRP}_L = \text{MRP}_0 + \text{MRP}_1/(1+r) + \dots + \text{MRP}_n/(1+r)^n$$

$$P\text{ MFC}_L = w_0 + C + w_1/(1+r) + \dots + w_n/(1+r)^n$$

$P MRP_L$... současná hodnota budoucích příjmů z mezního produktu práce

$P MFC_L$... současná hodnota budoucích mezních nákladů na práci

MRP_n ... příjem z mezního produktu práce v období n

w_n ... mzdové náklady v období n

C... náklady na výcvik

r ... úroková míra (diskontní sazba)

Zdroj: Šimek, 2006

C. Rozhodnutí o investici do lidského kapitálu v podobě migrace

(4) Čistý výnos z migrace

$$ngm = \sum_{t=i}^{ar} \frac{w_t^d}{(1+r)^{t=j}} - \sum_{t=i}^{ar} \frac{w_t^0}{(1+r)^{t=j}} - M$$

$ngm > 0$... investice do migrace je ekonomicky efektivní

ngm... čistý výnos z migrace (net gain to migration)

j... věk pracovníka v letech

ar... věk odchodu do důchodu (předpokládaný)

$r \dots$ diskontní sazba pracovníka

M... náklady na migraci

w_t ... mzda pracovníka v čase t

- při horním indexu o v zemi původu
- při horním indexu d v zemi přijetí

Zdroj: Borjas, 1996; Tvrďý, 1997

Návrhy směrnic v rámci realizace Plánu politiky legální migrace Evropské unie (2006-2009)

1. *Návrh směrnice Rady o sjednoceném postupu vyřizování žádostí státních příslušníků třetích zemí o jediné povolení k pobytu a výkonu práce na území členského státu a o společném souboru práv pro pracovníky z třetích zemí, kteří oprávněně pobývají v členském státě,*
2. *návrh směrnice o podmínkách vstupu a pobytu státních příslušníků třetích zemí za účelem výkonu vysoce kvalifikovaného zaměstnání, která zakládá postup pro přijímání vysoce kvalifikovaných pracovníků ze třetích zemí založený na společné definici a kriteriích (pracovní smlouvě, profesní kvalifikaci a mzdě stanovené nad minimální hranicí dle národní legislativy); přijatým pracovníkům bude vydáno povolení k pobytu, které jim zároveň bude sloužit jako pracovní povolení – tzv. **modrá karta** (EU Blue Card),*
3. *návrh směrnice o podmínkách vstupu a pobytu sezónních pracovníků, která by mohla umožnit vydávání dlouhodobého povolení (např. na 5 let) pro opakovaný vstup migrantů na určitý počet měsíců v roce do příslušné země,*
4. *návrh směrnice o podmínkách vstupu a pobytu vnitropodnikově převáděných pracovníků, který by měl obsahovat stanovení podmínek zaměstnávání pracovníků převáděných v rámci podniků,*
5. *návrh na rozšíření směrnice Rady 2004/114/ES o podmínkách přijímání státních příslušníků třetích zemí za účelem studia, výměnných pobytů žáků, neplacené odborné přípravy nebo dobrovolné služby o stážisty odměňované mzdou a au-pair, pro které zatím neexistuje společná právní úprava.*

Zdroj: MV, Migrace: legální migrace v EU, 2008

Zásady v oblasti migrační a integrační politiky České republiky

A. Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR (1999)

Zásada 1

Politika vlády v oblasti integrace legálně usazených cizinců a v oblasti Koncepce je založena na principech rovného přístupu a rovné příležitosti.

Zásada 2

Imigrační komunity jsou pokládány za integrační a obohacující součást společnosti a za plnohodnotné a nezbytné partnery při vytváření multikulturní společnosti.

Zásada 3

Vztahy mezi komunitami zahrnují všechny vztahy mezi domácím obyvatelstvem a imigračními komunitami, včetně jejich vzájemných vztahů.

Zásada 4

Politika vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců směřuje zejména k vytvoření legislativně-právních podmínek a koncepce zajištění ochrany a přístupu cizinců k základním lidským právům a svobodám, včetně politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv s ohledem na délku, účel a cíl jejich pobytu na území České republiky jako základnímu předpokladu jejich integrace a rozvoje dobrých vztahů mezi komunitami.

Zásada 5

Integrace imigrantů je přirozeným důsledkem migrace. Je chápána jako proces postupného začleňování imigrantů do struktur a vazeb společnosti domácího obyvatelstva. Integrace imigrantů je komplexním jevem, který má své podmínky a politické, právní, ekonomické, sociální, psychologické a náboženské aspekty.

Zásada 6

Hlavním principem politiky vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců je pozitivní přístup a převzetí odpovědnosti státu za vytvoření podmínek, které umožní spravedlivou participaci cizinců na životě společnosti. Zaručuje imigrantům možnost přiměřeně, svobodně a plně se podílet na hospodářském, společenském a veřejném životě národa a svobodně udržovat vlastní náboženskou a kulturní identitu. Je základním

instrumentem k uznání osobního úsilí, podílu i vlastní odpovědnosti imigrantů a jejich skupin v procesu integrace a rozvoje dobrých vztahů mezi komunitami.

Zásada 7

Podpora integrace imigrantů je založena na aktivním přístupu vlády a společnosti směřujícím k odstranění jejich diskriminace a umožňujícím využití hodnot dostupných všem obyvatelům České republiky. Umožňuje rozvoj imigrační komunity a rozvíjí pocit její sounáležitosti a vzájemného respektování se ve vztahu k domácímu obyvatelstvu a k ostatním imigračním komunitám.

Zásada 8

Součástí politiky vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců a v oblasti Koncepce je vytvoření sociálně ekonomických, organizačních a administrativních podmínek pro aktivní podporu integrace cizinců. Zejména ve vztahu k zajištění jejich osobní účasti v procesu integrace i na společenském životě na místní úrovni a podpoře rovného přístupu a rovné příležitosti především na trhu práce, ve vztahu k bydlení, ke vzdělání, zdravotní a sociální péči a náboženství.

Zásada 9

Vláda při stanovení koncepce, cílů a obsahu politiky vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců úzce spolupracuje s věcně příslušnými národními i mezinárodními vládními, mezivládními a nevládními organizacemi, akademickými a vědeckými pracovišti a se sdruženími imigrantů.

Zásada 10

Příprava koncepce vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců a v oblasti Koncepce je koordinována Ministerstvem vnitra a je realizována prostřednictvím příslušných resortů, orgánů státní správy a ve spolupráci s orgány územní samosprávy a nevládními organizacemi a sdruženími imigrantů.

Zásada 11

Nezastupitelnou úlohu v integraci cizinců mají orgány územní samosprávy. Tyto orgány se aktivně podílejí na tvorbě a realizaci koncepce a politiky vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců a v oblasti Koncepce. Na jejich činnosti v této oblasti se vláda organizačně a finančně spolupodílí.

Zásada 12

Vláda podporuje vznik, činnost a rozvoj nevládních organizací, sdružení imigrantů, církevních a charitativních organizací a vytváří podmínky pro jejich aktivní účast při integraci cizinců.

Zásada 13

Vláda podporuje vytváření reálného mediálního obrazu o vztazích mezi komunitami a o možnostech jejich dalšího rozvoje a podpory. Zaměření a cíle v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců a v oblasti Koncepce jsou neslučitelné s jakoukoliv formou veřejné diskriminace namířené proti integračním komunitám nebo jejich příslušníkům.

Zásada 14

Příprava a postupné zavádění politiky vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců a v oblasti Koncepce bude probíhat v etapách podle schváleného časového harmonogramu, nejpozději do konce roku 2002.

Zásada 15

Příprava a realizace Zásad koncepce integrace cizinců na území České republiky a politiky vlády v oblasti integrace legálně a dlouhodobě usazených cizinců bude financována ze státního rozpočtu České republiky.

Zdroj: Usnesení vlády ze dne 7.7.1999 č. 689

B. Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců (2003)

Zásada 1

ČR s ohledem na mezinárodní závazky, které pro ni vyplynou z členství v EU, důsledně prosazuje řídicí roli státu v oblasti migrace.

Zásada 2

Migrační politika státu je založena na koordinovaném postupu všech státních orgánů, orgánů územní a zájmové samosprávy a na podpoře ze strany dalších subjektů zabývajících se migrací.

Zásada 3

Migrační politika státu je zaměřena na odstraňování všech forem nelegální migrace a jiných nelegálních aktivit, a to jak opatřeními na poli mezinárodní spolupráce, tak i opatřeními národními.

Zásada 4

Migrační politika státu neklade překážky legální migraci a podporuje imigraci, která je pro stát a společnost v dlouhodobé perspektivě přínosná.

Zásada 5

Realizace migrační politiky státu předpokládá široké zapojení nevládních a dalších organizací občanské společnosti.

Zásada 6

ČR se spolupodílí na úsilí světového a evropského společenství na řešení migračních důsledků humanitárních krizí a na odstraňování příčin těchto jevů.

Zdroj: MV ČR, Migrace: Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců, 2008

Klientský systém v České republice a jeho forma v podobě družstev

Klientský systém je forma zprostředkovávání práce charakteristická pro zaměstnávání pracovních migrantů ze zemí východního bloku, která je typická pro dočasnou pracovní migraci, přičemž nejčastěji je tento systém využíván Ukrajinci, méně pak migranty z Moldávie a Běloruska.

Klient je „zprostředkovatelem“ zajišťujícím zpravidla nekvalifikovanou pracovní sílu. Výhodou pro zaměstnavatele je, že za tyto pracovníky nenese sám žádnou zodpovědnost, neodvádí za ně zdravotní ani sociální pojištění, což tuto pracovní sílu výrazně zlevňuje, a využívá jich takový počet, jaký právě potřebuje. Klienty, mající značný sociální kapitál (kontakty na zaměstnavatele, ubytovny a úředníky, sociální zázemí, znalost prostředí a legislativy), bývají osoby ze států bývalého SSSR, avšak často se lze setkat také s občany české národnosti. V současnosti klienti obvykle disponují zprostředkovatelnou prací (agentura) či firmou na stavební a úklidové práce (Černík, 2005).

Vízový styk s Ukrajinou byl zaveden až v roce 2000. Do té doby se vytvořil tento specifický systém, který byl zejména v dřívějších letech spojen s organizovaným zločinem, kdy byli migranti přepadáváni mafií na cestě domů a okrádáni o výdělek. I přesto, že je klientura v povědomí veřejnosti vnímána většinou negativně (vykořisťování klienty, špatné podmínky, mafie apod.), je migranty z východu stále velmi využívána a není divu. Klienti obstarají veškeré byrokratické a organizační náležitosti (nezbytná povolení), zajistí zaměstnání a vše potřebné, což je pracovníkům samozřejmě strháváno z výdělku.

V posledních letech na sebe bere klientský systém velmi často podobu družstev (někdy také obchodních společností). Tyto subjekty jsou zakládány a řízeny klienty a mají nastaveny striktní podmínky (kupříkladu znalost ukrajinského jazyka, členský vklad) pro vstup nových členů (společníků), jejichž počet není nijak legislativně omezen. „Společníci“ pak vykonávají i tzv. běžné činnosti, tudíž se nejedná o klasický pracovně-právní vztah. „Tato skutečnost na jednu stranu znamená, že pro jednotlivé imigranty je jednodušší získat pracovní povolení v ČR (v podstatě se jedná o metodu, jíž je obcházen záměr ochrany českého trhu práce

vtělený do zákona o zaměstnanosti¹⁴⁵), na straně druhé se na pracovníky nevztahuje ochrana, jíž zákon zaručuje v případě zaměstnaneckého poměru“ (MPSV, 2008: 29).

Další možností klienta je zprostředkovávat práci živnostníkům (klient pro cizince vyřídí živnostenské listy), čili opět nechráněný pracovně-právní vztah. Tento způsob je také výhodný, protože získat povolení za účelem podnikání je jednodušší než vyřizování povolení k zaměstnání (náročné). Klient si však někdy ponechává živnostenské listy cizinců u sebe, aby od něj nemohli odejít. Migranti mohou být rovněž zaměstnáváni přímo v klientově firmě, která často funguje i jako pracovní agentura (řada družstev má také povolení ke zprostředkování zaměstnání).

Uvedené formy klientury jsou prospěšné všem zúčastněným (ovšem různou měrou), nejen klientům a migrantům samotným, ale také pracovníkům úřadů, kteří mají ulehčenu práci, vyřizuje-li veškeré náležitosti zkušený klient hromadně než-li jednotlivci, často s jazykovou bariérou. Nicméně i tento propracovaný systém funguje díky skulinkám v zákonech a možností obejít českou legislativu. Navíc cizinci zaměstnaní touto formou jsou povinni hradit si zákonná pojištění sami, a to v mnoha případech nečiní.

Zdroj: Černík, 2005; MPSV, 2008

¹⁴⁵ Jedná se o to, že ÚP vydávají povolení k zaměstnání s ohledem na situaci na trhu práce, ovšem za vyžadovaných podmínek pro členství v družstvu jsou tyto možnosti pro české uchazeče v podstatě nedostupné.

Zákon o zaměstnanosti - § 97, § 98 a § 102

(s účinností k 1.1.2009)

§ 97

Splnění podmínek uvedených v § 92 odst. 1 (tzn. že se jedná o ohlášené volné pracovní místo, které nelze s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo nedostatek volných pracovních sil obsadit jinak a ÚP přihlíží k situaci na trhu práce) se nevyžaduje při vydání povolení k zaměstnání cizinci

- a) který bude zaměstnán na časově vymezené období za účelem zvyšování svých dovedností a kvalifikace ve zvoleném zaměstnání (stáž), avšak na dobu nejdéle jednoho roku. Toto období může být prodlouženo, nejdéle však na dobu potřebnou pro získání odborné kvalifikace podle předpisů platných v České republice,
- b) do 26 let věku zaměstnávaného příležitostnými a časově omezenými pracemi v rámci výměny mezi školami nebo v rámci programů pro mládež, jichž se Česká republika účastní,
- c) který je duchovním církve registrované v České republice nebo náboženské společnosti registrované v České republice,
- d) o němž to stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, k jejíž ratifikaci dal Parlament souhlas a jíž je Česká republika vázána,
- e) kterému bylo uděleno vízum za účelem strpění pobytu nebo mu za stejným účelem bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu,
- f) který je žadatelem o udělení mezinárodní ochrany nebo kterému bylo uděleno vízum k pobytu nad 90 dní za účelem strpění pobytu, nejdříve však po uplynutí 12 měsíců ode dne podání žádosti o udělení azylu.

§ 98

Povolení k zaměstnání nebo zelená karta se nevyžaduje k zaměstnání cizince

- a) s povoleným trvalým pobytem,

- b) který je rodinným příslušníkem člena diplomatické mise, konzulárního úřadu nebo rodinným příslušníkem zaměstnance mezinárodní vládní organizace se sídlem na území České republiky, pokud je vyhlášenou mezinárodní smlouvou, k jejíž ratifikaci dal Parlament souhlas a jíž je Česká republika vázána, zaručena vzájemnost,
- c) kterému byl udělen azyl nebo doplňková ochrana,
- d) jehož výkon práce na území České republiky nepřesáhne 7 po sobě jdoucích kalendářních dnů nebo celkem 30 dnů v kalendářním roce a jde-li zároveň o výkonného umělce, pedagogického pracovníka, akademického pracovníka vysoké školy, vědeckého, výzkumného nebo vývojového pracovníka, který je účastníkem vědeckého setkání, žáka nebo studenta do 26 let věku, sportovce nebo osobu, která v České republice zajišťuje dodávky zboží nebo služeb nebo toto zboží dodává nebo provádí montáž na základě obchodní smlouvy, případně provádí záruční a opravářské práce,
- e) o němž to stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, k jejíž ratifikaci dal Parlament souhlas a jíž je Česká republika vázána,
- f) který je členem záchranné jednotky a poskytuje pomoc na základě mezistátní dohody o vzájemné pomoci při odstraňování následků havárií a živelních pohrom, a v případech humanitární pomoci,
- g) zaměstnávaného v mezinárodní dopravě, pokud je k výkonu práce na území České republiky vyslán svým zahraničním zaměstnavatelem,
- h) akreditovaného v oblasti sdělovacích prostředků,
- i) který je vojenským nebo civilním personálem ozbrojených sil vysílajícího státu podle zvláštního zákona,
- j) který se na území České republiky soustavně připravuje na budoucí povolání (§ 5 ZoZ),
- k) který byl vyslán na území České republiky v rámci poskytování služeb zaměstnavatelem usazeným v jiném členském státu Evropské unie,
- l) který na území České republiky pobývá na základě povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny, jde-li o společné soužití rodiny s cizincem podle písmene a) nebo c),
- m) který na území České republiky pobývá na základě povolení k dlouhodobému pobytu rezidenta jiného členského státu Evropské unie za účelem zaměstnání, pokud od vydání tohoto povolení uplynulo více než 12 měsíců,
- n) který vykonává v České republice soustavnou vzdělávací nebo vědeckou činnost jako pedagogický pracovník nebo akademický pracovník vysoké školy nebo vědecký,

výzkumný nebo vývojový pracovník ve veřejné výzkumné instituci nebo jiné výzkumné organizaci podle zvláštního právního předpisu,

- o) který získal střední nebo vyšší odborné vzdělání nebo vyšší odborné vzdělání v konzervatoři podle školského zákona nebo vysokoškolské vzdělání podle zákona o vysokých školách, nebo
- p) který na území České republiky pobývá na základě povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny, jde-li o společné soužití rodiny s cizincem, jenž má statut dlouhodobě pobývajícího rezidenta v Evropském společenství na území nebo dlouhodobě pobývajícího rezidenta v Evropském společenství na území jiného členského státu Evropské unie, a který během tohoto pobytu byl na území České republiky zaměstnán na základě povolení k zaměstnání nebo zelené karty minimálně po dobu 12 měsíců.

§ 102

- 1) Úřad práce vede evidenci občanů Evropské unie, jejich rodinných příslušníků (§ 3 odst. 2 ZoZ) a rodinných příslušníků občana České republiky uvedených v § 3 odst. 3, kteří nastoupili do zaměstnání, evidenci cizinců, kterým bylo vydáno povolení k zaměstnání, evidenci cizinců, kteří jsou držiteli zelené karty, a evidenci cizinců, u nichž se nevyžaduje povolení k zaměstnání podle § 98 písm. a) až e) a j) až p). Evidence obsahuje údaje uvedené v § 92 odst. 3 (tzn. identifikační údaje cizince, místo výkonu práce, druh práce, identifikační údaje zaměstnavatele, u něhož bude cizinec vykonávat zaměstnání, dobu, na kterou se vydává, další údaje nezbytné pro výkon zaměstnání) a dále pohlaví těchto fyzických osob, zařazení podle odvětvové (oborové) klasifikace ekonomických činností, nejvyšší dosažené vzdělání a vzdělání požadované pro výkon povolání.
- 2) Zaměstnavatel je povinen vést evidenci občanů Evropské unie, jejich rodinných příslušníků (§ 3 odst. 2 ZoZ) a rodinných příslušníků občana České republiky uvedených v § 3 odst. 3, a evidenci cizinců, které zaměstnává nebo kteří jsou k němu vysláni k výkonu práce zahraničním zaměstnavatelem. Evidence obsahuje údaje uvedené v § 91 odst. 1 písm. a), b), c) a e) (tzn. identifikační údaje cizince, adresu v zemi trvalého pobytu a adresu pro doručování zásilek, číslo cestovního dokladu a název orgánu, která jej vydal, druh práce, místo výkonu práce a dobu, po kterou by mělo být zaměstnání vykonáváno) a dále pohlaví těchto fyzických osob, zařazení podle odvětvové (oborové) klasifikace ekonomických činností, nejvyšší dosažené vzdělání, vzdělání požadované pro výkon

povolání, dobu, na kterou jim bylo vydáno povolení k zaměstnání a na kterou jim byl povolen pobyt, den nástupu a den skončení zaměstnání nebo vyslání k výkonu práce zahraničním zaměstnavatelem.

- 3) Údaje o fyzických osobách uvedených v odstavci 1 a vedených v evidenci úřadu práce nebo v evidenci zaměstnavatele lze sdělovat, jen dají-li k tomu tyto osoby písemný souhlas, nebo v případech, kdy tak stanoví zvláštní zákon nebo mezinárodní smlouva, k jejíž ratifikaci dal Parlament souhlas a již je Česká republika vázána.

Zdroj: Zákon o zaměstnanosti, účinnost k 1.1.2009

Datové zdroje a jejich využití pro analytickou část

Pro účely této práce jsou využívána nejaktuálnější dostupná data, ovšem s ohledem na možnost komparace více ukazatelů, jejichž aktuálnost bývá různorodá, mohou být účelně užita data i z předchozích let. Nelze také ovlivnit periodicitu, s jakou jednotlivé oficiální instituce data zveřejňují, takže i v roce 2009 jsou mnohdy nejnovější dostupné údaje vztaženy k roku 2007.

Data Českého statistického úřadu

Český statistický úřad (ČSÚ) poskytuje širokou škálu informací z oblasti ekonomie, trhu práce, demografie a dalších. Informace ČSÚ byly užity k demografické a ekonomické charakteristice MSK a pro vybrané oblasti života cizinců (viz dále).

Souhrnné informace o aspektech života cizinců vydává a zpracovává ČSÚ v rámci Koncepce integrace cizinců (viz Kapitola 2.2.1) již od roku 2001, a to v tištěné verzi (roční periodicitu) a také v elektronické podobě, přičemž zde jsou vybraná data aktualizována také měsíčně či čtvrtletně¹⁴⁶. Údaje o cizincích zahrnují typ a účel pobytu, pohlaví, věk a další demografické charakteristiky, jejich ekonomické aktivity, vzdělávání, kriminalitu, zdravotní péči či nelegální migraci přes hranice ČR. Data jsou pro tyto potřeby přebírána od řady spolupracujících institucí jako je Cizinecká policie ČR¹⁴⁷, odbory ministerstev (MPSV, MV, MŠMT, MPO, MZdr, MSp), a nebo vycházejí z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Jsou dostupná za jednotlivé roky a mnohdy i v časových řadách, nicméně dosti údajů není dále rozčleněno z hlediska území (za kraje, okresy).

Změny legislativy a statistických definic obyvatelstva

V průběhu vykazování dat o cizincích došlo k několika změnám, ať už legislativním či statistickým. Mezi ty zásadní patřil nový cizinecký zákon, který nabyl účinnosti k 1.1.2000. Jeho novela znamenala zrušení povolení k dlouhodobému pobytu nad 180 dní, jenž do té doby existovalo a nahradila jej vízem nad 90 dní (původně zákon vymezoval trvalý, zmíněný

¹⁴⁶ Tyto aktualizace se však vztahují především k údajům za ČR jako celek, přičemž k územnímu srovnání jen v omezené míře. V době tvorby práce je k dispozici publikace z roku 2008 (1414-08), a to s daty do roku 2007, a dále vybraná data za rok 2008 v elektronické verzi (Cizinci v ČR).

¹⁴⁷ V souvislosti se vstupem ČR do „Schengenu“ se k 31.12.2007 změnil název Služby cizinecké a pohraniční policie na Službu cizinecké policie, změnou prošla také její organizační struktura. V současnosti tato instituce zveřejňuje měsíční data o cizincích s povoleným pobytem, které však plně přejímá ČSÚ.

dlouhodobý a krátkodobý pobyt do 180 dní). V roce 2004 souvisela zásadní legislativní změna se vstupem ČR do EU a jednalo se o vymezení dvou kategorií cizinců (v současné podobě viz Kapitola 2.2.2) s různým pobytovým režimem v návaznosti na právo volného pohybu osob (Holešinská, 2007).

Statistická definice obyvatelstva byla změněna v roce 2001 a v souvislosti se zmíněnou legislativní změnou, také roce 2004. Do roku 2001 byli do obyvatelstva ČR zahrnovány pouze osoby s trvalým pobytem na jejím území, avšak od roku 2001 jsou navíc započítáváni cizinci s přiznaným azylem, cizinci s vízy nad 90 dní, kteří v ČR pobývají déle než 1 rok, a od 1.5.2004 rovněž občané EU s přechodným pobytem a občané třetích zemí s dlouhodobým pobytem na našem území (ČSÚ Ostrava, 2008).

Data Ministerstva práce a sociálních věcí a úřadů práce

MPSV poskytuje informace z oblasti zaměstnanosti a sociálních věcí. Data MPSV a ÚP byla využita rovněž k charakteristice trhu práce v MSK. Z hlediska zaměstnanosti zahraničních pracovníků zveřejňuje MPSV na svém portálu informace předávané z evidence ÚP v ČR, dále důležité informace pro cizince a zaměstnavatele a také umožňuje vyhledávat pracovní místa v databázích určených buď potenciálním držitelům zelených karet, či občanům EU/EHP a Švýcarska.

Požadavky na evidenci zahraničních pracovníků ÚP jsou upraveny § 102 ZoZ (viz Příloha č. 5). Od vstupu ČR do EU typizují ÚP údaje o zahraničních pracovnících do tří skupin, a to na informace o občanech EU/EHP a Švýcarska, pracovní povolení cizinců ze třetích zemí a informace o cizincích, u nichž se pracovní povolení nevyžaduje dle § 98 ZoZ (viz tamtéž)¹⁴⁸. Od 31.12.2004 je oblast zahraniční zaměstnanosti vyhodnocována založením nové časové řady, a to z důvodu nově stanovené povinnosti zaměstnavatele vést evidenci všech u něj zaměstnaných cizinců a informovat o tom příslušný ÚP (viz dále).

Ekonomické aktivity cizinců jsou rovněž součástí výpočtu míry nezaměstnanosti, přesněji míry registrované nezaměstnanosti využívané MPSV (ČSÚ publikuje čtvrtletně ukazatel obecné míry nezaměstnanosti vycházející z VŠPS). Míra nezaměstnanosti ke konci sledovaného měsíce je kalkulována následovně (Holešinská, 2007: 20-21; dle Metodického pokynu MPSV č. 3/2004):

¹⁴⁸ Do 31.12.2003 evidovaly ÚP cizince s platným povolením k zaměstnání a registrované zaměstnané občany SR, od nichž se povolení ani před vstupem do EU nevyžadovalo.

„zaměstnaní z VŠPS“ + počet pracujících cizinců + počet cizinců s živnostenským oprávněním + dosažitelní uchazeči o zaměstnání evidovaní na ÚP¹⁴⁹.

Čítatel: přesná evidence registrovaných – dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU, vedená ÚP podle bydliště uchazeče ke konci sledovaného měsíce.

Jmenovatel: počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků VŠPS (klouzavý průměr posledních čtyř čtvrtletí) + počet cizinců registrovaných ÚP (klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců) a cizinců s platným ŽO (klouzavý průměr za poslední dvě pololetí) + čítatel (ne ke konci sledovaného měsíce, ale klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců).

Využití dat a jejich možná zkreslení

Demografická data o cizincích zde pobývajících jsou převzata z údajů poskytovaných ČSÚ. Do celkového počtu cizinců jsou tedy zahrnuti cizinci s trvalým pobytem, občané EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinní příslušníci s přechodným pobytem a dále občané třetích zemí s dlouhodobým pobytem, případně s vízy nad 90 dní a azylanti (ČSÚ Ostrava, 13-8101-08, 2008). Již zde vzniká jistá chyba, kdy nejsou zachyceni občané třetích zemí pobývající na území ČR krátkodobě (do 90 dní) a rovněž nejsou zachyceni občané EU/EHP a Švýcarska pobývající zde krátkodobě do 90 dní, avšak i déle, poněvadž ti jsou pouze oprávněni, nikoli povinni, požádat po třech měsících pobytu za účelem zaměstnání, podnikání apod. o potvrzení k přechodnému či trvalému pobytu. Čili počty cizinců na území MSK mohou být podstatně vyšší, než je vykazováno dle počtu platných povolení.

Informace o celkové zaměstnanosti cizinců jsou taktéž převzata z údajů ČSÚ. Celkovou zaměstnanost lze rozčlenit na dvě kategorie, a to na cizince evidované ÚP a cizince s živnostenským oprávněním, přičemž informace o cizincích evidovaných ÚP jsou podrobně analyzovány na základě dat poskytnutých ÚP v MSK či MPSV a informace o živnostnících i nadále vycházejí z podkladů ČSÚ¹⁵⁰. Zaměstnanost cizinců je však rovněž zkreslena,

¹⁴⁹ Při odhadu za nižší územní celky (mikroregiony, obce s pověřeným obecním úřadem, obce) se ve jmenovateli vychází z ekonomicky aktivního obyvatelstva.

¹⁵⁰ Cizince s živnostenským oprávněním eviduje MPO, to ale statistiky za cizince nezveřejňuje na svých webových stránkách a v této práci jsou tak analyzována pouze data publikovaná ČSÚ.

protože do ní nejsou zahrnovány ekonomické aktivity cizinců, kteří zde za prací permanentně denně dojíždějí ze sousedních států, tedy v tomto smyslu se jedná především o pracující v příhraničních oblastech, jakou MSK každopádně je.

Cizinci evidovaní ÚP tvoří stěžejní část analýz a rozbor kvalifikace a ekonomických činností je zcela založen právě na této kategorii. Data k tomuto účelu poskytly ÚP v MSK ze systému OKpráce, z něhož lze kromě stanovených typů výkazů vytvořit určitý průřez evidovanými daty k jakémukoli datu. Podotýkám, že ÚP ve své evidenci sledují i cizince pracující zde krátkodobě, tedy do tří měsíců, takže v případě srovnání počtu pobývajících cizinců se zaměstnanými, vzniká jistý nesoulad v metodice. Také v evidenci ÚP se vlivem měnícího se ekonomického a legislativního prostředí činí určité změny. Například do roku 2005 nejsou mezi evidované pracující cizince zahrnováni společníci a členové družstev (ti mají změnou ZoZ z října 2004 povinnost žádat o povolení k zaměstnání plní-li pro společnost též běžné úkoly). K upřesnění evidence zcela bezpochyby přispěla také nová povinnost zaměstnavatele (taktéž od října 2004) vést evidenci všech u něj zaměstnaných cizinců a informovat o této skutečnosti příslušný ÚP nejpozději v den nástupu cizince do pracovního poměru, přičemž při nedodržení této povinnosti hrozí vysoké pokuty. Nicméně i tyto administrativní změny mají vliv na analytické posuzování vývoje zaměstnanosti cizinců.

Nedostatkem dále shledávám fakt, že dojde-li ke změnám administrativního členění regionů, okresů, obcí apod., ČSÚ data za cizince nepřepočítává zpětně podle platné vnitřní struktury, aby bylo možné objektivní srovnání v čase, ale zveřejňuje data o cizincích vždy k platnému administrativnímu členění daného roku. To znesnadňuje srovnání v čase, a to zejména v souvislosti se změnou účinnou od 1.1.2007, kdy vztaženo k MSK, došlo k přechodu významné části obcí pod jiný okres (viz Kapitola 3.1, Příloha č. 7). Navíc ČSÚ v této oblasti data do úrovně obcí neposkytuje. Naopak v systému OKpráce jsou tyto změny zohledněny a evidenční údaje jsou v databázi přepočítány k platnému administrativnímu členění okresů i zpětně (zde je nevýhodou, že údaje z předešlých let zveřejněné před touto změnou jsou odlišné od současné verze). Čili opět se setkáváme s jistou chybou při srovnávání pobytu a zaměstnanosti cizinců v delším časovém období¹⁵¹.

¹⁵¹ Z rozsahových důvodů byla tato část zařazena do příloh. Zdroje jsou uvedeny v seznamu literatury.

Administrativní členění Moravskoslezského kraje platné od 1.1.2007

OKRES	OBEC S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ	OBEC S POVĚŘENÝM OBECNÍM ÚŘADEM
BRUNTÁL	Bruntál	Bruntál
	Krnov	Horní Benešov
	Rýmařov	Krnov
		Město Albrechtice
		Osoblaha
		Rýmařov
		Vrbno pod Pradědem
OBCE		
Andělská Hora	Jířkov	Roudno
Bílčice	Karlova Studánka	Rudná pod Pradědem
Bohušov	Karlovice	Rusín
Brantice	Krasov	Ryžoviště
Břidličná	Křišťanovice	Slezské Pavlovice
Býkov-Láryšov	Leskovec nad Moravicí	Slezské Rudoltice
Čaková	Lichnov	Stará Ves
Dětřichov nad Bystřicí	Liptaň	Staré Heřminovy
Dívčí Hrad	Lomnice	Staré Město
Dlouhá Stráň	Ludvíkov	Světlá Hora
Dolní Moravice	Malá Morávka	Svobodné Heřmanice
Dvorce	Malá Štáhle	Široká Niva
Heřmanovice	Mezina	Třemešná
Hlinka	Milotice nad Opavou	Tvrdkov
Holčovice	Moravskoslezský Kočov	Úvalno
Horní Město	Nová Pláň	Václavov u Bruntálu
Horní Živořice	Nové Heřminovy	Valšov
Hošťálkovy	Oborná	Velká Štáhle
Janov	Petrovice	Vysoká
Jindřichov	Razová	Zátor

OKRES	OBEC S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ	OBEC S POVĚŘENÝM OBECNÍM ÚŘADEM
FRÝDEK-MÍSTEK	Frýdek-Místek	Frýdek-Místek
	Frýdlant nad Ostravicí	Frýdlant nad Ostravicí
	Jablunkov	Jablunkov
	Třinec	Třinec
OBCE		
Baška	Košařistka	Pstruží
Bílá	Kozlovice	Raškovice
Bocanovice	Krásná	Ropice (původně okres Karviná)
Brušperk	Krmelín	Řeka
Bruzovice	Kunčice pod Ondřejníkem (pův.okr.NJ)	Řepiště
Bukovec	Lhotka	Sedliště
Bystřice	Lučina	Smilovice
Čeladná	Malenovice	Soběšovice
Dobratice	Metýlovice	Staré Hamry
Dobrá	Milíkov	Staré Město

Dolní Domaslavice	Morávka	Staříč
Dolní Lomná	Mosty u Jablunkova	Střítež
Dolní Tošanovice	Návsí	Sviadnov
Fryčovice	Nížní Lhoty	Třanovice
Hnojník	Nošovice	Vělepolí
Horní Domaslavice	Nýdek	Vendryně
Horní Lomná	Ostravice	Vojkovice
Horní Tošanovice	Palkovice	Vyšní Lhoty
Hrádek	Paskov	Žabeň
Hrčava	Pazderna	Žermanice
Hukvaldy	Písečná	
Janovice	Písek	
Kaňovice	Pražmo	
Komorní Lhotka	Pržno	

OKRES	OBEC S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ	OBEC S POVĚŘENÝM OBECNÍM ÚŘADEM
KARVINÁ	Bohumín	Bohumín
	Český Těšín	Český Těšín
	Havířov	Havířov
	Karviná	Karviná
	Orlová	Orlová
OBCE		
Albrechtice	Horní Bludovice (původně okres F-M)	Petřvald
Dětmarovice	Horní Suchá	Rychvald
Dolní Lutyně	Chotěbuz	Stonava
Doubrava	Petrovice u Karviné	Těrlicko

OKRES	OBEC S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ	OBEC S POVĚŘENÝM OBECNÍM ÚŘADEM
NOVÝ JIČÍN	Bílovec	Bílovec
	Frenštát pod Radhoštěm	Frenštát pod Radhoštěm
	Kopřivnice	Fulnek
	Nový Jičín	Kopřivnice
	Odry	Nový Jičín
		Odry
		Příbor
		Studénka
OBCE		
Albrechtický	Kateřince	Spálov
Bartošovice	Kujavy	Starý Jičín
Bernartice nad Odrou	Kunín	Suchdol nad Odrou
Bílov	Lichnic	Štramberk
Bítov	Luboměř	Tichá
Bordovice	Makovice	Tísek
Bravantice	Mořkov	Trnávka
Heřmanice u Oder	Mošnov	Trojanovice
Heřmánky	Petřvald	Velké Albrechtice
Hladké Životice	Pustějov	Veřovice
Hodslavice	Rybí	Vražné
Hostašovice	Sedlnice	Vrchy
Jakubčovice nad Odrou	Šenov u Nového Jičína	Závišice
Jeseník nad Odrou	Škornice	Ženkla

Jistebník	Slatina	Životice u Nového Jičína
-----------	---------	--------------------------

OKRES	OBEC S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ	OBEC S POVĚŘENÝM OBECNÍM ÚŘADEM
OPAVA	Hlučín	Hlučín
	Kravaře	Kravaře
	Opava	Opava
	Vítkov	Vítkov
OBCE		
Bělá	Chvalfkovice	Rohov
Bohuslavice	Jakartovice	Šilheřovice
Bolatice	Jezdkovice	Skřipov
Branka u Opavy	Kobeřice	Slavkov
Bratřkovice	Kozmice	Služovice
Brumovice	Kružberk	Sosnová (původně okres Bruntál)
Březová	Kyjovice	Staré Těchanovice
Budišov nad Budišovkou	Lhotka u Litultovic	Stěbořice
Budišovice	Litultovice	Strahovice
Čermná ve Slezsku	Ludgeřovice	Sudice
Darkovice	Markvartovice	Svatoňovice
Děhylov	Melč	Štáblovice
Dobrosalvice	Mikolajice	Štěpánkovice
Dolní Benešov	Mladecko	Štítina
Dolní Životice	Mokré Lazce	Těškovice (původně okres NJ)
Háj ve Slezsku	Moravice	Třebom
Hať	Neplachovice	Uhlířov
Hlavnice	Nové Lubline	Velké Heraltice
Hubočec	Nové Sedlice	Velké Hoštice
Hněvošice	Oldřišov	Větrkovice
Holasovice	Otice	Vršovice
Hrabyně	Píšť	Vřesina
Hradec nad Moravicí	Pustá Polom	Závada
Chlebičov	Radkov	
Chuchelná	Raduň	

OKRES	OBEC S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ	OBEC S POVĚŘENÝM OBECNÍM ÚŘADEM
OSTRAVA-MĚSTO	Ostrava	Ostrava
		Vratimov (pův.okr. NJ)
OBCE		
Čavisov (pův. okr. Opava)	Olbramice (pův. okres NJ)	Velká Polom
Dolní Lhota (pův. okr. Opava)	Šenov (pův. okr. F-M)	Vřesina (pův. okr. NJ)
Horní Lhota (pův. okr. Opava)	Stará Ves nad Ondřejnicí (pův. okr. F-M)	Zbyslavice (pův. okr. NJ)
Klimkovice (pův. okr. NJ)	Václavovice (pův. okr. F-M)	

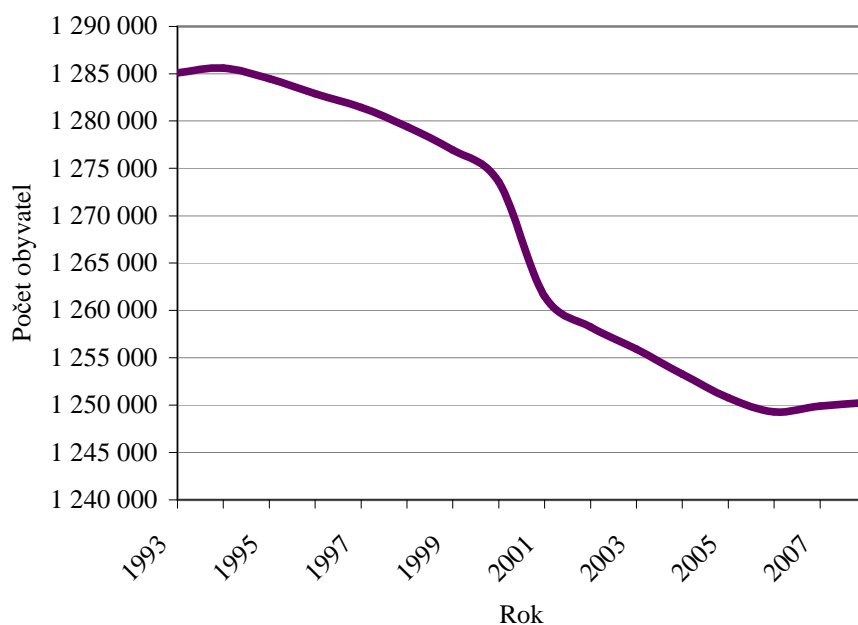
(-----) změny s účinností k 1.7.2004 (fakticky k 1.1.2005)

(-----) změny s účinností k 1.1.2007

Zdroj: Holešinská, 2007, Příloha č. 5 (dle portal.gov.cz, vyhlášky č. 513/2006 Sb., č. 388/2004 Sb.)

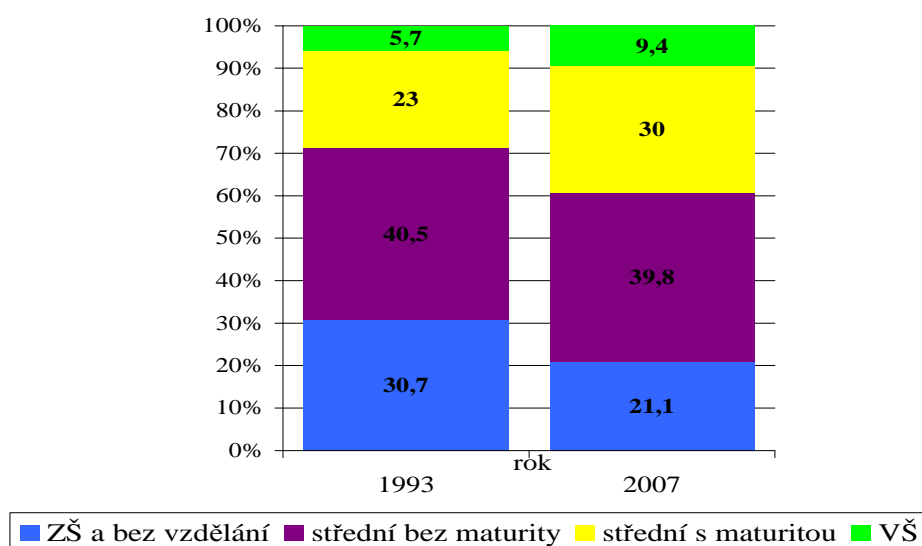
Populační vývoj a vzdělanostní struktura Moravskoslezského kraje (grafická znázornění)

Graf 1 Populační vývoj v MSK v období let 1993-2008 (k 31.12.2008)

Zdroj: ČSÚ Ostrava, 2009

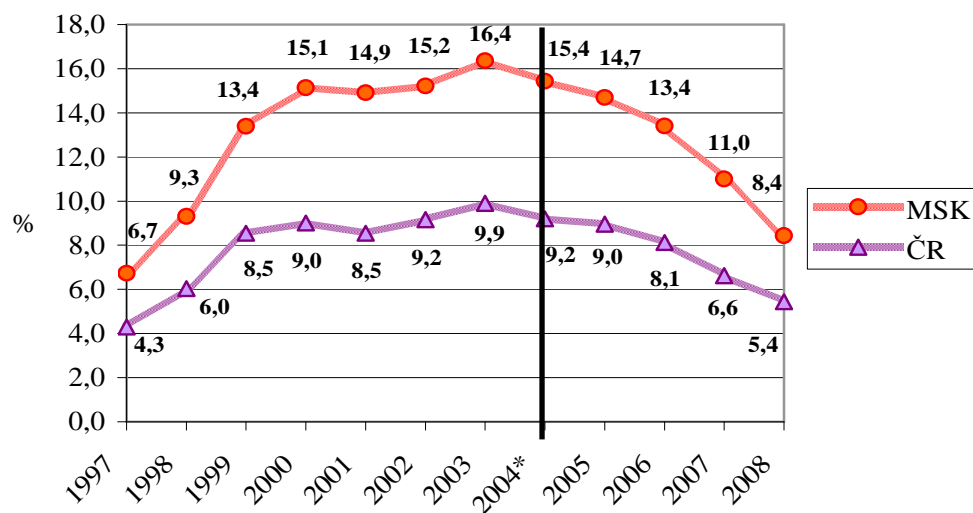
Graf 2 Vzdělanostní struktura obyvatel MSK ve věku 15 a více let v letech 1993 a 2007

Zdroj: ČSÚ Ostrava – VŠPS, 13-8101-08, 2008

Míra nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji a jeho okresech

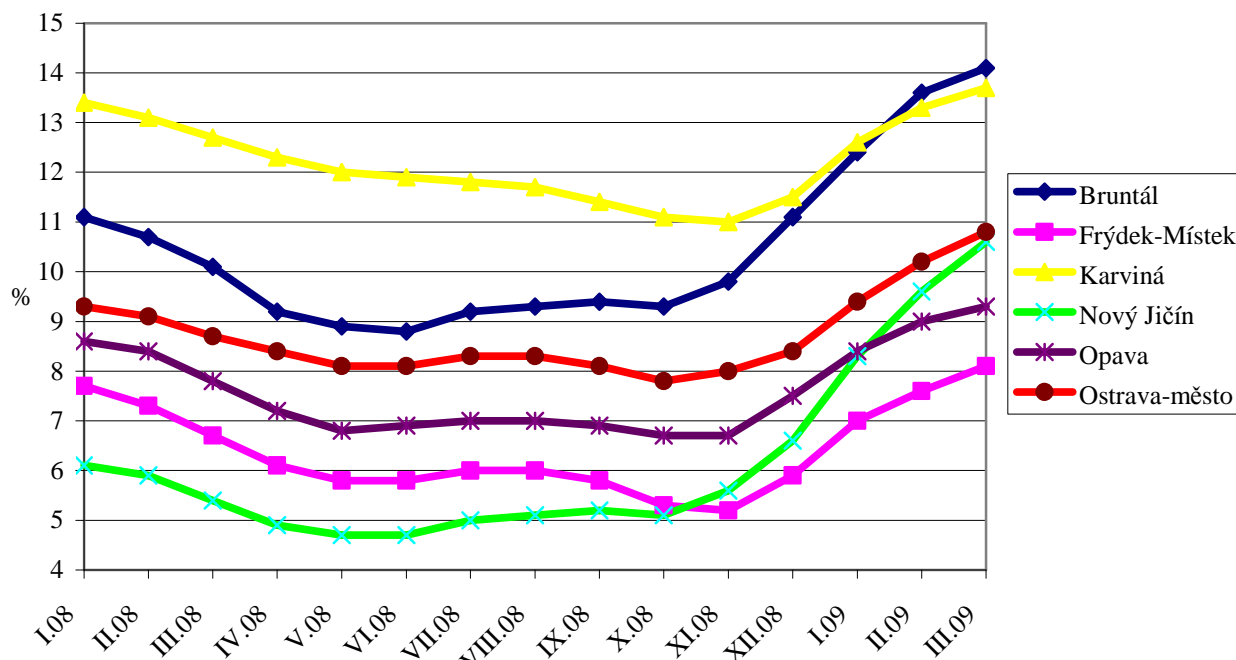
Graf 3 Vývoj průměrné míry registrované nezaměstnanosti v MSK a ČR v letech 1997-2008

* změna metodiky

Zdroj: MPSV, Statistiky nezaměstnanosti, 2009

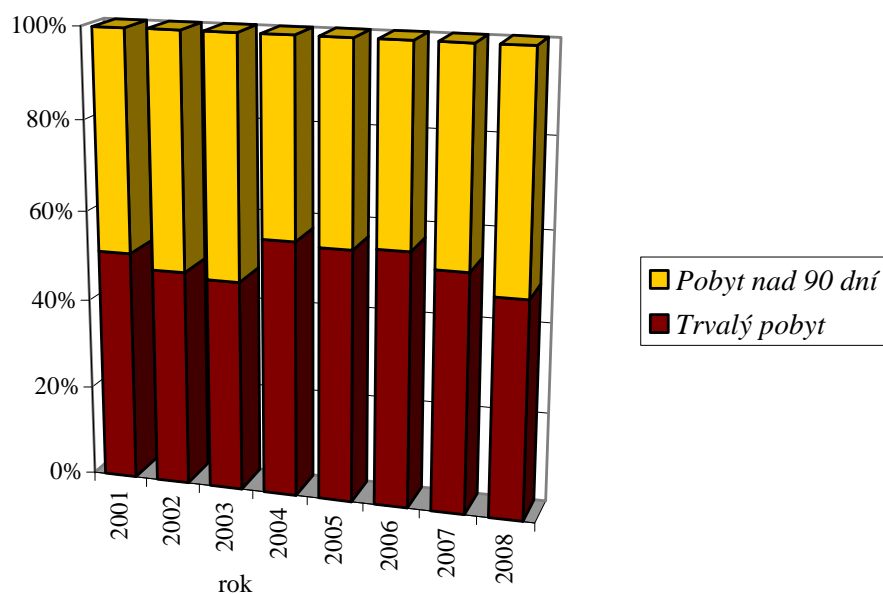
Graf 4 Vývoj míry nezaměstnanosti v okresech MSK (leden 2008-březen 2009)

Zdroj: MPSV, Statistiky nezaměstnanosti, 2009

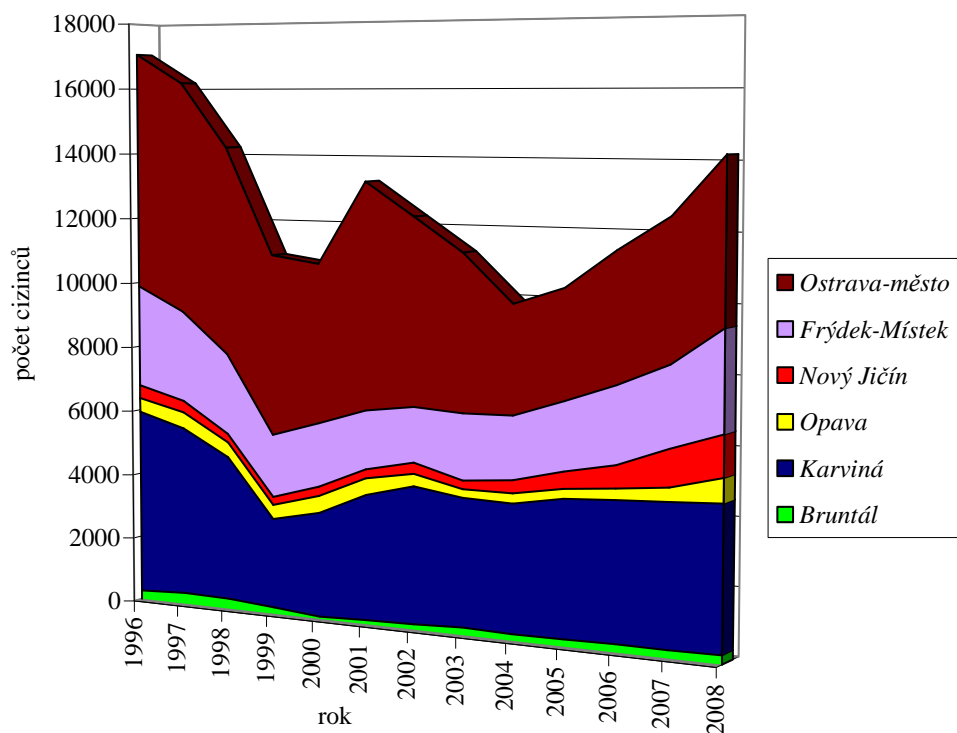
Vybrané aspekty pobytu a zaměstnanosti cizinců v Moravskoslezském kraji (grafická znázornění)

Graf 5 Typ pobytu cizinců v MSK (k 31.12.)

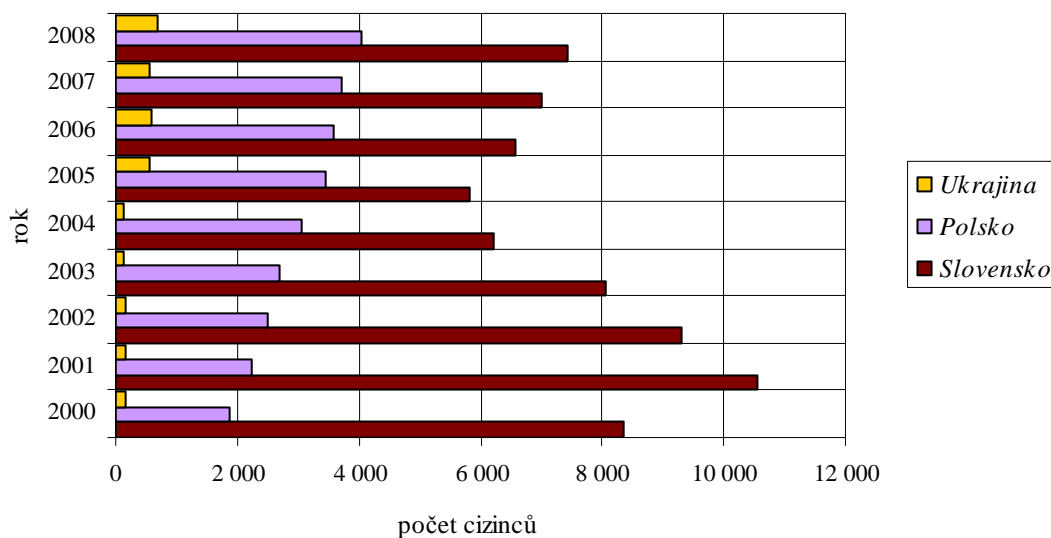
Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009

Graf 6 Vývoj počtu cizinců evidovaných ÚP v okresech MSK (k 31.12.)

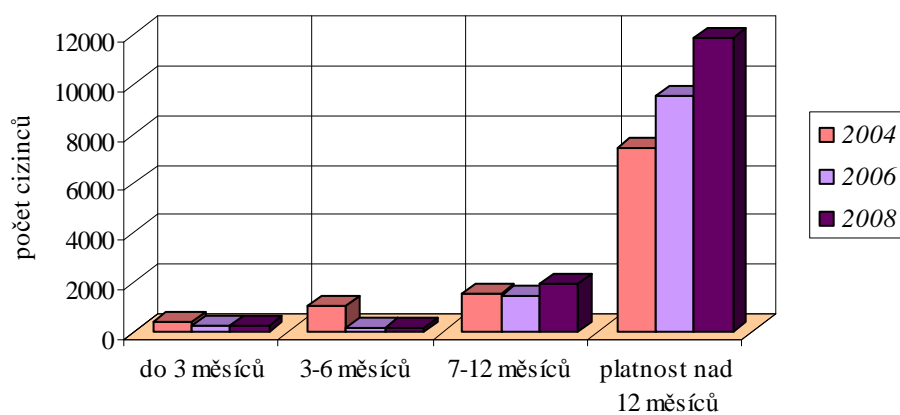
Zdroj: ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009; ÚP v Ostravě

Graf 7 Vývoj nejčtenějších národnostních zastoupení v evidenci ÚP v MSK (k 31.12.)

Zdroj: Holešinská, 2007; ÚP v Ostravě, 2009

Graf 8 Doba zaměstnání cizinců v evidenci ÚP v MSK (k 31.12)

Zdroj: ÚP v MSK, OKpráce (výkaz ZZ2)

Mezikrajské srovnání pobytu a zaměstnanosti cizinců (tabulkový přehled)

Tabulka 1 Mezikrajské srovnání počtu, pobytu, genderu a státních občanství cizinců (k 31.12.)

Kraj/ NUTS 3	Cizinci*		z toho ženy (%)	% ciz. na obyv.	% EU-27 na ciz.	% Trv. pobyt	% Dld./ Přech. pobyt	% Slov.	% Pol.	% Ukr.	% Viet.	% Rus.
rok	1996	2007	2007					ČR=100				
ČR	199 151	392 315	39,6	3,8	33,4	40,1	47,9	-	-	-	-	-
PHA	61 203	129 002	41,0	10,6	25,7	32,7	54,7	26,5	10,1	36,9	16,0	56,1
STČ	22 413	50 273	37,8	4,2	36,4	37,4	49,7	17,6	13,1	14,3	8,6	13,0
JHČ	9 175	15 171	40,2	2,4	40,8	43,7	45,8	3,6	1,4	3,8	3,9	1,9
PLK	8 670	20 986	40,4	3,7	36,5	41,0	49,3	5,8	1,8	5,4	8,3	1,1
KVK	7 670	19 419	43,6	6,3	21,0	61,7	28,6	2,0	0,8	1,9	18,1	9,3
ULK	13 985	33 053	35,7	4,0	33,1	44,3	43,2	4,5	5,8	7,0	16,5	7,0
LBK	8 446	15 288	45,4	3,5	38,1	47,7	43,2	4,6	7,6	4,3	3,6	1,5
HKK	8 418	15 512	41,8	2,8	41,2	40,2	46,8	3,4	14,0	4,5	2,9	1,0
PAK	5 335	10 562	41,8	2,1	37,0	34,5	47,4	3,1	5,9	3,2	1,9	0,8
VYS	3 739	8 729	41,3	1,7	24,3	33,4	47,6	2,1	0,8	2,8	2,0	0,5
JHM	14 723	32 606	37,3	2,9	29,3	40,2	48,0	8,9	2,9	10,4	7,3	3,2
OLK	6 037	10 322	40,0	1,6	38,9	49,0	37,8	3,7	2,5	2,5	2,5	1,2
ZLK	6 558	7 639	39,8	1,3	55,5	54,7	39,5	4,7	1,7	0,9	1,5	1,0
MSK	22 779	22 962	33,3	1,8	63,3	53,0	41,8	9,5	32,0	1,9	6,7	2,2

Zdroj: ČSÚ, 1414-08, 2008; ČSÚ, Cizinci v ČR, 2009

Tabulka 2 Ekonomická aktivita cizinců a její členění v mezikrajském srovnání (k 31.12.)

Kraj/ NUTS 3	Celková zam. cizinců		% ciz. na zam. v kraji	Ciz. evid. ÚP	% žen	% PP	%EU/EHP a Švýc.	% § 98 ZoZ	Ciz. s ŽO	% žen
rok	1996	2007	2007							
ČR	188 745	309 027	6,3	240 242	32,8	35,5	60,3	4,2	68 785	28,9
PHA	54 070	95 443	15,1	76 524	35,0	46,3	50,0	3,7	18 919	31,3
STČ	21 066	44 893	7,7	37 340	29,0	29,6	67,2	3,2	7 553	26,8
JHČ	9 581	12 381	4,0	9 393	37,2	39,0	54,4	6,6	2 988	30,8
PLK	10 574	25 514	9,4	20 103	38,1	24,0	71,3	4,7	5 411	32,3
KVK	5 891	9 754	6,7	4 052	44,5	25,3	58,5	16,2	5 702	35,7
ULK	11 760	13 283	3,7	6 581	30,7	47,6	43,5	8,9	6 702	29,3
LBK	5 292	12 049	6,0	9 294	41,8	23,7	69,3	7,0	2 755	28,9
HKK	7 569	13 305	5,0	10 831	31,8	40,3	56,9	2,8	2 474	28,3
PAK	5 822	16 597	6,9	14 876	33,6	41,3	55,0	3,7	1 721	23,5
VYS	4 728	8 482	3,4	7 014	35,2	49,2	45,9	4,9	1 468	25,3
JHM	17 540	29 839	5,6	21 938	32,3	30,2	66,3	3,5	5 901	24,7
OLK	6 482	6 166	2,1	4 426	25,8	25,5	68,4	6,1	1 740	23,3
ZLK	8 194	6 978	2,5	5 419	29,6	21,5	74,4	4,1	1 559	18,9
MSK	20 176	16 343	3,0	12 451	12,8	8,9	89,2	1,9	3 892	21,9

Zdroj: ČSÚ, 1414-08, 2008; ČSÚ, 3103-08, 2008

* Údaje nezahrnují cizince s platným azylem na území ČR.

Užité klasifikace, jejich kódy a stručný popis

A. Klasifikace kmenových oborů vzdělání KKO V

KKOV umožňuje jednotné kódování dosaženého vzdělání osob, přičemž kmenovými obory jsou označovány kategorie seskupující studijní a učební obory vzdělání na základě společných charakteristik. Výčet kódů a jejich význam znázorňuje Tabulka 3.

Tabulka 3 KKO V a kódové označení kategorií vzdělání

Kód	Dosažené vzdělání
A	Bez vzdělání
B	Neúplné základní vzdělání
C	Základní vzdělání (+ 1-2 letá praktická škola)
D	Nižší střední vzdělání, tříletá praktická škola
E	Nižší střední odborné vzdělání (učiliště, odborné učiliště)
H	Střední odborné s výučním listem
J	Střední nebo střední odborné vzdělání bez maturity i výučního listu (střední školy tříleté)
K	Úplné střední všeobecné vzdělání (gymnázia)
L	Úplné střední odborné vzdělání s vyučením a maturitou
M	Úplné střední odborné vzdělání s maturitou (bez vyučení)
N	Vyšší odborné vzdělání
R	Bakalářské vzdělání
T	Vysokoškolské vzdělání
V	Doktorské vzdělání

Zdroj: ČSÚ, KKO V, 2007; OKpráce

B. Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97

ISCED 97 (Internatinonal Standard Classification of Education) byla ČSÚ zavedena s účinností k 1.1.2008 jako nástroj pro mezinárodní srovnání různých školských systémů (což KKO V neumožňuje, protože je nastavena dle českého školského systému). Tato klasifikace má dvě na sobě nezávislé části, a to úrovně a obory vzdělání.

Pro účely práce byly využity pouze úrovně, kterých je celkem sedm, a jejich výčet je uveden v Tabulce 4. Úroveň 2, 3, 4 a 5 je dále členěna na podkategorie charakterizující typ následného vzdělání nebo určení (podrobněji, včetně příkladů vzdělání v jednotlivých úrovních vztažených k českému školskému systému viz ČSÚ, 0226-08, 2008).

Tabulka 4 ISCED 97 a kódové označení úrovní vzdělání

Úroveň	Podkategorie	Vzdělání
0	-	Preprimární vzdělání
1	-	Primární vzdělání nebo první stupeň základního vzdělání
2		Nižší sekundární vzdělání nebo druhý stupeň základního vzdělání
	2A	Nižší sekundární vzdělání – přímý přístup ke vzdělání úrovně 3
	2B	Nižší sekundární vzdělání – přímý přístup ke vzdělání úrovně 3C
	2C	Nižší sekundární vzdělání – konečné vzdělání, přímý vstup na trh práce
3		Vyšší sekundární vzdělání
	3A	Vyšší sekundární vzdělání – přímý přístup ke vzdělání úrovně 5
	3B	Vyšší sekundární vzdělání – přímý přístup ke vzdělání úrovně 5B
	3C	Vyšší sekundární vzdělání – konečné vzdělání, přímý vstup na trh práce, přístup ke vzdělání úrovně 4A
4		Postsekundární neterciární vzdělání
	4A	Postsekundární neterciární vzdělání – přímý přístup ke vzdělání úrovně 5
	4B	Postsekundární neterciární vzdělání – přímý přístup ke vzdělání úrovně 5B
	4C	Postsekundární neterciární vzdělání – konečné vzdělání, přímý vstup na trh práce
5		První stupeň terciárního vzdělání
	5A	První stupeň terciárního vzdělání – přímý přístup ke vzdělání úrovně 6
	5B	První stupeň terciárního vzdělání – konečné vzdělání, přímý vstup na trh práce
6	-	Druhý stupeň terciárního vzdělání

Zdroj: ČSÚ, 0226-08, 2008

C. Klasifikace zaměstnání KZAM

Předmětem klasifikace je zaměstnání, za což je označována konkrétní činnost, kterou pracovník vykonává (i když není jeho povoláním – to značí způsobilost vykonávat pracovní činnost získanou vzděláním a dovednostmi).

Současná podoba KZAM, tzv. KZAM-R, je členěna do pěti úrovní, avšak pro tyto účely byly využity pouze první dvě z nich, a to 10 hlavních tříd a 28 tříd. Osm z deseti hlavních tříd je sestaveno s ohledem na čtyři stupně vzdělání, které by se měly zpravidla v daných třídách vyskytovat, nicméně v 1. a 0. třídě vztah stupně vzdělání nebyl proveden (v této práci se hlavní třída 0 nenachází a hlavní třída 1 je řazena do oblasti VŠ či VOŠ – viz Kapitola 4.1).

Přehledné znázornění hlavních tříd a tříd klasifikace KZAM uvádí Tabulka 5 (podrobnější členění je k dispozici v rámci klasifikací ČSÚ).

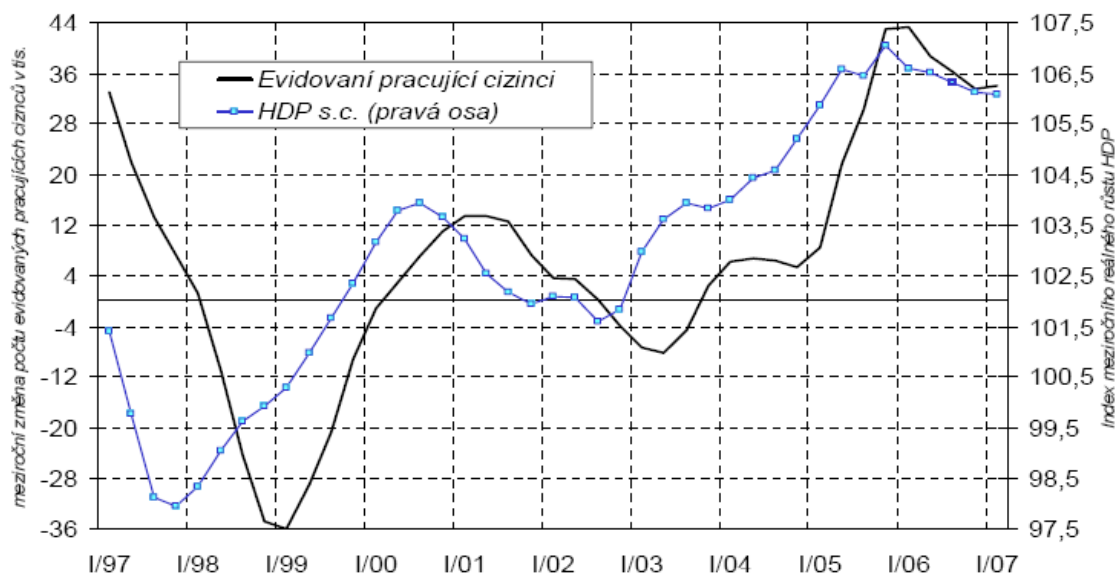
Tabulka 5 KZAM a kódování hlavních tříd a tříd

1 Zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci
11 Zákonodárci, vyšší úředníci
12 Vedoucí a řídicí pracovníci velkých organizací, společností, podniků, apod. vč. jejich organizačních jednotek (manažeri)
13 Vedoucí, ředitelé, kteří řídí malý podnik, organizaci, společnost (za pomoci nejvýše jednoho dalšího řídicího pracovníka)
2 Vědečtí a odborní duševní pracovníci
21 Vědci a odborníci ve fyzikálních a příbuzných vědách, architekti a techničtí inženýři (tvůrčí pracovníci)
22 Vědci, odborníci a inženýři v biologických, lékařských a příbuzných oborech
23 Odborní pedagogičtí pracovníci
24 Ostatní vědci a odborní duševní pracovníci jinde neuvedení
3 Techničtí, zdravotničtí, pedagogičtí pracovníci a pracovníci v příbuzných oborech
31 Technici ve fyzikálních, technických a příbuzných oborech
32 Techničtí pracovníci v oblasti biologie, zdravotnictví a zemědělství pracovníci a pracovníci v příbuzných oborech
33 Pedagogičtí pracovníci
34 Jiní pomocní odborní pracovníci
4 Nižší administrativní pracovníci (úředníci)
41 Nižší administrativní pracovníci (kromě úředníků ve službách a obchodě)
42 Úředníci ve službách a obchodě
5 Provozní pracovníci ve službách a obchodě
51 Obsluhující pracovníci
52 Prodávači, manekýni a předváděči zboží
6 Kvalifikovaní dělníci v zemědělství, lesnictví a v příbuzných oborech (kromě obsluhy strojů a zařízení)
61 Kvalifikovaní dělníci v zemědělství, lesnictví, rybářství, myslivosti - orientovaní na trh
62 Pracovníci získávající obživu v zemědělství a rybářství (samozásobitelé)
7 Řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé, opraváři (kromě obsluhy strojů a zařízení)
71 Kvalifikovaní dělníci při dobývání surovin, stavební dělníci a pracovníci příbuzných oborů (kromě obsluhy strojů a zařízení)
72 Kvalifikovaní kovodělníci a strojírenští dělníci (kromě obsluhy strojů a zařízení – hl. třída 8)
73 Výrobci a opraváři přesných přístrojů, umělečtí řemeslníci, polygrafové a pracovníci v příbuzných oborech (kromě obsluhy strojů a zařízení – hl. třída 8)
74 Ostatní kvalifikovaní zpracovatelé a výrobci jinde neuvedení (kromě obsluhy strojů a zařízení – hl. třída 8)
8 Obsluha strojů a zařízení
81 Obsluha průmyslových zařízení
82 Obsluha stacionárních zařízení a montážní dělníci
83 Řidiči a obsluha pojízdných strojních zařízení
9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci
91 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci zaměření na prodej a služby
92 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví, rybářství a příbuzných oborech
93 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci v dolech a lomech, v průmyslu, stavebnictví, v dopravě a v příbuzných oborech
0 Příslušníci armády
01 Příslušníci armády

Zdroj: ČSÚ, KZAM, 2007

Závislost zahraniční zaměstnanosti na hospodářském cyklu České republiky

Graf 9 Vztah mezi růstem HDP a počtem zahraničních pracovníků v ČR

Zdroj: MF ČR – TURKOVÁ, V.; PAVEL, J, 2007